

An aerial photograph of a Dutch town, likely in the province of North Brabant. The town is characterized by its dense residential area with many houses featuring red-tiled roofs. A prominent feature is a large, historic church tower with a tall, ornate spire topped with a cross. The church is constructed from light-colored stone or brick. The surrounding landscape includes green trees and some open fields in the distance under a cloudy sky.

STEM CHRISTELIJK VOOR NEDERLAND

**Verkiezingsprogramma
2025-2029**

SGP

Inhoud

Stem christelijk voor Nederland	6	7. Grenzen aan migratie, eisen voor integratie	64
Onze koers is helder	7	8. Hart voor boeren en vissers, verbonden met natuur	74
1. Oog voor de mens, houvast aan christelijke waarden	8	9. Zorg voor de schepping, verduurzaming met verstand	84
2. Betrouwbaar bestuur, klassieke vrijheden	12	10. Kansen voor ondernemers, oog voor kwetsbaren	94
3. Voor het leven, zorgen met liefde	18	11. Betaalbaar bouwen, veilig vervoer	104
4. Hechte gezinnen, vrij onderwijs	30	12. Krachtig wereldwijd, kritisch Europees	116
5. Sterke defensie, weerbare samenleving	44	Financiële verantwoording	124
6. Naast het Joodse volk, tegen antisemitisme	56	Trefwoordenlijst	126

Stem christelijk voor Nederland

Veel mensen maken zich zorgen. Over de toekomst van ons land, over hoe we samenleven, over wat we nog kunnen vertrouwen. Waar vind je rust, richting en houvast in een tijd vol onzekerheid?

We hebben een fundament nodig dat sterker is dan meningen en de waan van de dag. Om ons heen zien we de doorgeslagen woke- en cancelcultuur, de genderideologie, politiek opportunisme en het idee dat vrijheid losstaat van verantwoordelijkheid. Het christelijk geloof biedt daartegenover een betrouwbaar en tijdloos kompas. God is het waard om gediend te worden. Als we door genade geleid mogen worden door Jezus Christus, de Herder zoals in Psalm 23 staat, zal het ons aan niets ontbreken. Een troostrijke boodschap.

En dat is het bestaansrecht van de SGP. Nederland is het beste af met christelijke waarden en normen. Niet alleen voor het persoonlijke leven, maar ook voor hoe we als samenleving met elkaar omgaan. De Tien Geboden vormen daarvoor de enige basis. Richtingwijzers voor vrede, recht en barmhartigheid. En dat is precies waar we in ons land zo'n grote behoefte aan hebben.

We zien dat veel Nederlanders zich afvragen waar het heen gaat. Individualisme, normvervaging en polarisatie veranderen de samenleving. Veel jongeren worstelen met mentale problemen. Er klinken scherpe woorden en we zien eenzame

harten. In zo'n samenleving wil de SGP het verschil maken. Niet door met alles mee te bewegen, maar door koersvast te zijn. We staan voor waarden die het leven beschermen, het gezin versterken en de veiligheid waarborgen.

We blijven opkomen **voor kwetsbaar leven**. Van het ongeboren kind, de jongere die psychisch lijdt, tot de broze oudere. Ieder leven is waardevol. We staan voor bescherming, zorg en liefdevolle aandacht voor iedere kwetsbare naaste. We strijden ook **voor het gezin**. Want een stabiele thuissituatie is het fundament van een gezonde samenleving.

Vaders, moeders en kinderen verdienen onze steun. We helpen (eenverdieners)gezinnen ook financieel, zodat het dagelijks leven weer betaalbaar wordt. En we pakken armoede aan. Dichtbij en ver weg.

Ook staan we **voor een veilige samenleving**. We zien dat de veiligheid onder druk staat. Onze krijgsmacht is onvoldoende voorbereid op geopolitieke dreigingen en Joodse landgenoten moeten steeds meer vrijheid opgeven, terwijl Israël onder vuur ligt. Extremistische geluiden worden steeds luider en Hamas-sympathisanten eisen onze straten op. Dat is onacceptabel. Veiligheid en vrijheid van godsdienst, van onderwijs en van meningsuiting mogen niet ondermijnd worden.

Als SGP willen we doen wat nodig is voor Nederland. Dat doen we niet uit eigen belang, maar in afhankelijkheid van God en met het oog voor de ander. We geloven dat goed bestuur begint met 'Woord houden'. Met betrouwbaarheid en dienstbaarheid. De samenleving is niet geholpen met beloftes die verdampen of politiek die alleen kijkt naar de peilingen van morgen. Wat nodig is, is richting, rust en houvast met de Bijbel als kompas.

In dit programma laat de SGP zien welke koers we voor Nederland willen varen. Met duidelijke keuzes en concrete plannen. Op 29 oktober mag u naar de stembus. Mijn oproep is helder: **Stem christelijk voor Nederland**. Want u weet wat u aan de SGP hebt.

Met vriendelijke groet,

Chris Stoffer
lijsttrekker SGP

**Onze koers is helder!
Daar mag Nederland
ons op aanspreken.**

Voor kwetsbaar leven

Een samenleving heeft de plicht om zorg te dragen voor wie kwetsbaar is. Daarom zetten we ons in voor bescherming van het ongeboren leven, ouderen en ieder mens die aandacht en ondersteuning nodig heeft.

Voor het gezin

Een samenleving begint bij een stabiel gezin en een veilige thuissituatie. We maken ons hard voor het klassieke huwelijk, gezinswaarden en een financieel gezond bestaan voor elk huishouden.

Voor een veilige samenleving

Een samenleving kan alleen bloeien als veiligheid en orde gewaarborgd zijn. Gezag moet weer zichtbaar zijn en investeren in defensie en het beschermen van fundamentele vrijheden zijn cruciaal.

1.

OOG VOOR DE MENS, HOUVAST AAN CHRISTELIJKE WAARDEN

Wat is de mens? Deze vraag stelde de dichter uit het Bijbelboek Psalmen. Het is een kernvraag die filosofen sinds de oudheid bezighoudt en die door technologische ontwikkelingen zoals kunstmatige intelligentie (AI) en de invloed van mediamachten voluit actueel blijft. Hoe zien we onszelf als mens en maatschappij? Deze vraag heeft alles te maken met maatschappelijke problemen zoals een toenemende zorgvraag in scholen, psychische problemen bij studenten en groeiende eenzaamheid bij ouderen.

Voor christelijke waarden

De SGP vindt het belangrijk om het individu te zien in relatie tot zijn Schepper en als onderdeel van een gemeenschap. Daar bloeien zowel het individu als de gemeenschap van op! Meer steun voor mantelzorg kan de druk op de formele zorg verlichten en stelt mensen in staat zich beter te richten op hun betaalde arbeid. Een gezond ritme van werken en rusten voorkomt dat de economie en burgers doldraaien. Zorg dus voor (zondags)rust van werknemers en ondernemers. Het versterken van gezag werpt een dam op tegen wanorde en grensoverschrijdend gedrag. Ook draagt het bij aan goede onderlinge verhoudingen in de samenleving en bijvoorbeeld ook in het onderwijs. De overheid kan

hieraan een belangrijke positieve bijdrage leveren. Zij ziet burgers nog te vaak als eenzame stenen op het dambord van hun individuele succes, terwijl mensen juist gedijen bij hechte relaties en veerkrachtige gemeenschappen. We hebben dringend behoefte aan meer verbinding en meer aandacht voor beproefde christelijke waarden, zoals barmhartigheid en gematigdheid.

De christelijke traditie reikt ons allerlei inzichten aan die uiterst behulpzaam zijn om een weg te vinden in de huidige samenleving en politiek. Een belangrijk uitgangspunt is de gelijkwaardigheid van ieder mens voor God, ongeacht achtergrond en overtuiging. Tegelijk is er oog voor de verscheidenheid onder mensen en voor fundamentele verschillen in situaties. Die poetsen we niet weg.

Het gelijkheidsbeginsel mag geen keurslijf worden. De overheid is geroepen de publieke gerechtigheid te zoeken. Daarbij staat het algemeen belang centraal en niet een eenzijdig eigenbelang van een specifieke groep. Het algemeen belang voert verder dan het eenvoudig uitvoeren van de wensen en behoeften van burgers. Ook meerderheden kunnen met hun wensen namelijk op een bedenkelijk of zelfs gevaarlijk spoor komen. De klassiek christelijke traditie gaat uit van de Bijbel als bron en norm voor het handelen van de overheid. Dat is waar we als SGP voor staan.

Tegen radicaal liberalisme

De klassiek christelijke traditie staat in onze samenleving echter van verschillende kanten onder druk. Aan de ene kant is dat de inzet van radicale liberalen die vrijheid prediken, maar die de Bijbel het zwijgen willen opleggen in de publieke ruimte. Dan zou bijvoorbeeld bij trouwceremonies de naam van God of het belang van het christelijk geloof niet meer ter sprake mogen komen. Ook is sprake van een sterk ideologische druk om steeds radicaler de individuele zelfbeschikking door te voeren, zoals bij genderidentiteit en het zelfgekozen levenseinde. Met een beroep op gelijkheid, diversiteit en inclusie probeert men een woke-ideologie op te leggen en degenen die anders denken monddood te maken. Terwijl menigeen vindt dat de overheid zich neutraler moet opstellen, is diezelfde overheid steeds actiever met het uitrollen van regenboogpaden, het deelnemen aan protesten en meevaren bij de Gaypride.

Tegen islamisering

Onbegrijpelijk genoeg wordt aan de andere kant juist extra veel ruimte geboden aan de islam, die vaak helemaal niets moet hebben van diversiteit en inclusie. Het aantal versterkte gebedsoproepen groeit bijvoorbeeld en iftarmaaltijden zijn populair bij de overheid. Deze ontwikkelingen doen geen recht aan de christelijke cultuur en traditie die nog steeds bepalend zijn voor Nederland. Bijvoorbeeld als het gaat om de visie op de openbare ruimte en de rol van de overheid, de ontwikkeling van grondrechten en de kern van de democratische rechtsstaat. Met een beroep op het gelijkheidsbeginsel wordt de groei van het aantal islamitische scholen verder gefaciliteerd. De overheid mag de ogen echter niet sluiten voor de risico's die kunnen ontstaan voor integratie en radicalisering. De overheid moet alert zijn op radicalisering in zowel de seculier-liberale als de islamitische beweging.

Opzien naar Boven en omzien naar elkaar

Wanneer komen we als mensen persoonlijk en als samenleving werkelijk tot onze bestemming? Het diepste antwoord op deze vraag vinden we in de

samenvatting die Jezus Christus ons leert: wanneer we God liefhebben boven alles en onze medemens liefhebben zoals onszelf. Dat is wat God van ons vraagt. We zijn als samenleving pas echt als een vis in het water als we ons richten naar de goede geboden en wijze ordeningen van onze Schepper. Laten we opzien naar Boven en omzien naar elkaar!

Concreet:

- ▶ In het burgerschapsonderwijs moeten bij de uitwerking van de wettelijke kernwaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit ook de deugden geloof, hoop en liefde aan bod komen.
- ▶ De overheid treedt actief in contact met kerken over de uitoefening van publieke taken. Zij biedt kerken waar mogelijk de ruimte om daaraan bij te dragen, bijvoorbeeld als het gaat om armoede, maatschappelijke ondersteuning of het zijn van een noodsteunpunt.
- ▶ De zondag behoort een rustdag te zijn. Ondernemers en werknemers die op zondag willen rusten, verdienen zoveel mogelijk steun. Gemeenten behouden de vrijheid om winkelopstelling te reguleren. Net als andere landen krijgt Nederland op zondag een rijverbod voor vrachtverkeer.
- ▶ De overheid gaat uit van vertrouwen in kerken en maatschappelijke organisaties, niet van wantrouwen. Er komt dus geen algemeen toezicht op vormen van informeel onderwijs in onder andere kerken, scouting en sportverenigingen. Ernstige problemen zoals het aanzetten tot geweld en ondermijning worden gericht bestreden.
- ▶ Islamitische gebedsoproepen met geluidsversterking horen niet in de publieke ruimte.

Gij zult liefhebben den Heere, uw God, met geheel uw hart, en met geheel uw ziel, en met geheel uw verstand.

Mattheüs 22:37

2.

BETROUWBAAR BESTUUR, KLASSIEKE VRIJHEDEN

Het is zoals koning Willem-Alexander schrijft als hij een wet ondertekent: 'bij de gratie Gods'. We zien de overheid niet als zelfbedacht construct, maar als dienaars van God. Dit onderstreept het grote gewicht van het landsbestuur. Dat verdient respect, maar schept ook verantwoordelijkheid. Onder meer de toeslagenaffaire en de schijnbare onmacht om uit de stikstofcrisis te komen, hebben het vertrouwen in de overheid helaas een knauw gegeven. Er is dus werk aan de winkel. We staan voor een betrouwbaar bestuur. Voor een overheid die haar grenzen kent, zich niet laat afleiden van haar kerntaken, zich dienstbaar opstelt, ruimte geeft aan de samenleving, maar wel het kwade beteugelt. We hechten daarbij aan beginselen als publieke gerechtigheid en gespreide verantwoordelijkheid.

Onze rechtsstaat en democratie zijn stevig geworteld in de christelijke cultuur en geschiedenis van Europa. Nederland heeft een bijzondere geschiedenis als constitutionele monarchie met het Oranjestad dat ons door God gegeven is. De strijd om de vrijheid van geweten en de vrijheid om God naar Zijn Woord te dienen kenmerkt het ontstaan en de geschiedenis van ons land. Die vrijheid verdient daarom zorgvuldige bescherming. De overheid is geroepen om de klassieke vrijheden te waarborgen, zoals de vrijheid van godsdienst, meningsuiting en onderwijs.

Ruimte geven en verantwoordelijkheid nemen

De overheid is Gods dienaars ten behoeve van de burgers. De overdaad aan regels, wetten en verdragen maakt het voor de overheid soms bijna onmogelijk om goede oplossingen te bieden. Die situaties kunnen ook ontstaan wanneer rechters een ruimere uitleg geven van verdragen dan oorspronkelijk bedoeld is, waardoor het primaat van de politiek onder druk komt te staan. Verdergaande

juridisering en verplichte aanbestedingen leiden soms tot grote vertraging en veel extra lasten. Ook burgers lopen steeds vaker vast in een ondoor-dringbaar woud van regelgeving. Het is hard nodig om te zorgen voor balans tussen regels en ruimte. De Europese Unie (EU) heeft bevoegdheden nodig voor de aanpak van grensoverschrijdende problemen, maar moet lidstaten meer ruimte laten.

Concreet:

- ▶ Er komen zwaardere vereisten bij goedkeuring van verdragen, zoals een tweederdemeerderheid in Tweede en Eerste Kamer.
- ▶ Nederland streeft ernaar het aantal verdragen te verminderen en sluit zich in beginsel niet aan bij nieuwe verdragen die de vrije handelingsruimte van de wetgever beperken.
- ▶ Het recht op openbaarmaking van overheidsinformatie via de Wet open overheid (Woo) wordt in aansluiting bij andere landen strikter geregeld.
- ▶ Bescherming van het privéleven van burgers, boeren en ondernemers wordt versterkt bij openbaarmaking van gegevens, bijvoorbeeld door aanscherping van de EU-richtlijn over milieu-informatie.
- ▶ Misbruik van recht dient voorkomen te worden, met name door grote collectieve belangenacties waarvan onduidelijk is wie de claim financiert en welke belangen er werkelijk achter schuil gaan. De SGP zet in op een meer transparante Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) waarbij ideële organisaties die een beroep doen op het algemeen belang beargumenteerd moeten kunnen aantonen voor welk belang zij menen op te komen. De rechter toetst dit indringend.

Een rechtsstaat die beschermt én begrenst

Onze democratische rechtsstaat moet voortdurend onderhouden worden. Ondernijning en bedreiging van de rechtsorde verdienen een krachtig antwoord. De overheid moet ook zorgen voor een goede balans tussen grondrechten. Eenzijdige fixatie op discriminatie en gelijke behandeling kan andere grondrechten onder druk zetten, zoals de vrijheid om zich als burgers te verenigen, zich uit te spreken en het geloof te belijden. De overheid beschermt zorgvuldig de menselijke waardigheid, de persoonlijke levenssfeer en de lichamelijke integriteit. Onze Grondwet verdient een steviger positie ten opzichte van internationale regelingen en verdragen.

Concreet:

- ▶ De Grondwet moet, net als dat in internationale verdragen het geval is, het recht op leven erkennen, ook voor ongeboren kinderen.
- ▶ De mogelijkheid om te begraven moet betaalbaar blijven. Er komen geen mogelijkheden voor nieuwe vormen van lijkbezorging. De wet moet eeuwigdurende grafurust duidelijker faciliteren.
- ▶ Invoering van een constitutioneel hof is onwenselijk. Constitutionele toetsing door de rechter strekt zich in ieder geval niet uit tot de sociale grondrechten.
- ▶ Een partijverbod wegens opvattingen over bepaalde beginselen van de democratische rechtsstaat is onwenselijk. Alleen bij daadwerkelijke, ernstige bedreigingen van de democratische rechtsstaat zelf, bijvoorbeeld het aanzetten tot gewelddadig omverwerpen, is een verbod toelaatbaar.
- ▶ Het kiesstelsel gaat niet op de schop, maar wordt wel verbeterd, bijvoorbeeld door lijstverbindingen bij verkiezingen weer mogelijk te maken.
- ▶ Mensen met een beperking krijgen meer zorgvuldige mogelijkheden voor ondersteuning bij het stemmen.
- ▶ Om te stimuleren dat meer jongeren betrokken raken bij de politiek wordt bij de verdeling van de subsidie meer gewicht gegeven aan het aantal leden van politieke jongerenorganisaties. Het basisbedrag wordt ook verhoogd.
- ▶ De SGP zet zich in voor versterking van de persoonlijke verantwoordelijkheid van ambtenaren.

Voor demonstratierecht mét duidelijke grenzen

De vrijheid om te demonstreren is een waardevol grondrecht dat past bij een samenleving waarin burgers hun stem mogen verheffen. Tegelijkertijd vraagt dit recht om verantwoord gebruik.

De Bijbel roept op tot orde, vrede en onderdanigheid. Demonstraties mogen daarom nooit ont-aarden in wetteloosheid of ontwrichting van de samenleving. De overheid draagt het zwaard niet tevergeefs en moet optreden als protest uitmondt in dreiging of dwang. Vrijheid kan niet zonder begrenzing. Alleen zo blijft gerechtigheid bewaard en kan de openbare orde standhouden.

Concreet:

- ▶ Het recht op betoging is een grondrecht, binnen de grenzen van de wet. Demonstraties mogen de openbare orde en veiligheid niet in gevaar brengen.
- ▶ Verboden demonstraties dienen als zodanig behandeld te worden. De SGP staat voor sanctioneren in plaats van faciliteren.
- ▶ De overheid moet streng optreden tegen blokkades van wegen, spoor en vitale infrastructuur. Onrechtmatige bezettingen worden direct beëindigd. Personen die zich hieraan schuldig maken, mogen niet wegkomen met enkel een waarschuwing.
- ▶ Demonstraties bedoeld om te intimideren tasten de vrijheid van anderen aan en vallen niet binnen het demonstratierecht. Illegale stalbezetting wordt strafbaar.
- ▶ De SGP wil dat gemeenten duidelijke regels hanteren voor demonstraties, inclusief snel handhaven bij overtredingen.
- ▶ Het is noodzakelijk dat organisatoren van demonstraties en andere grote risicovolle evenementen voorafgaand overleg plegen met gemeenten en de Politie.
- ▶ Het demonstratierecht mag nooit misbruikt worden voor radicalisering of opruiing.

- ▶ Er komt een verbod op gezichtsbedekkende kleding bij demonstraties. Personen die zich hier niet aan houden worden bestraft.
- ▶ Een bezetting van een openbare en publieke plaats zoals een universiteitsgebouw is geen demonstratie, maar een illegale bezetting en dient als zodanig te worden gehandhaafd.
- ▶ De SGP wil dat relschoppers die het demonstratierecht misbruiken gestraft worden en opdraaien voor de kosten die betrekking hebben op schadevergoeding en kosten voor de samenleving.
- ▶ De Politie dient over voldoende middelen te beschikken om het recht op demonstratie in goede banen te leiden en in te grijpen indien een demonstratie uit de hand loopt.
- ▶ Politieagenten die verboden demonstraties beëindigen en ontbinden en daarbij geweld moeten toepassen binnen de geweldsinstructie worden niet automatisch als verdachte aangemerkt in een strafzaak.
- ▶ Strafbare gedragingen, gepleegd onder het mom van demonstratierecht worden als strafbare gedragingen bestempeld en als zodanig gehandhaafd.
- ▶ De SGP komt op voor wakers bij abortusklinieken die op een integere manier hulp aanbieden aan vrouwen die dat willen. De inhoud van de boodschap kan op zichzelf nooit een grond zijn om een demonstratie of protest te weigeren.
- ▶ Het gebruik van antisemitische leuzen, vlaggen en afbeeldingen bij demonstraties wordt verboden. De zogenaamde IHRA-definitie is hierbij leidend. Demonstraties die deze uitingen toestaan worden verboden en ontbonden.
- ▶ Demonstraties bij (nationale) herdenkingen zijn niet langer toegestaan. Ook niet in de buurt van zicht- en gehoorafstand.

Zie hoofdstuk 6 voor onze voorstellen om antisemitisme te bestrijden.

Eén land met zorg voor regio's

Overheden hebben elkaar hard nodig om belangrijke opgaven zoals woningbouw, asielbeleid en zorg te kunnen uitvoeren. Daarom is goede samenwerking onontbeerlijk, maar ook duidelijkheid en toereikende financiering voor de taken van mede-overheden. Dat geldt ook voor de samenwerking in regio's.

Elke regio telt. Dit betekent dat elke regio eerlijke kansen verdient om samen met het Rijk te werken aan taken zoals veiligheid, openbaar vervoer en economische ontwikkeling. Voorzieningen staan nu steeds vaker onder druk. Voor elke burger zijn basale voorzieningen zoals zorg en onderwijs echter van even groot belang, of je nu in Amsterdam, Arnhem of Almere woont. Gebieden buiten de Randstad moeten meer aandacht en middelen krijgen om problemen aan te pakken. Dat geldt zeker voor gebieden die te maken hebben met krimp en grensoverschrijdende vraagstukken, zoals Zeeland en Limburg.

Concreet:

- ▶ De financiering van gemeenten moet structureel toereikend zijn om de taken te kunnen vervullen en een sluitende begroting te kunnen opstellen.
- ▶ De financiering van gemeenten moet voldoende recht doen aan het behoud van voorzieningen op het platteland. Ook wordt recht gedaan aan de aanwezigheid van zorginstellingen en aan gemeenten aan de rand van stedelijke gebieden die met extra problematiek te maken hebben.
- ▶ De werkgelegenheid van de Rijksoverheid wordt evenrediger verdeeld over de provincies, met name om Zeeland, Flevoland, Limburg, Friesland en Drenthe meer recht te doen.
- ▶ Gemeentelijke herindeling gebeurt in principe alleen op vrijwillige basis. Als

gemeenten tegen hun wens tot fusie worden gedwongen, dient de wetgever standaard een evaluatie uit te voeren om te onderzoeken of de beoogde effecten zijn bereikt.

- ▶ Het belastinggebied van gemeenten wordt vergroot, waarbij de Rijksoverheid gelijktijdig en evenredig de belasting op arbeid en de lasten voor bedrijven verlaagt.
- ▶ De bijzondere status van de waterschappen blijft behouden gelet op het essentiële belang van een adequaat waterbeheer.
- ▶ De ondersteuning van volksvertegenwoordigers en bestuurders wordt verbeterd om te voorkomen dat dit een oorzaak is voor hoge doorstroom en uitval.

Gebieden buiten de Randstad moeten meer aandacht en middelen krijgen om problemen aan te pakken.

Een Koninkrijk dat staat

Nederland is niet alleen in de wereld en ook niet alleen in het Koninkrijk. Er is een lange historische band met de eilanden in het Caribisch gebied. De vier landen zijn autonoom en zijn in beginsel zelf verantwoordelijk voor hun taken. Daarnaast hebben de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba een bijzondere status als onderdeel van Nederland. Als burgers van Nederland verdienen zij gelijke rechten, maar de Nederlandse samenleving mag geen keurslijf worden dat de culturele eigenheid en de bijzondere geografische omstandigheden van deze eilanden miskent.

Concreet:

- ▶ Nederland draagt, samen met de andere landen binnen het Koninkrijk, zorg voor bestrijding van drugshandel en ondermijnende criminaliteit.
- ▶ Bonaire, Sint-Eustatius en Saba moeten ruimte blijven houden voor eigen keuzes over onder andere de bescherming van het leven of huwelijk en gezin.
- ▶ Ook op Bonaire, Saba en Sint-Eustatius moet sprake zijn van een deugdelijk sociaal minimum.
- ▶ Er moeten soepele mogelijkheden zijn voor leerlingen en studenten uit het Caribisch deel van het Koninkrijk om in Nederland te kunnen studeren.
- ▶ Nederland draagt waar nodig bij aan de bestrijding en het voorkomen van problemen met milieu en klimaat in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Cultuur en publieke omroep met inhoud

Cultuur speelt een belangrijke rol in de samenleving. Kunst en cultuur zijn bijzondere gaven die binnen de kaders van Gods wet kleur kunnen geven aan het leven en die tegenwicht kunnen bieden tegen een te dominante rol van een financieel-economische kijk op de samenleving. De publieke omroep heeft de taak om tegenwicht te bieden tegen eenzijdige commerciële belangen en om zaken van nationaal belang, waaronder onze cultuur en geschiedenis, een podium te geven. Als het gaat om cultuur en de publieke omroep dient de overheid zich wel te concentreren op haar kerntaken. Dat betekent bijvoorbeeld extra zorg voor publieke goederen zoals monumenten. De publieke omroep dient compact te zijn en van hoogwaardige kwaliteit. Godslastelijke taal en zedeloosheid horen er niet thuis.

Concreet:

- ▶ Er komt een structurele subsidieregeling voor grote monumenten, waaronder monumentale kerkgebouwen en kerktorens.
- ▶ De Rijksoverheid bevordert dat meer gemeenten kerkenvisies opstellen voor het behoud en zorgvuldige herbestemming van monumenten.
- ▶ Kleine niet-commerciële organisaties die zich inzetten voor instandhouding en herbestemming van Rijksmonumenten krijgen ook toegang tot monumentensubsidies.
- ▶ Maatschappelijke voorzieningen zoals de openbare bibliotheek dienen in iedere gemeente beschikbaar te zijn. De overheid ondersteunt de aanwezigheid van een rijk aanbod aan boeken in bibliotheken op school.
- ▶ Omroepverenigingen moeten kunnen blijven functioneren binnen het bestel. Voor de Joodse gemeenschap dient een specifiek aandeel in de programmering beschikbaar te blijven.
- ▶ De Nederlandse Publieke Omroep (NPO) beperkt het aanbod en het aantal kanalen. Amusement en het inkopen van uitzendrechten voor grote sporttoernooien is geen taak voor de publieke omroep. De NPO wordt reclamevrij.
- ▶ De belangrijke rol van de journalistiek binnen de democratische rechtsstaat vraagt om steviger toezicht binnen de beroepsgroep, waaronder de NOS, op journalistieke kernwaarden zoals betrouwbaarheid en onafhankelijkheid.
- ▶ Levensvatbare lokale omroepen worden niet gedwongen te fuseren.
- ▶ De overheid ondersteunt waar mogelijk de lokale en regionale journalistiek, bijvoorbeeld door een eerlijk speelveld op de advertentiemarkt te bevorderen.

3.

VOOR HET LEVEN, ZORGEN MET LIEFDE

Een van de belangrijkste taken van de overheid is het beschermen van kwetsbaar leven. Leven dat broos is, breekbaar, of niet voor vol wordt aangezien. Denk aan het kindje in de moederschoot, de broze oudere in de avond van het leven, de puber die tobt met eenzaamheidsgevoelens. We geloven dat ieder mens geschapen is naar het beeld van God. Ieder mens is dus even waardevol, ongeacht wat die persoon kan of is. De SGP zet zich daarom in vóór de bescherming van het leven en voor liefdevolle zorg. We willen een cultuur bevorderen waarin het ontvangen van kinderen als een zegen van God wordt gezien, mooi en verrijkend voor het leven en samenleven.

Wij zien goede zorg als een christelijke opdracht. Omzien naar elkaar vraagt om eigenschappen als liefde, geduld, vriendelijkheid en trouw. Niet voor niks beschouwt de Bijbel dit als aspecten van de vrucht van de Geest (Galaten 5). Liefdevolle zorg is een zaak van hoofd, hart en handen. We zien de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Lukas 10) daarbij als een inspirerend voorbeeld.

De gezondheidszorg in Nederland staat onder enorme druk door zowel de arbeidskrapte als de steeds stijgende zorgvraag. Dit kan zo niet langer doorgaan. Er is geen tijd om te talmen. De SGP bepleit radicale beperking van de bureaucratie in de zorg. We willen de menselijke maat terug. Zorgprofessionals, mantelzorgers en vrijwilligers moeten alle ruimte krijgen om te doen waar ze goed in zijn: met liefde zorgen.

Gekend vanaf het begin

De abortuscijfers waren in jaren nog nooit zó hoog. De overheid schiet tekort in de bescherming van ongeboren kinderen. De abortuspraktijk in Nederland moet stoppen. De SGP wil dat de abortuswet wordt ingetrokken. Zolang dit niet het geval is, doet de overheid er alles aan om het aantal abortussen te verminderen. Zorg voor moeders en kinderen moet van topkwaliteit zijn.

Concreet:

- ▶ Bij een onbedoelde zwangerschap moet altijd een gesprek plaatsvinden met een hulpverlener die met de ouders in beeld brengt wat hun motieven zijn voor abortus en of er zorg- of ondersteuningsbehoefte in het gezin is. Abortusklinieken en (keuze) hulpverleners moeten motieven en factoren die een rol spelen bij abortus registreren. De motieven en hulpbehoeften worden anoniem gepubliceerd om hulp te kunnen verbeteren.
- ▶ Er komt een Moeder en Kind Fonds om hulp en ondersteuning te bieden aan onbedoeld zwangere vrouwen en hun (on-geboren) kindje.
- ▶ In elke provincie komt tenminste één 'babyhuis' voor kwetsbare moeders en hun kindje.
- ▶ De eerste levensjaren bepalen in grote mate de latere gezondheid van een mens. Zorg en ondersteuning rondom de zwangerschap en bevalling moet voor iedere vrouw toegankelijk zijn. De SGP wil daarom via een bestuurlijk akkoord investeren in de kraamzorg. De eigen bijdragen voor een ziekenhuisbevalling zonder indicatie en voor kraamzorg worden geschrapt. Ook komt er geld voor extra uren zorg, tarieven, personeel en de toekomstvisie.
- ▶ De SGP wil meer erkenning van het verdriet vanwege een miskraam of stilgeboorte.
- ▶ Abortusklinieken moeten transparanter zijn. (Financiële) jaarverslagen worden openbaar.
- ▶ De SGP voert weer een vaste minimale bedenktijd van vijf dagen.
- ▶ Abortus blijft in het strafrecht. Het doden van ongeboren leven is geen (mensen) recht.
- ▶ De 24-wekengrens is medisch achterhaald en moet daarom worden verlaagd.

- ▶ Vrouwen krijgen altijd onafhankelijke voorlichting door deskundige keuzehulpbegeleiders aangeboden. Deze keuzehulpgesprekken vinden buiten de abortuskliniek plaats.
- ▶ Artsen moeten vrouwen standaard alternatieven voor abortus aanbieden. Ook moeten ze vrouwen erop wijzen dat drang en dwang om een abortus te ondergaan verboden is.
- ▶ Vrouwen krijgen informatie over de emotionele, psychische en fysieke klachten die na een abortus kunnen ontstaan. Nazorg na een (herhaalde) abortus wordt verder verbeterd.
- ▶ In de Huisvestingswet wordt een urgentie-categorie toegevoegd voor vrouwen die tijdens de zwangerschap of direct na de geboorte van hun kind geen woonruimte kunnen vinden.
- ▶ De SGP legt activiteiten van Nederlandse abortusklinieken in het buitenland aan banden.
- ▶ Er moet een eerlijk speelveld zijn voor lesaanbieders op het gebied van seksualiteit en relaties. De instellingssubsidie aan Rutgers wordt onder de loep genomen. Seksuele voorlichting moet duidelijk maken dat het gezond is om levenslang trouw te zijn aan één partner.

Tot het einde nabij

Een zelfgekozen levenseinde wordt steeds meer een normale manier om te sterven. We maken ons hierover grote zorgen. Euthanasie is geen normaal medisch handelen. Wij vinden dat er geen maatschappelijk klimaat mag ontstaan waarin ouderen of mensen met een beperking zich tot last gaan voelen van hun naasten. Het is belangrijk om hen een waardevolle plek in de samenleving toe te kennen. Tegelijkertijd weten we dat ons leven op aarde beperkt en eindig is. Het is belangrijk daarover tijdig na te denken en te spreken. De SGP wil

dat wie nabij het einde is, de meest liefdevolle en passende zorg en ondersteuning krijgt.

Concreet:

- ▶ De SGP wil één wet die persoonsvolgende financiering van palliatieve zorg regelt.
- ▶ De SGP trekt meer geld uit voor (kinder) palliatieve zorg in hospices en verpleeghuizen, voor vrijwillige palliatieve zorg en voor huisartsen om gesprekken te voeren over het levenseinde.
- ▶ De regeling voor levensbeëindiging van jonge kinderen wordt ingetrokken.
- ▶ De helft van alle ouderen voelt zich eenzaam. Om deze aangrijpende werkelijkheid tegen te gaan, is een structurele langetermijnaanpak tegen eenzaamheid nodig.
- ▶ De SGP stimuleert proactieve zorgplanning. Overbehandelen is niet goed. Er moet ruimte zijn om afscheid te nemen en voorbereid te zijn op het sterven.
- ▶ Palliatieve sedatie mag niet gebruikt worden om de euthanasie-eisen te kunnen ontlopen.
- ▶ De SGP wil de euthanasiewet intrekken. De SGP is daarom tegen verruiming van hulp bij zelfdoding, zowel wat betreft euthanasie als een doodswens bij 'voltooid leven wet'. Achter zo'n doodswens gaat een weerbarstige werkelijkheid schuil, zoals eenzaamheid of fysiek lijden. Meer aandacht hiervoor is nodig.
- ▶ Om verdere uitholling van de euthanasiewet tegen te gaan, wordt het criterium 'uitzichtloos en ondraaglijk lijden' duidelijker begrensd. De SGP wil dat euthanasie bij psychisch lijden niet langer mogelijk is. Zéker bij jonge mensen.
- ▶ Er is geen 'recht op euthanasie'. Artsen moeten worden beschermd tegen druk van familie.

- ▶ Toetsing van euthanasieverzoeken wordt aangescherpt. Dit moet niet langer achteraf, maar vooraf gebeuren. Alle oordelen van de toetsingscommissies moeten openbaar worden gemaakt. Ook wordt de rol van het Openbaar Ministerie (OM) en de rechter (bij niet-unaniem oordeel) versterkt.
- ▶ De SGP wil dat personen of organisaties die informatie over zelfmoordmethoden verstrekken strafbaar worden gesteld.

Respectvol omgaan met leven

We zijn er diep van overtuigd dat het menselijk leven beschermwaardig is vanaf het prilste begin. De SGP verzet zich daarom tegen medisch-wetenschappelijke onderzoeken of behandelingen waarbij menselijk leven wordt aangetast of beëindigd.

Concreet:

- ▶ Embryokweek voor wetenschappelijke doeleinden blijft verboden.
- ▶ De mogelijkheid voor embryoselectie op basis van gezondheid of geslacht trekken we in.
- ▶ Het moratorium op kiembaanmodificatie blijft in stand.
- ▶ Menselijke embryo's en 'embryo-achtige structuren' blijven juridisch onderscheiden.
- ▶ Méér prenataal onderzoek leidt in de praktijk helaas tot méér abortussen. De SGP wil dat screenings alleen worden ingezet om gezondheidszorg voor moeder en kind te bevorderen, niet om 'reproductieve rechten' van ouders te vergroten. Deelname aan prenataal onderzoek en kennis over de uitkomst ervan blijft altijd een vrije keuze van ouders.
- ▶ Er komt geen overheidsaanbod van preconceptionele dragerschapsscreening.
- ▶ De overheid investeert extra in (onderzoek naar) prenatale en neonatale geneeskunde.
- ▶ Onderzoek en behandelingen met volwassen stamcellen worden bevorderd.
- ▶ De SGP staat kritisch ten opzichte van de gegroeide praktijk met IVF-behandelingen en bepleit een maatschappelijke bezinning op vruchtbaarheidsbehandelingen.
- ▶ De SGP wil gebruik van buitenlands donorzaad bij kunstmatige bevruchting verbieden. De misstanden bij fertiliteitsklinieken worden onafhankelijk onderzocht.
- ▶ Vanwege de risico's en morele bezwaren op grond van de Bijbel wijst de SGP de ontwikkeling van mens-diercombinaties af.
- ▶ Mannen- en vrouwenlichamen verschillen van elkaar. Hiervoor is meer aandacht nodig, in wetenschappelijk onderzoek, bij diagnostiek en bij medische behandelingen.

Ruimte voor overtuiging

Voor alle medische handelingen geldt dat wij zeer hechten aan bescherming van de lichamelijke integriteit en de vrijheid van het geweten. Dit geldt zowel voor patiënten als voor zorgverleners.

Concreet:

- ▶ De gewetensvrijheid van zorgprofessionals blijft te allen tijde gewaarborgd. Ook moeten artsen de ruimte hebben om het 'first do no harm'-principe na te kunnen leven.
- ▶ Wij vinden dat niemand mag worden gedwongen om gebruik te maken van middelen die de verspreiding van (infectie) ziekten beogen tegen te gaan. Vaccinatiedrang of -dwang wijst de SGP dus af. Dit doet niks af aan de persoonlijke verantwoordelijkheid van iedere burger om de verspreiding van ziekten te voorkomen.
- ▶ Ouders dienen een gefundeerde en gewetensvolle keuze te maken over vaccinatie van hun kinderen. Desgewenst kunnen zij bij die keuze op een gepaste wijze worden geholpen door zorgprofessionals of patiëntenorganisaties.
- ▶ De SGP is tegen de huidige opzet van de Donorwet. Als geen keuze is vastgelegd, moet de familie altijd een orgaandonatie kunnen tegenhouden.
- ▶ Om een goede keuze te kunnen maken, is duidelijke en zorgvuldige voorlichting nodig. Patiëntenorganisaties of zorgverleners kunnen mensen helpen bij hun keuze.

Toekomstbestendig zorgstelsel

In vergelijking met veel andere landen zijn we in Nederland gezegend met gezondheidszorg van hoge kwaliteit. Tegelijkertijd zien we dat ons zorgstelsel piept en kraakt. Er is een groot tekort aan personeel en de zorgkosten blijven maar doorstijgen. De SGP wil daarom bouwen aan een toekomstbestendig zorgstelsel. De manier waarop zorg en ondersteuning wordt georganiseerd, moet dienstbaar zijn aan gemeenschappen, aan

zorgverleners, patiënten en cliënten. We willen zorgprofessionals méér waardering en vertrouwen bieden. Wet- en regelgeving moet goede zorg dienen in plaats van belemmeren. Geld dat voor zorg is bedoeld, moet zoveel mogelijk aan zorg worden besteed. Digitalisering kan helpend zijn, maar mag het menselijke karakter van zorg niet aantasten.

Concreet:

- ▶ Het recht om te kunnen kiezen voor identiteitsgebonden zorg blijft wettelijk én in de praktijk gewaarborgd. De uitholling van dit recht wordt tegengegaan. Dit geldt voor alle zorgwetten.
- ▶ Regionalisering mag niet ten koste gaan van goede zorgaanbieders met landelijke dekking.
- ▶ In plaats van een grote stelselwijziging wil de SGP de knelpunten in en tussen de zorgwetten aanpakken. De beleidsvrijheid voor gemeenten blijft daarbij gewaarborgd.
- ▶ De SGP wil de regeldruk in de zorg halveren. Dit moet een topprioriteit zijn in de komende kabinetsperiode. Niet controle-drift, maar vertrouwen wordt de norm. De overheid gaat ingewikkelde zorgwetgeving vereenvoudigen, zoals voor onvrijwillige zorg en declaratieregelingen voor zorg aan onverzekerden. De verantwoordings-eisen van de huidige zorgakkoorden moeten eenvoudiger. Ook beroepsgroepen en zorgaanbieders zelf moeten een bijdrage leveren, door bijvoorbeeld het aantal kwaliteitskaders en certificeringseisen te beperken. Het Adviescollege toetsing regeldruk (ATR) moet in een vroeg stadium worden betrokken bij het opstellen van nieuwe wet- en regelgeving.
- ▶ De SGP koestert de kracht van kleinschalige aanbieders zoals zorgboerderijen en gezinshuizen.
- ▶ Verpleegkundigen en verzorgenden krijgen een salarisverhoging. De SGP wil investeren in hun na- en bijscholing. Ook moet er worden gezorgd voor structurele

financiering van stages en vakopleidingen en flexibel opleiden.

- ▶ Bekwaamheid gaat boven bevoegdheid. De SGP wil sturen op doelvoorschriften in plaats van resultaatseisen.
- ▶ Er komt een inkomensafhankelijk maximum aan eigen bijdragen per huishouden.
- ▶ Winsten en private financiering in de zorg worden niet verboden, maar wel gereguleerd.
- ▶ Aanscherping van toelatingseisen voor zorgaanbieders of bestrijding van zorgfraude moet niet leiden tot allerlei onnodige extra regels of verslechtering van de positie van patiënten.
- ▶ Meerjarige indicaties en contracten worden de norm in alle zorgwetten.
- ▶ Aanbestedingen in het sociaal domein worden zoveel mogelijk vermeden.
- ▶ Duurzame arbeidsrelaties worden aantrekkelijker gemaakt. Zelfstandigen blijven echter nodig voor 'piek-, ziek- en uniek'-situaties.
- ▶ Alle nieuwe medisch specialisten gaan in loondienst.
- ▶ Zorg die niet-bewezen effectief is, wordt niet (langer) collectief gefinancierd.
- ▶ Patiëntgegevens moeten beter digitaal toegankelijk zijn en makkelijker uitgewisseld kunnen worden. Er komt een landelijke voorziening voor gegevensuitwisseling in de zorg. Ook dit draagt overigens bij aan de vermindering van regeldruk. Uiteraard houdt de patiënt altijd regie op diens eigen gegevens.
- ▶ Bij het gebruik van kunstmatige intelligentie (AI) in de zorg moet een menswaardige toepassing centraal staan. Niet elke doktersafpraak kan zomaar digitaal. De overheid blijft daarom óók investeren in niet-digitale arbeidsbesparende innovaties.
- ▶ De combinatie van vergrijzing en de daardoor toenemende zorgvraag is niet alleen een maatschappelijke en financiële uitdaging, maar legt ook grote druk op de arbeidsmarkt. Deze trend is onhoudbaar en moet sterk worden geremd. De SGP hecht

dan ook veel waarde aan het onderzoek van de Staatscommissie naar de toekomstige inrichting van ons zorgstelsel.

Omzien naar elkaar

Mensen zijn geschapen om samen te zijn en voor elkaar te zorgen. Wij vinden dat families, kerken en maatschappelijke organisaties de primaire verantwoordelijkheid dragen voor wie eenzaam, kwetsbaar of ziek is. De SGP wil daarom drempels wegnemen om dit daadwerkelijk en goed te kunnen doen. Mantelzorgers en vrijwilligers verdienen méér erkenning, waardering en ondersteuning. Zeker nu er een steeds groter beroep op informele zorg wordt gedaan.

Concreet:

- ▶ Informele zorg krijgt een gelijkwaardige en volwaardige plek naast professionele zorg.
- ▶ Mantelzorg is vaak geen vrije keuze. Er komt een structurele mantelzorgvergoeding voor wie noodgedwongen zorgtaken op zich neemt.
- ▶ Conform het advies van de Sociaal-Economische Raad (SER) hierover wordt het verlostelsel volledig herzien. De SGP wil dat een ruimer mantelzorgverlof hier onderdeel van wordt.
- ▶ De SGP vereenvoudigt de toegankelijkheid en financiering van respijtzorg. In alle zorgwetten wordt de plicht opgenomen om de draagkracht van mantelzorgers te monitoren.
- ▶ Langdurige mantelzorgers moeten pensioen kunnen opbouwen en worden beschermd tegen financiële achterstand op lange termijn.
- ▶ De SGP wil een landelijk programma om vrijwilligerswerk te stimuleren. De regeldruk wordt verminderd en het uitkeren van een hogere vergoeding wordt fiscaal aantrekkelijker.
- ▶ De SGP zet in op structurele financiering van de sociale basis. Netwerkstructuren rondom mantelzorgers en kwetsbare gezinnen worden versterkt.

Gezondheid bevorderen

Voorkomen is beter dan genezen. Wij zien dat goede relaties, een gezonde leefstijl en verbondenheid met anderen bijdragen aan het voorkomen van gezondheidszorg. Ook matigheid behoort immers tot de vrucht van de Geest. De SGP vindt dat de overheid vitaliteit en gezond leven kan stimuleren en schadelijk gedrag ontmoedigen, met respect voor de persoonlijke verantwoordelijkheid van eenieder voor zijn of haar leven.

Concreet:

- ▶ We willen dat jongeren gezond opgroeien. Daarom steunt de SGP voorstellen voor een gezonde leefomgeving en leefstijl. Dit moet lokaal en gezinsgericht worden aangepakt.
- ▶ Er komt een lokale preventieaanpak vergelijkbaar met het succesvolle 'IJslandse model'.
- ▶ Effectieve preventie in de zorg vraagt om een wettelijke taak- en rolverdeling tussen overheid, verzekeraars en zorgaanbieders en een structureel preventiefonds voor bewezen effectieve interventies.
- ▶ De SGP investeert liever in sportvoorzieningen voor iedereen in plaats van in topsport.
- ▶ Gezonde producten moeten goedkoper worden en ongezond voedsel duurder. Daarbij wordt wel goed gekeken naar de effectiviteit en uitvoerbaarheid van maatregelen.

Verslavingen voorkomen

Roken, drugsgebruik en alcoholmisbruik veroorzaken grote schade aan de volksgezondheid. Een gok- of pornoverslaving maakt levens en relaties kapot. De overheid moet kwetsbare mensen beschermen door middelengebruik en verslavingen tegen te gaan.

Concreet:

- ▶ Ouders en tieners worden geïnformeerd over de gezondheidsschade door drugs, tabak en alcohol en over de gevaren van verslavingen van porno, sociale media, gokken en games.
- ▶ De SGP wil geen schadelijke reclame toestaan die verslavingen in de hand werken.
- ▶ De wettelijke ruimte voor kansspelen wordt teruggedraaid. De SGP pleit voor een totaalverbod op online en offline gokken. Dit houdt tevens een verbod in op loterijen. De overheid gaat actief handhaven. Bij beleidswijzigingen moeten adviezen van verslavingsspecialisten zwaarder meewegen.
- ▶ De zorgplicht van online gokbedrijven wordt aangescherpt. Van gokbedrijven die hun zorgplicht verzaken wordt de vergunning ingetrokken.
- ▶ De drempel voor gokkers om hulp te vragen moet omlaag. Gokbeleid moet inzetten op preventie in plaats van repressie. De bescherming van Cruks wordt uitgebreid.
- ▶ Het toezicht op buitenlandse online casino's wordt geïntensiveerd.
- ▶ Gokken faciliteren is geen staatstaak. De overheid stopt met het beheren en faciliteren van casino's en loterijen.
- ▶ Tabaksverkoop wordt vergunningplichtig. Het aantal verkooppunten neemt stapsgewijs af.
- ▶ Accijns op alcohol, tabak en vpen worden verhoogd.
- ▶ Voor vpen moeten dezelfde regels gelden als voor roken. Het smaakjesverbod moet strenger worden gehandhaafd door de import van vapes beter te controleren.
- ▶ De SGP wil productie, distributie en bezit van pornografie verbieden. Op z'n minst wordt de huidige leeftijdsgrens verhoogd naar 21 jaar.
- ▶ Overspelreclame wordt verboden.

Zie hoofdstuk 5 voor onze voorstellen voor een drugsvrije samenleving.

Menswaardig meedoen

Wij vinden dat ieder mens mee moet kunnen doen in de samenleving. De overheid moet stigmatisering van mensen met een beperking actief tegengaan. In een land dat elke vorm van beperking of gebrek uitbant, wil niemand leven. De SGP wil dat zorg en ondersteuning voor mensen met een levenslange en levensbrede beperking menswaardig is.

Concreet:

- ▶ Er komen landelijke minimumeisen om de implementatie van het Handicapverdrag van de Verenigde Naties (VN) door gemeenten vaart te geven. Zo wil de SGP één landelijke gehandicaptenparkeerkaart.
- ▶ De SGP wil dat de inkomensafhankelijke eigen bijdrage in de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) alleen voor huishoudelijke hulp gaat gelden. Zo blijft maatschappelijke ondersteuning betaalbaar voor mensen met een langdurige zorgvraag.
- ▶ Als uit prenataal onderzoek blijkt dat een kindje mogelijk een aandoening heeft, krijgen ouders objectieve informatie mee over de waarde van leven met een beperking.
- ▶ De SGP wil dat er samen met de sector een langetermijnvisie op de gehandicaptenzorg wordt opgesteld, inclusief voldoende financiering. Werken in de gehandicaptenzorg moet aantrekkelijker worden.
- ▶ Jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking vallen tussen wal en schip. Betere samenwerking tussen school, zorgaanbieder en gezin is nodig.
- ▶ De SGP is warm voorstander van het persoonsgebonden budget (pgb). De tarieven moeten omhoog en de financieringseisen voor informele zorg moeten eenvoudiger. Er komt één beleid voor alle pgb-houders, ongeacht uit welke zorgwet zij hulp krijgen. Tegelijkertijd moet

fraude en misbruik van het pgb beter worden tegengegaan.

- ▶ Iedereen die complexe en langdurige zorg nodig heeft, krijgt recht op een casemanager.
- ▶ De SGP wil een einde maken aan herindicaties van mensen die levenslang en levensbreed zorg nodig hebben. Ook krijgt deze groep recht op een persoonsvolgend budget.
- ▶ De SGP wil voorkomen dat 'het systeem' bepaalt welke hulp iemand krijgt. De zorg moet om de mens draaien, niet om het loket.

Waardig ouder worden

Nederland vergrijst. Ouderen blijven langer vitaal en actief. Zij kunnen tot op hoge leeftijd een bijdrage leveren aan de samenleving. De wijsheid van de grijsheid koesteren we! En als mensen menen weinig meer toe te voegen aan de samenleving, juist dan zijn we er ook voor hen. We zien dat steeds meer ouderen zorg en ondersteuning nodig hebben. De ouderenzorg staat onder grote druk. De SGP zet in op passende zorg, verminderen van regels en ruimte bieden aan wie zorg verleent. Zorg en ondersteuning van ouderen vraagt primair iets van iemands directe omgeving: familie, de kerk, vrienden en burens. Maar wie professionele zorg nodig heeft, moet dat uiteraard gewoon kunnen krijgen.

Concreet:

- ▶ De SGP investeert extra in de Stimuleringsregeling Wonen en Zorg.
- ▶ Naast het passend maken van woningen voor ouderen en het creëren van geclusterde woonvormen wil de SGP ook ruimte bieden voor meer verpleeghuisplekken.

- ▶ De positie van ouderenzorgverleners in de eerste lijn en verpleeghuizen wordt versterkt.
- ▶ Inspanningen van gemeenten om ouderen langer zelfstandig te laten wonen, moeten worden beloond met extra middelen via het Gemeentefonds.
- ▶ Er komt onderzoek naar het financiële, personele en maatschappelijke potentieel van de kracht van gemeenschappen bij de zorg en ondersteuning van ouderen.
- ▶ Ouderen worden ondersteund bij het verkrijgen en onderhouden van digitale vaardigheden.
- ▶ Onvrijwillige zorg kan een uiterst redmiddel zijn. Ook de vernieuwde Wet zorg en dwang betekent nog steeds véél regel-druk en moet dringend worden aangepast.
- ▶ Zorg voor ouderen wordt vanuit verschillende wetten georganiseerd en gefinancierd. De SGP wil scenario's laten ontwikkelen hoe dit anders kan. Het toekomstige advies van de Staatscommissie voor een toekomstbestendige en weerbare inrichting van het Nederlandse zorgstelsel is hiervoor een belangrijk bouwsteen. In ieder geval moet overwogen worden om ouderenzorg en gehandicaptenzorg niet langer vanuit één wet (Wet langdurige zorg, Wlz) te financieren.
- ▶ De SGP maximeert de eigen bijdrage voor mensen met een 'volledig pakket thuis' in woon-zorg initiatieven in de Wlz.
- ▶ De SGP streeft naar dementievriendelijke buurten. Er komt structurele financiering voor laagdrempelige ontmoetingsplekken voor mensen met dementie en hun naasten.
- ▶ De bekendheid en de kwaliteit van persoonlijke begeleiding van mensen met dementie en hun naasten wordt verbeterd.

Zeker van medische zorg

De toegankelijkheid van medische zorg staat onder druk. Verzekeraars moeten meer doen om hun zorgplicht invulling te geven. De SGP wil dat iedereen gebruik kan blijven maken van basiszorg zoals de huisarts, tandarts of kraamhulp. Ongeacht waar je woont. De SGP wil ziekenhuiszorg in de regio behouden. Zorg moet ook financieel toegankelijk blijven. We laten het principe leidend zijn dat de sterkste schouders ook de zwaarste lasten dragen.

Concreet:

- ▶ De SGP bevriest het eigen risico de komende kabinetsperiode op 385 euro.
- ▶ Er komt doorlopend onderzoek om te zorgen voor een (kosten)effectiever basispakket.
- ▶ Gewetensbezwaren tegen verzekeringen blijven erkend. Eventueel nadelige gevolgen van wijzigingen in wet- of regelgeving voor gewetensbezwaarden worden gecompenseerd.
- ▶ Het polisaanbod van verzekeraars blijft in stand zodat verzekerden keuzevrijheid houden.
- ▶ Opkopen van huisartspraktijken door investeerders zonder zorgervaring wordt verboden.
- ▶ De SGP maakt het (financieel) aantrekkelijker voor artsen om een praktijk te starten in plaatsen waar een tekort aan huisartsenzorg of een gebrek aan passende huisvesting is.
- ▶ Ouders die medische zorg bieden aan ernstig zieke kinderen krijgen een eerlijke vergoeding.
- ▶ De SGP wil meer bewustwording van en onderzoek naar ziekten als long covid of ME/CVS.
- ▶ De aanpak van 'volksziekten' zoals dementie, kanker en hart- en vaatziekten krijgt prioriteit bij het toekennen van onderzoeksmiddelen.

- ▶ De financiering van medische zorg voor dak- en thuislozen wordt vereenvoudigd. Het moet onmogelijk worden om na verlies van baan of adres je zorgverzekering kwijt te raken.
- ▶ Er komt één centraal hulpmiddelenloket gefinancierd vanuit de Zorgverzekeringswet.
- ▶ Ook de komende periode wordt de bijbetaling voor geneesmiddelen gemaximeerd per jaar.
- ▶ Er komt een inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor de wijkverpleging.
- ▶ De SGP wil tandheelkundige controle opnemen in het basispakket.
- ▶ In bepaalde regio's (zoals in Zeeland) is een nijpend tekort aan tandartsen. Door gerichte acties moet dit worden tegengegaan, zoals een nieuwe opleiding in Rotterdam.
- ▶ De SGP zet in op concentratie van (hoog) specialistische zorg als een middel om kwaliteit van zorg te behouden of te verbeteren, maar nooit als doel op zich. Bij concentratie zijn ziekenhuizen koersbepalend.
- ▶ Basiszorg en (acute) medische zorg blijven overal in Nederland beschikbaar, ook in Limburg, Drenthe en Zeeland. De aanrijtijden van ambulances moet beter, zoals op de Veluwe, de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden en in het Groene Hart.

De SGP wil dat iedereen gebruik kan blijven maken van basiszorg zoals de huisarts, tandarts of kraamhulp.

- ▶ De SGP wil verstandige beschikbaarheidsbesteding van de acute zorg.
- ▶ De intensive care capaciteit wordt versterkt.

Veerkrachtig en verbonden

Er is sprake van een mentale gezondheidscrisis in Nederland, met name onder jongeren. Gebroken huwelijken en verscheurde gezinnen eisen een hoge tol. Veel mensen ervaren een gebrek aan zingeving of verliezen hun levenslust. Eenzaamheid, angst of depressie zijn voor hen de bittere realiteit. Wij maken ons hierover zorgen. Onrealistische (toekomst)verwachtingen, aangewakkerd door de negatieve impact van sociale media, dragen bij aan de vraag naar geestelijke gezondheidszorg (ggz). De SGP wil de focus verleggen van institutionele ggz naar versterking van de veerkracht en verbondenheid van de samenleving.

Concreet:

- ▶ Er wordt geïnvesteerd in krachtige huwelijken, relaties en gezinnen.

- ▶ De SGP wil extra middelen voor het terugdringen van de wachttijden in de ggz. Met prioriteit wordt ingezet op hulp voor mensen met de ernstigste psychische problemen.
- ▶ Er komen regionale afspraken over de beschikbaarheid en financiering van cruciale ggz.
- ▶ Psychiaters gaan, net als huisartsen, meedraaien in avond-, nacht- en weekenddiensten.
- ▶ Er komt een wettelijke grondslag en structurele bekostiging voor geestelijke verzorging.
- ▶ De (bekostiging van) zorg voor personen met verward gedrag moet eenduidiger. Er zijn meer passende woon-zorgplekken voor deze groep nodig. Bemoezorg wordt wettelijk vastgelegd.
- ▶ De doordecentralisatie van beschermd wonen wordt stopgezet.
- ▶ De SGP investeert in buurthuis kamers waar ontmoeting en (in)formele zorg samenkomen.
- ▶ De SGP wil dat de STORM-aanpak breed geïmplementeerd wordt in het onderwijs.
- ▶ Er moeten voldoende middelen zijn (landelijk en lokaal) voor een goede uitvoering van de Wet integrale suïcidepreventie.
- ▶ De overheid moet de ambitie hebben dat iedereen die suïcide overweegt bereikt wordt door iemand die naast hen kan gaan staan.
- ▶ De bekendheid van het telefoonnummer 113 moet verder worden verbeterd.
- ▶ Er komt een kabinetsbrede aanpak en financiering van suïcidepreventie.
- ▶ Privacywetgeving die hulp aan suïcidale personen in de weg staat, wordt aangepast.
- ▶ Aan nabestaanden van suïcide wordt voortaan altijd professionele nazorg aangeboden.

Zie hoofdstuk 4 voor onze voorstellen over gezinnen en jeugd(zorg).

Grenzen aan transgenderzorg

Wij vinden de worsteling van intersekse en transgender personen met zichzelf en met het leven aangrijpend. Zij mogen rekenen op onze compassie en steun. Psychologische hulp moet ruimhartig worden verleend. Dat betekent echter niet dat geslacht een keuze is: dat is een fabel die veel schade en verwarring aanricht. Gelet op het onomkeerbare karakter ervan en het internationale debat over de wetenschappelijke onderbouwing erover wil de SGP hormoonbehandelingen bij kinderen verbieden.

Concreet:

- ▶ Zolang er in Nederland nog dergelijke behandelingen plaatsvinden, moeten deze sterk worden ontmoedigd, zeker als het gaat om minderjarigen.
- ▶ Behandelingen waarvoor geen aantoonbare medische noodzaak bestaat, worden niet langer collectief vergoed.
- ▶ Er komt doorlopend onderzoek naar de oorzaken van de vraag naar transgenderzorg.
- ▶ De voorwaardelijke psychologische diagnose voor somatische behandelingen blijft vereist.
- ▶ We doen onderzoek naar transitiepijn en creëren een ondersteuningsaanbod voor deze personen.
- ▶ De SGP is tegen het verbieden van zogenaamde conversiebehandelingen. Zo'n verbod tast allerlei grondrechten aan en werkt averechts doordat het de goede hulp en pastorale zorg aan kwetsbare mensen dreigt te belemmeren. Dwang en andere uitwassen hebben al een plaats in het strafrecht.
- ▶ Van alle vormen van diversiteit is het verschil tussen mannen en vrouwen het meest universeel. Zelfidentificatie als leidend principe in wetgeving wijst de SGP dus af.

Weet, dat de HEERE God is;
Hij heeft ons gemaakt.

Psalm 100:3

4.

HECHTE GEZINNEN, VRIJ ONDERWIJS

Als gezinnen en scholen plaatsen zijn waar kinderen en jongeren veilig kunnen opgroeien en ontwikkelen, is dat een zegen voor de samenleving. De SGP zet zich hier graag voor in.

Gezinnen vormen het weefsel van de samenleving. Als kinderen opgroeien in een stabiele en liefdevolle omgeving, biedt dat een stevige basis voor deelname aan het onderwijs en het leveren van een bijdrage aan de samenleving. Het klassieke huwelijk van man en vrouw is hiervoor een belangrijke bedding. De vele echtscheidingen ondermijnen juist de samenleving. Leraren merken vaak heel duidelijk welke zorgen en problemen kinderen meeslepen als zij de klas binnen komen. In de jeugdhulp zien we dat de vraag naar meer en intensievere zorg blijft stijgen. Gemeenten en scholen hebben de handen vol om voldoende ondersteuning te bieden. Dat onderstreept het belang om bij de basis te beginnen: het bevorderen van sterke en stabiele gezinnen, waarbij we ook oog houden voor alleenstaanden.

Onderwijs vormt kinderen en jongeren en brengt hen kennis bij om zo hun plaats in de samenleving in te nemen. Het ligt in het verlengde van de opvoeding thuis. We hechten daarom aan de vrijheid van onderwijs. Ook is ruimte voor de professional, voldoende budget en een goede aansluiting op vervolgonderwijs en arbeidsmarkt nodig.

Stabiele relaties en gezinnen

Gezonde relaties zijn goed voor iedereen. Mensen bloeien op als zij zich verbonden weten met anderen in hun omgeving. Dat geldt in het bijzonder voor gezinnen. Een stabiel gezin biedt een stevige basis voor kinderen en volwassenen om hun weg in de samenleving te vinden. Het omgekeerde is helaas ook waar. Bij aanhoudende ernstige conflicten en scheiding staat het welzijn van ouders en kinderen onder druk. Het leidt vervolgens tot toenemende maatschappelijke problemen. De problemen als gevolg van scheiding zijn in de afgelopen tien jaar in ernst toegenomen. Er is een groeiend aantal eenoudergezinnen in Nederland. Dat vraagt aandacht in beleid en wetgeving.

Het klassieke huwelijk verdient bijzondere bescherming door de overheid. Het is een exclusieve verbintenis tussen een man en een vrouw en het is een verbond voor het leven. Het is ook de relatie waaruit op natuurlijke wijze kinderen geboren kunnen worden. Zeker gezien de zorgen over de ontwikkeling van de bevolking in het Westen mag van de overheid een positieve houding verwacht worden ten aanzien van het krijgen van kinderen als een geschenk van God. Ouders spelen een belangrijke rol in de opvoeding. Gehuwden zijn elkaar volgens de wet niet alleen getrouwheid, hulp en bijstand verschuldigd, maar zij hebben ook het recht en de verantwoordelijkheid om hun kinderen, als zij die krijgen mogen, op te voeden. Alle ouders hebben die verantwoordelijkheid, maar aan de publieke belofte van trouw mogen kinderen extra zekerheid ontfangen dat hun ouders samen een stabiel en veilig thuis willen bieden.

Concreet:

- ▶ Het gezin krijgt een plaats in de Grondwet.
- ▶ In aansluiting bij Vlaanderen moet er in Nederland een minister van gezin en jeugd komen. Over de staat van het gezin wordt jaarlijks gerapporteerd.
- ▶ Stellen die in algehele gemeenschap van goederen willen trouwen, moeten dit eenvoudig en zonder extra kosten kunnen doen.
- ▶ Regelingen zoals meerouderschap zijn onwenselijk, onder andere omdat ze de kans op jurisdisering vergroten en risico's meebrengen voor kinderen.
- ▶ Vaders die ongehuwd of ongeregistreerd samenwonen moeten actiever worden geïnformeerd over de consequentie dat zij niet automatisch delen in het ouderlijk gezag over een kind dat zij binnen die samenlevingsvorm krijgen.
- ▶ De Rijksoverheid lanceert een bewustwordingscampagne over het belang van sterke relaties en de schade van scheiden.

- ▶ De Rijksoverheid stimuleert en faciliteert gemeenten om laagdrempelige ondersteuning voor versterking en behoud van relaties aan te bieden.
- ▶ Professionele relatie- en gezinstherapie wordt weer opgenomen in het basispakket.

Betrokken gemeenschappen en weerbare gezinnen

Opvoeden doen ouders niet alleen. Gezinnen zijn onderdeel van bredere families. Opa's en oma's spelen vaak een belangrijke rol. Ook is het waardevol als er een bredere gemeenschap betrokken is, zeker als er moeilijke situaties zijn. Denk bijvoorbeeld aan kerken. Daarnaast is afstemming nodig tussen het gezin en maatschappelijke sectoren zoals het onderwijs, de opvang en de zorg. Voor de ontwikkeling van het kind is een goede samenwerking tussen ouders en school onmisbaar. In een

latere levensfase kunnen kinderen bijvoorbeeld een belangrijke rol spelen in de zorg voor hun ouders en zo de overbelaste formele zorg ontzien. De overheid dient families en gemeenschappen centraal te stellen in het beleid en de wetgeving. Daar profiteert iedereen van.

Concreet:

- ▶ Het bevorderen van de beschikbaarheid van zogenoemde buurtgezinnen zorgt ervoor dat ook kinderen uit kwetsbare gezinnen een plek hebben waar ze in moeilijkheden terecht kunnen.
- ▶ Het recht op een familiegroepsplan moet duidelijker met ouders, families en gemeenschappen worden besproken als hulp voor kinderen nodig is.
- ▶ De maatschappelijke diensttijd voor jongeren wordt voortgezet. Zo leren zij een bijdrage te leveren aan de samenleving.
- ▶ Het behoud van scholen in kleine kernen moet zoveel mogelijk ondersteund blijven worden vanwege de spilfunctie van de school in het dorp, bijvoorbeeld door de toeslag voor kleine scholen. Bestuurlijke alternatieven voor fusie van scholen worden meer ondersteund en onder de aandacht gebracht.
- ▶ Buitenspelen wordt gestimuleerd.
- ▶ De overheid benut de rol van dorpshuizen, buurt- en wijkcentra als trefpunt van de gemeenschap beter en verlaagt de regeldruk voor organisaties zoals dorpsbelangenverenigingen.
- ▶ Er moet meer vergunningsvrije ruimte komen voor het realiseren van (pre-)mantelzorgwoningen.
- ▶ Organisaties die een belangrijke rol spelen in het lokale gemeenschapsleven, zoals dorpsbelangenverenigingen, verdienen een regelluwe omgeving.

Beschermd en bemind

Het krijgen van kinderen is geen recht, maar een geschenk van God. Ieder kind verdient zoveel als mogelijk een veilige plek in het gezin bij zijn of haar biologische vader en moeder. Draagmoederschap mag nooit het belang van het kind ondergeschikt maken aan wensen van volwassenen. Het krijgen van kinderen mag nooit een commercieel project zijn. Het uitgangspunt van de SGP blijft: we laten kinderen zoveel mogelijk opgroeien bij hun eigen biologische ouders. De overheid dient dit uitgangspunt actief te beschermen.

Concreet:

- ▶ Het verbod op draagmoederschap blijft gehandhaafd. Verdere legalisering van draagmoederschap wordt stopgezet. Nederland spant zich in om een einde te maken aan de praktijk in landen waar (commercieel) draagmoederschap nu wel is toegestaan en waar vrouwen worden uitgebuit. De SGP zet zich in voor een internationaal verbod op draagmoederschap.
- ▶ De biologische band tussen moeder en kind moet beschermd worden. Deze band dient behouden te blijven op de geboortakte.
- ▶ Het is ongewenst de regels te versoepelen ten aanzien van het aantal ouders dat kinderen heeft. Er komt geen regeling voor het zogenoemde meerouderschap. De overheid dient niet-natuurlijke gezinssituaties te zien als zo beperkt mogelijke uitzondering, niet als ideaal.
- ▶ We zetten interlandelijke adoptie op zorgvuldige wijze voort voor kinderen waarvoor de natuurlijke ouders echt niet kunnen zorgen. Hierbij leggen we de focus op extra alertheid bij misstanden en goede waarborgen. Nederland conformeert zich aan het Haags Adoptieverdrag en werkt niet samen met landen waar het risico op kinderhandel groot is.

- ▶ Een afbouwplan voor interlandelijke adoptie is pas zorgvuldig als de internationale verdragen zoals het Haags Adoptieverdrag en het Verdrag inzake de Rechten van het kind worden nageleefd. Nederland kan niet zomaar weigeren aan de verdragsrechtelijke verplichtingen te voldoen.
- ▶ Adoptiekinderen moeten te allen tijde hun dossier kunnen inzien om hun herkomst te achterhalen.
- ▶ Uitzonderingssituaties daargelaten wordt het welzijn van het kind het beste gediend als het opgroeit bij zijn eigen vader en moeder. Het registreren van de 'ontstaansgeschiedenis' van een kind is geen volwaardig alternatief voor deze situatie. Adoptie anders dan in noodsituaties wordt daarom tegengegaan.
- ▶ Het is niet goed om bewust een situatie te creëren waarin een vader of moeder ontbreekt. Adoptie in andere situaties dan die waar sprake is van een pleeg-/adoptievader én -moeder, is dan ook onwenselijk.
- ▶ Nu de mogelijkheden voor interlandelijke adoptie zijn afgenomen, is het des te belangrijker om meer aandacht te vragen voor langdurige pleegzorg, vanwege het tekort aan pleegouders.
- ▶ De ondersteuning van pleegouders moet beter. Velen ervaren een grote druk op het gezin en problemen met het zorgsysteem. Initiatieven om pleegouders sterker te maken worden ruimhartig ondersteund.

Ieder kind verdient zoveel als mogelijk een veilige plek in het gezin bij zijn of haar biologische vader en moeder.

Zorg voor jongeren en vertrouwen in gezinnen

Elk kind heeft behoefte aan liefde, aandacht en nabijheid, aan gewoon meedoen en erbij horen. Dat gebeurt niet allereerst door inzet van professionele hulp, maar door de inzet van alle betrokkenen uit het netwerk van het kind. Als een kind jeugdhulp nodig heeft, moet dat uiteraard laagdrempelig en snel beschikbaar zijn. Ongeveer 1 op de 7 kinderen maakt echter inmiddels gebruik van jeugdhulp. We maken ons daarover grote zorgen. De SGP vindt het belangrijk dat de overheid bijdraagt aan het normaliseren in plaats van medicaliseren en het problematiseren van gedrag. Ook het voorkomen van problemen krijgt meer aandacht.

Concreet:

- ▶ Jeugdhulp gaat zich meer richten op de context van de jeugdige. Vaak houdt jeugdhulp verband met de gezinssituatie, zoals schulden, ggz- of relatieproblemen van ouders.
- ▶ De SGP wil met prioriteit de jeugdhulpplicht wettelijk afbakenen. Van gemeenten mag een duidelijke visie op jeugdhulp, consistent beleid en scherpe keuzes worden verwacht.
- ▶ De SGP versterkt het landelijk inzicht in de kwaliteit en effectiviteit van behandelingen.
- ▶ Er komt extra budget voor het versterken van de verbinding tussen onderwijs en jeugdhulp.
- ▶ De SGP wil voorkomen dat kinderen die 18 jaar worden opeens geen zorg meer kunnen krijgen en hun vertrouwde hulp verliezen.
- ▶ De voorwaarden die de regering stelt aan een stabiel aanbod van specialistische jeugdhulp mogen niet afdoen aan de beleidsvrijheid en democratische legitimiteit van gemeenten.

Elk kind heeft behoefte aan liefde, aandacht en nabijheid, aan gewoon meedoen en erbij horen.

Een veilig thuis voor kinderen

Het is een pijnlijke realiteit dat het ondersteunen van gezinnen en gemeenschappen en de inzet van vrijwillige jeugdhulp niet altijd toereikend is om kinderen een veilige situatie te bieden. De omstandigheden thuis kunnen zo bedreigend worden dat ingrijpen noodzakelijk is. Die situaties dienen zoveel mogelijk beperkt te worden. Als toch ingegrepen moet worden, is de overheid verantwoordelijk voor deugdelijk toezicht op het kind en beschikbaarheid van voldoende goede hulp. De inzet is zoveel mogelijk gericht op terugkeer naar het gezin, tenzij duidelijk blijkt dat dit in strijd is met het belang van het kind.

Concreet:

- ▶ In de jeugdzorg moet een wettelijke regeling komen, waarbij aan de grootouders het recht op contact met de kleine kinderen wordt geregeld.
- ▶ De hervorming van de jeugdbescherming moet leiden tot een overzichtelijker en slagvaardiger systeem met minder schakels en minder lasten, zodat meer aandacht uitgaat naar de zorg voor de kinderen zelf en zij in ieder geval niet tussen wal en schip vallen.
- ▶ De overheid moet onder andere investeren in de arbeidsvoorwaarden van jeugdbeschermers om het tekort aan personeel te bestrijden.
- ▶ Kinderrechters moeten veel meer tijd en middelen krijgen om zich actief met zaken van kindbescherming bezig te kunnen houden.
- ▶ Rechtsbescherming van ouders en kinderen wordt versterkt en de toetsing van

rapportages beter gecontroleerd.

- ▶ Kinderen die onder toezicht staan en niet naar school gaan, moeten gegarandeerd duidelijk en frequent in beeld zijn bij de betrokken organisaties.
- ▶ Bij de terechte inzet op meer kleinschalige voorzieningen voor gesloten jeugdzorg moet het belang van de jongeren leidend zijn. Bestaande kennis, ervaring en voorzieningen moeten daarbij zoveel mogelijk benut worden.
- ▶ In de gesloten jeugdhulp moeten voldoende mogelijkheden bestaan voor vrijheidsbeperkende maatregelen als dat voor de veiligheid van bewoners en personeel noodzakelijk is.

Rust en zekerheid in de gezinsportemonnee

Een stabiele basis voor het gezin betekent ook een solide financiële basis. We zetten daarom ook financieel het gezin centraal. De SGP pakt (kinder)armoede aan en wil zorgen voor zekerheid en rust in de gezinsportemonnee. Toeslagen richten we op diegenen die het echt nodig hebben, zoals lage en middeninkomens en alleenstaanden.

Het belastingstelsel is dringend aan herziening toe. We staan voor een gezinsvriendelijk fiscaal stelsel. Waarin de kloof tussen éénverdieners en tweeverdieners wordt gedicht. Die kloof is steeds verder opgelopen, waardoor het combineren van arbeid en zorg steeds lastiger is geworden. We vinden het daarom hoog tijd dat dit onrecht wordt gestopt. Het individualisme in het huidige stelsel moet eruit, het gezamenlijke huishouden moet centraal staan. Veel partners van eenverdieners doen waardevol (onbetaald) werk, zoals mantelzorg. Of gezinnen kiezen er bewust voor om hun kinderen te laten opgroeien in het eigen gezin waar één van de ouders altijd klaar staat voor de kinderen. Weer anderen hebben een gepensioneerde of zieke partner. Gezinsdraagkracht moet weer het uitgangspunt worden van het belastingstelsel.

Concreet:

- ▶ De overdraagbaarheid van de algemene heffingskorting wordt in 2028 gelukkig weer ingevoerd. Dankzij een amendement van de SGP is deze regeling verruimd naar middeninkomens. We willen dat deze overdraagbaarheid verder verruimd wordt.
- ▶ De SGP is voorstander van het splitsingsstelsel. Het totale gezinsinkomen wordt gedeeld door twee en daarna worden de fiscale partners ieder apart belast. De heffingskortingen worden binnen het splitsingsstelsel aangepast ten gunste van eenoudergezinnen.
- ▶ De lasten op arbeid worden verlaagd. Tegelijk kunnen de belastingen op consumptie worden verhoogd, zodat het gebruik van grondstoffen wordt afgeremd.
- ▶ De overheid moet gezinnen met kinderen financieel ondersteunen, waarna gezinnen zelf keuzes kunnen maken waar ze het geld aan uitgeven. Daarom moet er een eenvoudige kinderbijdrage worden ingevoerd. De kinderbijslag, het kindgebonden budget en de kinderopvangtoeslag gaan hierin op, Zonder terugvoordringen en met maximale keuzevrijheid voor gezinnen. Het faciliteren en financieren van de kinderopvang is namelijk geen overheidstaak. De nieuwe kinderbijdrage zorgt voor een stevige daling van kinderarmoede.
- ▶ De SGP vindt het belangrijk dat gezinnen met kinderen financiële ondersteuning krijgen voor het volgen van zwemlessen. Daarom maken we geld vrij om ieder kind de mogelijkheid te geven om gratis deze lessen te volgen: de zwemlesbonus van 1.000 euro voor elk kind van vier jaar oud.

- ▶ Het toeslagenstelsel moet op de schop. Het huidige stelsel leidt tot (forse) terugbetalingen, draagt bij aan het nodeloos rondpompen van geld en kan ervoor zorgen dat extra werken nauwelijks meer loont, met alle gevolgen van dien. De SGP pleit daarom voor een drastische inperking van de toeslagen. Niet-gebruik van toeslagen wordt actief tegengegaan.
- ▶ Daarnaast wordt bij het bepalen van het recht op toeslagen het netto besteedbaar inkomen van het huishouden het uitgangspunt. Op die manier kunnen verschillen in belastingdruk worden meegenomen en kan er eerlijker worden bepaald hoe hoog de toeslag dient te zijn.
- ▶ Er komt een wettelijk recht op betaald rouwverlof voor rouwende gezinnen met kinderen, flexibel inzetbaar en in goed overleg met de werkgever in te vullen. Ook de mogelijkheden voor mantelzorgverlof worden verruimd.

Schermen met bescherming

Kinderen en jongeren maken vrijwel dagelijks gebruik van sociale media, games en andere apps. De SGP wil hen beter beschermen tegen de risico's en gevaren hiervan.

Concreet:

- ▶ Kunstmatige intelligentie mag nooit gebruikt worden om kinderen ergens toe te dwingen of hen te misleiden. Zij zijn extra kwetsbaar.
- ▶ De overheid moet, naar Frans voorbeeld, het verplichte gebruik van een zogenaamde 'app blocker' bevorderen dan wel verplichten.
- ▶ De SGP wil een verbod op sociale media voor kinderen jonger dan 15 jaar.
- ▶ Leeftijdsverificatie wordt verplicht en vindt plaats op app-storeniveau waarbij koppeling plaatsvindt van de API-systemen. We houden daarbij specifiek aandacht voor waarborgen ten aanzien van de privacy en de rechten van ouders.
- ▶ Netneutraliteit mag internetfiltering niet onmogelijk maken. Via filtering kunnen burgers zichzelf en hun kinderen beschermen tegen onder meer webpagina's met porno, andere onzedelijke beelden en geweld.
- ▶ De SGP pleit voor een verbod op het blootstellen van kinderen jonger dan 18 jaar aan onzedelijke beelden in de fysieke, dan wel digitale wereld.
- ▶ In het onderwijs dient meer aandacht te komen voor de ethische kant van technologie. Het is nuttig om de ontwikkeling en het ontstaan van nieuwe technologie tegen het licht te houden.

Eigen waarden in opvoeding en onderwijs

Onderwijs en opvoeding zijn nauw met elkaar verbonden. Evenals in de opvoeding wordt in het onderwijs een overtuiging overgedragen en wordt kinderen geleerd hoe zij in de samenleving een plaats innemen. Ouders zijn de verantwoordelijken voor de opvoeding, maar scholen leveren daaraan in de praktijk een grote bijdrage en zij hebben ook belangrijke verantwoordelijkheden. Naast individuele prestaties heeft het onderwijs vooral ook een rol in het vormen van leerlingen als onderdeel van een gemeenschap. Het is belangrijk dat school en ouders goed in verbinding staan met elkaar. De overheid dient zowel het recht van ouders te eerbiedigen om een school te kiezen die past bij hun overtuiging als het recht van scholen om voluit uitwerking te geven aan die overtuiging, bijvoorbeeld in het curriculum. Het onderwijsaanbod moet recht doen aan deze uitgangspunten. De vrijheid van onderwijs is goed voor heel de samenleving.

Concreet:

- ▶ Aan de inhoud van artikel 23 van de Grondwet wordt niet gemorreld. De regels inzake het toelaten van leerlingen, het benoemen van personeel en de burgerschapsopdracht blijven ongewijzigd. Het is positief als scholen hun overtuiging en de verwachtingen uiteenzetten voor nieuwe leerlingen, ouders en andere betrokkenen zodat iedereen een goed geïnformeerde keuze kan maken.
- ▶ Scholen houden op grond van de vrijheid van onderwijs voluit de ruimte om in het burgerschapsonderwijs de wettelijke kernwaarden naar eigen overtuiging in te vullen.
- ▶ Het godsdienstig vormingsonderwijs op openbare scholen behoudt voldoende financiering. Daarbij moet het verzoek van ouders centraal blijven staan.
- ▶ Het (leer)recht van alle kinderen op onderwijs moet beter geregeld worden om

het aantal thuiszitters te verminderen. Voor het thuisonderwijs wordt een systeem van onderlinge visitatie overwogen dat recht doet aan de eigen aard van dit onderwijs.

- ▶ De leeftijd van de leerplicht blijft ongewijzigd.
- ▶ De financiering van ouderorganisaties wordt versterkt.
- ▶ De overheid vergroot de financiële ondersteuning van kleine scholen in dunbevolkte gebieden. Dit mag niet ten koste gaan van kleinere scholen in grotere gemeenten.
- ▶ De positie van ouders krijgt een duidelijke plaats in wetgeving, beleid en toezicht.
- ▶ De wetgeving stimuleert alternatieven voor bestuurlijke fusie en zorgt ervoor dat zeggenschap daardoor zoveel mogelijk zo dicht mogelijk bij ouders en personeel blijft.
- ▶ Subsidie moet beschikbaar zijn voor alle erkende lesmethoden over seksualiteit en relaties, zonder verplichte scholing en begeleiding van Rutgers of de GGD.
- ▶ Bij de toets op macrodoelmatigheid van het opleidingsaanbod dient de identiteit en eigenheid van de opleiding ook meegewogen te worden als onderscheidend aspect. Kleine opleidingen kunnen doelmatig en kwalitatief hoogwaardig zijn.
- ▶ De overheid mag maatschappelijke problemen niet zomaar op het bordje van het onderwijs leggen.

Zie hoofdstuk 1 voor onze visie op toezicht op informeel onderwijs.

De vrijheid van onderwijs is goed voor heel de samenleving.

Stevig stelsel met stabiel en betrouwbaar beleid

Het onderwijs zucht onder de groeiende last van wetten, regels en verantwoording, de versnippering van de bekostiging en de grilligheid van het beleid. Het is hoog tijd dat de overheid een meer bescheiden rol vervult. De overheid moet actiever zijn om het stelsel te bewaken en de juiste randvoorwaarden te scheppen, maar minder in detail de inrichting van het onderwijs bepalen. Binnen een duidelijk speelveld is het echt aan de spelers om het spel te spelen. Meer vertrouwen in professionele leerkrachten, bestuurders en ondersteuning is dus nodig. We zetten een dikke streep onder de status van hun beroep. Dat is ook onmisbaar om het lerarentekort structureel op te lossen.

Concreet:

- ▶ Grondige herijking van de sturing is overbodig en onwenselijk. Werkgevers, vakbonden en profielorganisaties gaan in beraad met de minister om een gezamenlijk perspectief te formuleren voor de aansturing van en verantwoording over het onderwijs en om vertrouwen van het onderwijs te herwinnen.
- ▶ Het bevoegd gezag blijft het aanspreekpunt voor de overheid als het gaat om bekostiging en verantwoording.
- ▶ De minister neemt meer regie als het gaat om zaken zoals de arbeidsvoorwaarden en stagevergoedingen.
- ▶ Er komen geen nieuwe regels voor bestuur en toezicht, strategisch personeelsbeleid en veiligheid op school.
- ▶ Het verbeteren van basisvaardigheden rekenen en taal krijgt accent, maar mag het belang van de brede vorming van leerlingen niet wegdrücken. De pedagogische opdracht van scholen tot veelzijdige vorming van leerlingen staat centraal.

- ▶ De doorstroomtoets wordt hervormd en krijgt weer een dienstbare rol bij de advisering richting het voortgezet onderwijs.
- ▶ De druk op basisscholen om zo hoog mogelijk te adviseren kan in het vervolgonderwijs negatief uitpakken voor leerlingen. Als sluitstuk van voortdurende goede afstemming met ouders over de ontwikkeling van het kind moet zo passend mogelijk adviseren het uitgangspunt zijn.
- ▶ Voor de reguliere taken van scholen wordt alleen nog structurele bekostiging verstrekt via de lumpsum zodat scholen maximale zekerheid krijgen voor het voeren van stabiel personeelsbeleid.
- ▶ In het basisonderwijs kunnen scholen langjarige aanvullende bekostiging krijgen voor het benoemen van conciërges. Schoolleiders en leraren kunnen zich zo meer concentreren op hun kerntaak.
- ▶ De overheid ondersteunt scholen die willen werken aan inclusiever onderwijs. Voor leerlingen die daarmee onvoldoende gebaat zijn, blijft de overheid echter een duidelijk perspectief op een plaats in het speciaal onderwijs bieden.
- ▶ Praktijken die ervoor zorgen dat selectie van leerlingen minder vroeg plaatsvindt worden gestimuleerd. Bijvoorbeeld door brede brugklassen aantrekkelijk te maken. Er komt geen verplicht uitstel van selectie van alle leerlingen.
- ▶ De overheid werkt eraan dat steeds meer leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs op hun eigen school examen kunnen doen
- ▶ Een stevige financiële impuls in onderwijshuisvesting is nodig. Onder andere om passend onderwijs goed uit te kunnen voeren en om voldoende rekening te houden met bouwtechnische ontwikkelingen.

- ▶ De overheid dient de wijze van organiseren en de inrichting van de onderwijsregio's aan het onderwijsveld over te laten. Goede praktijken zoals samen opleiden moeten kunnen blijven bestaan.
- ▶ Het systeem van medezeggenschap wordt herzien om meer recht te doen aan de specifieke behoeften en positie van de verschillende geledingen door bijvoorbeeld te werken met leerlingen- en ouderraden. Het werken met (uitdijende) lijsten met medezeggenschapsbevoegdheden is onbevredigend.
- ▶ Kleine scholen en schoolbesturen gaan onder een lichter regime van regelgeving vallen.
- ▶ Het stelsel van onderwijsbevoegdheden moet flexibeler worden. Er moet bijvoorbeeld meer recht gedaan worden aan

- verschillen tussen lesgeven aan het jonge en oudere kind.
- ▶ De werking van de markt voor leermiddelen wordt verbeterd, onder andere om verspilling van boeken tegen te gaan.
- ▶ De overheid en het onderwijsveld bewaken dat leidinggevend, lerarenopleiders en inspecteurs zelf ervaring blijven houden met de praktijk van het geven van onderwijs.
- ▶ Intensieve samenwerking tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden is nodig om het leerlingenvervoer te verbeteren en middelen voor onderwijs en zorg effectiever in te kunnen zetten.
- ▶ De Wet uitbreiding bestuurlijk instrumentarium onderwijs moet worden teruggedraaid.

Beroepsonderwijs als slagader voor morgen

Het beroepsonderwijs is een slagader voor de ontwikkeling van onze samenleving en economie. Het vmbo bereidt leerlingen voor op een goede keuze in het verdere beroepsonderwijs. In het mbo en hbo krijgen de toekomstige vakmensen alles mee om verschillende maatschappelijke sectoren, zoals het onderwijs, de zorg en techniek draaiende te houden en nieuwe ideeën te ontwikkelen en toe te passen. Het beroepsonderwijs leidt echter niet alleen op tot een vak, maar draagt ook bij aan persoonlijke vorming en het zelfstandig en dienstbaar deelnemen aan de samenleving.

Concreet:

- ▶ Het versterken van basisvaardigheden is een belangrijke opgave om risico's op maatschappelijke achterstanden en problemen te voorkomen.
- ▶ Er komt een enkelvoudig advies voor het praktijkonderwijs.
- ▶ Er komt geen vijfjarig vmbo voor alle leerlingen. Soepele overgangen en doorlopende leerlijnen tussen praktijkonderwijs, vmbo en mbo worden versterkt.
- ▶ Het beoordelingsmodel van de inspectie mag scholen niet benadelen bij de doorstroom van havo naar mbo. Ook moet recht gedaan worden aan de status van nieuwkomers in het voortgezet onderwijs.
- ▶ Begeleiding van stages op niveau 1 en 2 in het mbo krijgt extra aandacht.
- ▶ Werkgevers en onderwijsinstellingen maken afspraken om te voorkomen dat jongeren hun opleiding niet afmaken doordat zij te vroeg volledig aan de arbeidsmarkt deelnemen ('groenpluk').
- ▶ Er komt geen vervolg op de overdadige kwaliteitsafspraken in het mbo.

- ▶ De bekostiging van mbo wordt eerlijk en transparant, zonder sterke sturing op regionalisering en met erkenning van verscheidenheid in profiel van instellingen.
- ▶ Het inspectietoezicht in het mbo wordt meer afgestemd op eigen vormen van kwaliteitsontwikkeling binnen de sector, zodat het toezicht meer passend is en tot minder lasten leidt.
- ▶ Leven lang leren wordt opgenomen als wettelijke opdracht voor het mbo en hbo. Het kan een bijdrage leveren aan het oplossen van uitdagingen en knelpunten op de arbeidsmarkt en biedt studenten en werkenden kansen om zich verder te scholen.
- ▶ Bedrijven worden gestimuleerd en ondersteund om langjarige samenwerking aan te gaan met het beroepsonderwijs.
- ▶ Alle studenten verdienen een fatsoenlijke stagevergoeding.
- ▶ Er komt een actieplan voor een duidelijke aansluiting van het mbo en hbo op de behoefte van Defensie inzake personeel, materieel en innovatie.
- ▶ De rol van het mbo en hbo in de regio moet duidelijk erkend worden, bijvoorbeeld door goede verankering binnen regionale programma's van de overheid.

W We maken ons zorgen over het welzijn van studenten en de werkdruk van docenten.

Bouwen aan hoger onderwijs en onderzoek

Het hoger onderwijs heeft roerige jaren achter de rug. Er is veel discussie en onzekerheid over de rol van het Engels en de instroom van internationale studenten en de bekostiging van het hoger onderwijs. Maatschappelijke spanningen komen ook tot ontlading in demonstraties bij instellingen. De zorgen over het welzijn van studenten zijn intussen steeds verder gegroeid. Ook de druk op docenten en onderzoekers is hoog. We vinden het daarom belangrijk dat er snel een evenwichtige en stabiele koers komt die recht doet aan alle betrokkenen.

Concreet:

- ▶ Om de toeleiding van leerlingen naar een passende plek in het hoger onderwijs te verbeteren, wordt naast het bevorderen van praktijkgericht onderwijs ook het academische profiel van het vwo versterkt.
- ▶ De academische bacheloropleiding wordt steeds meer als relevante eindopleiding voor de arbeidsmarkt gepositioneerd. Het volgen van een academische master is geen automatisme, maar bedoeld voor degenen die zich wetenschappelijk verder willen ontwikkelen. Bij de academische bacheloropleiding wordt de mogelijkheid geboden om een praktische stageminor te volgen in samenwerking met het hbo. Zo wordt de bacheloropleiding relevanter voor de arbeidsmarkt.
- ▶ De Nederlandse taal wordt versterkt als voertaal in het hoger onderwijs, zeker in de bacheloropleiding. De gezamenlijke inzet van instellingen om hun Engelstalige opleidingen kritisch door te lichten en waar gepast om te zetten in Nederlandse opleidingen wordt verder versterkt door bestuurlijke afspraken met de minister. Er komen strengere normen voor beheersing van het Nederlands door buitenlandse studenten en docenten.

- ▶ De differentiatie tussen het jonge en oudere kind in de Pabo wordt versterkt.
- ▶ De overheid waarborgt en faciliteert instellingen om te zorgen dat altijd een minimum aan opleidingen-aanbod beschikbaar is voor studies zoals Nederlands, Frans en Duits, gezien de wettelijke status van deze studies. Bijzondere aandacht is er ook voor de levensbeschouwelijke universiteiten.
- ▶ Studiepunten en studentenwelzijn verdienen allebei aandacht. Er komt een actieplan voor ondersteuning van studerende moeders en andere mantelzorgers.
- ▶ Collegegeldvrij studeren wordt bij iedere instelling beter gefaciliteerd om deelname aan het studentenleven en een bijdrage aan de medezeggenschap te ondersteunen.
- ▶ De overheid houdt meer rekening met de specifieke regionale positie van instellingen, in het bijzonder waar sprake is van krimpgebieden.
- ▶ De financiering van praktijkgericht onderzoek wordt versterkt. Het praktijkgericht onderzoek krijgt een substantiëler aandeel in de verdeling van onderzoeksmiddelen.
- ▶ De eerste geldstroom van instellingen wordt versterkt. Het is onwenselijk dat de Rijksoverheid door instrumenten zoals capaciteitsbekostiging nog meer invloed krijgt op het opleidings-aanbod en de verdeling van studenten.
- ▶ Er komt een investering in starters- en stimuleringsbeurzen.
- ▶ Het demonstratierecht aan instellingen kan niet betekenen dat het maken van tentamens en het volgen van onderwijs onder druk komt te staan.

- ▶ De schade van vernielingen wordt verhaald op de daders. Studenten die zich ernstig misdragen en intimiderend gedrag vertonen worden door het bevoegd gezag uitgeschreven.
- ▶ Ethische commissies van universiteiten zijn niet uitgerust en niet de geëigende instantie om buitenlandse conflicten te beoordelen. Bij het beoordelen van risico's van onderzoekers uit landen zoals Iran en samenwerkingsrelaties met instellingen in onvrije landen zoals China spelen overheidsdiensten een belangrijke rol in samenwerking met de sector.

De Nederlandse taal wordt versterkt als voertaal in het hoger onderwijs.

Ziet, hoe goed en hoe liefelijk is het, dat broeders ook samenwonen.

Psalm 133:1

5.

STERKE DEFENSIE, WEERBARE SAMENLEVING

Vrede en veiligheid zijn geen vanzelfsprekendheden, maar kostbare zegeningen die beschermd moeten worden. De Bijbel roept op tot waakzaamheid en het bewaren van recht en orde. Het is een kerntaak van de overheid die nimmer veronachtzaamd mag worden. Daarom kiest de SGP voor een sterke krijgsmacht, goed toegeruste hulpdiensten en een rechtvaardige overheid die het zwaard niet tevergeefs draagt (Romeinen 13). De overheid moet pal staan voor de bescherming van onze grenzen, burgers en vrijheden. Criminele netwerken, cyberdreigingen, terrorisme en mensenhandel dienen hard te worden aangepakt. Internationale samenwerking is daarbij onmisbaar, maar Nederland moet zelf ook weerbaar zijn. De overheid moet haar gezag zichtbaar handhaven, zowel op straat als online. Alleen zo kan de samenleving veilig en weerbaar blijven in een onzekere wereld.

Geen vrede zonder kracht

Nederland en Europa ontwaken uit een geopolitieke winterslaap. De wereldvrede is niet dichterbij gekomen, maar ze lijkt juist verder weg dan ooit. De Russische agressie in Oost-Europa, oorlogen in het Midden-Oosten en Afrika en veranderende geopolitieke verhoudingen eisen meer defensie-inzet van Europa. Het behoort tot de kerntaken van de overheid om te zorgen voor een krachtige krijgsmacht.

We hebben decennialang (en vaak tegen het politieke tij in) gepleit voor een sterke Nederlandse defensie. En met resultaat. Dankzij onze initiatiefwet is er nu een minimumnorm voor defensie-uitgaven wettelijk verankerd. Defensie kan hierdoor blijven opschalen én moderniseren om bedreigingen van vandaag én morgen het hoofd te bieden. Maar we zijn er nog niet.

Concreet:

- ▶ De SGP wil gaan voldoen aan de nieuwe NAVO-norm voor defensie-uitgaven. In 2035 besteedt Nederland 5% van het BBP aan onze Defensie, waarbij 1,5% wordt besteed aan bredere investeringen in maatschappelijke weerbaarheid en infrastructuur.
- ▶ De regering werkt aan het versterken van de maatschappelijke weerbaarheid. De Nederlandse bevolking moet bijvoorbeeld voorbereid zijn op verstoringen van het maatschappelijke leven doordat economische of digitale functies worden verzwakt of aangevallen.
- ▶ De NAVO blijft de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid. Nederland gaat aan haar doelstellingen voor eenheden en wapensystemen voldoen door de krijgsmacht verder uit te bouwen. De SGP wil dat Nederland meer F-35's en meer luchtverdediging inkoopt. Ook moet Nederland de infanteriebataljons zo veel mogelijk aanvullen.
- ▶ Nederland blijft alert op Europese defensiesamenwerking. De NAVO is onze belangrijkste veiligheidspartner. De EU vult slechts aan waar dit meerwaarde biedt en zij bevoegdheid heeft. Een goed initiatief is bijvoorbeeld de European Defence and Technology Industrial Base. De SGP wil echter geen Europees leger en vindt de nieuwe Europese Defensiecommissaris ongewenst. Niet Brussel, maar Den Haag blijft besluiten over het uitzenden van troepen.
- ▶ Besluitvorming over deelname aan internationale missies moet zorgvuldig gebeuren. Het mandaat en de reden voor deelname moet helder zijn. De opzet en doelen van de missie dienen haalbaar en effectief te zijn.

- ▶ EU-lidstaten moeten voldoende investeren in Defensie. Er wordt niet gezamenlijk geleend voor Defensieinvesteringen. Gedegen financiën en investeren in de krijgsmacht kunnen goed samengaan.
- ▶ Nederland moet sneller, eenvoudiger en effectiever inkopen. Er wordt waar mogelijk gezamenlijk ingekocht met andere landen en direct aanbesteed bij de industrie.
- ▶ De defensie-industrie moet worden opgeschaald nu de vraag naar wapensystemen stijgt. Hierbij houdt de SGP rekening met financiële belemmeringen rond voorfinanciering, risicoaversie en bezwaren bij pensioenfondsen en banken, evenals ESG-criteria voor investeringen.
- ▶ Om te waarborgen dat de defensie-industrie expertise en zekere productiecapaciteit behoudt in vredestand zijn lange-termijn contracten nodig. Zo kan de eigen defensie-industrie blijven innoveren en de productie van bijvoorbeeld drones opschalen zodra dat nodig is. Daarbij wordt via een fonds geïnvesteerd in vernieuwend onderzoek gericht op uitkomsten met strategische waarde.
- ▶ De SGP wil dat de Nederlandse maakindustrie maximaal betrokken is bij de aanschaf van nieuw materieel zoals onderzeeboten, schepen en tanks, en hier daadwerkelijk van profiteert.
- ▶ Defensie moet robuust en veelzijdig blijven en alle hoofdtaken kunnen uitvoeren. De SGP wil extra investeren in specialisaties als de speciale eenheden en onderzeebootcapaciteit.
- ▶ De SGP wil dat de krijgsmacht moderniseert en van moderne dreigingen en oorlogsvoering leert. Nederland investeert in innovatie, drones, counterdrone systemen en overige cybercapaciteiten.
- ▶ Bij de herziening van de Europese aanbestedingsregels wil de SGP verdere verrui-

ming en vrijstelling voor de aankoop door Defensie.

- ▶ Om beter te kunnen oefenen, opbouwen en gereed stellen krijgt Defensie meer ruimte in Nederland en in de regelgeving. De SGP zet het Nationaal Plan Ruimte voor Defensie voort en wil de Wet op de Gereedstelling voortvarend oppakken. Daarbij treffen we een balans tussen Defensie en de omgeving waarin ze werkt.
- ▶ Zonder mannen en vrouwen in uniform zijn wij nergens. De SGP wil daarom een nieuw loongebouw waardoor Defensie een aantrekkelijk werkgever is. Dit helpt ook om opgeleide militairen te behouden.
- ▶ De SGP wil de voltijd en deeltijd dienstmogelijkheden uitbreiden, inclusief reservisten. Het Defensity College en het Dienjaar worden opgeschaald.
- ▶ Er worden voldoende middelen vrijgemaakt voor predikanten en pastoraal werkers in de krijgsmacht.
- ▶ De overheid moet haar zorgplicht voor dienende militairen en veteranen serieus nemen. De kwaliteit en capaciteit van de uitrusting, de zorgketen en veiligheids-cultuur moeten op orde gebracht worden.
- ▶ De SGP wil dat er goed voor veteranen wordt gezorgd. Defensie moet veteraneninitiatieven beter financieren, zoals initiatieven waarbij veteranen zich dienstbaar inzetten voor de samenleving of elkaar helpen als sprake is van post-traumatische stressstoornis (PTSS).

Waakzaam en dienstbaar

De politie vormt de ruggengraat van onze openbare veiligheid en handhaving van de wet. We steunen de politie in haar taak om onze samenleving ordelijk en veilig te houden. Goede voorzieningen, voldoende personeel en respectvolle samenwerking zijn onmisbaar. Het is belangrijk dat agenten de ruimte krijgen om hun werk goed en rechtvaardig uit te voeren. Zij doen een stap naar voren wanneer de samenleving bescherming nodig heeft.

Concreet:

- ▶ Wijkagenten zijn de onmisbare ogen en oren op straat. De norm van 1 op 5.000 is te laag. Elk dorp of elke wijk verdient een vaste wijkagent die vooral daar werkt en daarnaast specialistische taken uitvoert. De basispolitiezorg moet groeien met minstens 500 fte.
- ▶ Meer lokale politieposten (in bijvoorbeeld wijkgebouwen) helpen tegen veelvoorkomende criminaliteit. Agenten kennen zo de buurt beter en zijn beter bereikbaar. De SGP investeert in meer posten en langere openingstijden. Wijkagenten moeten zichtbaar op pad gaan en online spreekuren houden voor jongeren.
- ▶ Naast wijkagenten zijn ook gebiedsgebonden rechercheurs nodig om lokale georganiseerde misdaad op te sporen en voor de rechter te brengen.
- ▶ Gemeenten (vooral kleinere) moeten meer invloed krijgen op de politie-inzet. De democratische controle van lokale bestuurders moet sterker verankerd worden.
- ▶ De SGP wil dat burgemeesters meer betrouwbare informatie krijgen over criminelen en netwerken om goed te kunnen optreden. Betere gegevensdeling is nodig.
- ▶ De politie moet goed kunnen samenwerken met de zorg, familie en gemeenten bij verwarde personen. De Algemene

verordening gegevensbescherming (AVG) mag dat niet hinderen, zeker bij gevaar voor de verwarde persoon of de omgeving.

- ▶ De Politie dient te beschikken over een passende begroting die aansluit bij haar kerntaken. Er wordt niet bezuinigd op blauw op straat.
- ▶ Organisatoren van grote commerciële evenementen moeten zelf meer verantwoordelijkheid nemen voor veiligheid. Via vergunningen moet geregeld worden dat zij meebetalen aan politie-inzet.
- ▶ Grensoverschrijdende criminaliteit vraagt internationale samenwerking, zonder afhankelijk te zijn van Brussel. Afspraken met (buur)landen volstaan.
- ▶ De SGP wil een grotere rol geven aan politievrijwilligers om de werkdruk te verlichten waar capaciteit tekortschiet.
- ▶ Er moet meer capaciteit komen voor zedenzaken en digitale fraude.
- ▶ Agenten die zich aan de geweldsinstructie houden, mogen niet als verdachte behandeld worden.
- ▶ Geweld en intimidatie tegen agenten, boa's en hulpverleners moet streng en snel bestraft worden. Daders mogen er niet slechts met een taakstraf vanaf komen. Daarom pleit de SGP voor een taakstrafverbod bij geweld tegen hulpverleners.
- ▶ De Politie dient zich te focussen op haar kerntaken. De inzet van de Politie bij demonstraties wordt tegen het licht gehouden. Diversiteit- en inclusieprojecten dienen plaats te maken voor opsporing en vervolging van echte criminelen.
- ▶ Bij de instroom op de Politieacademie wordt niet langer onderscheid gemaakt op basis van diversiteit, maar wordt enkel geselecteerd op basis van geschiktheid voor de Politiefunctie.

- ▶ De Politie houdt zich aan haar eigen gedragscode lifestyle neutraliteit. Een neutraal Politiekorps organiseert geen islamitische vieringen zoals iftars en neemt niet deel aan diversiteitsmarsen en optochten.
- ▶ Agenten die Joodse objecten of evenementen weigeren te beveiligen zijn niet waakzaam en dienstbaar aan een veilige samenleving voor iedereen. Hun functioneren wordt opnieuw tegen het licht gehouden.
- ▶ Boa's worden steeds belangrijker in het lokale veiligheidsbeleid. Er moeten meer uniforme regels komen over hun bevoegdheden en uitrusting.
- ▶ De SGP vindt dat boa's in buitengebieden een goede uitrusting nodig hebben. Geweldsmiddelen toekennen moet afhangen van de kans op geweld, niet van het verleden.

De politie vormt de ruggengraat van onze openbare veiligheid en handhaving van de wet.

Samen door het vuur gaan

De brandweer is onmisbaar voor de veiligheid van onze samenleving. We waarderen de moed en inzet van alle brandweerlieden, zowel beroeps als vrijwilligers. De SGP vindt goede training, voldoende personeel en moderne middelen essentieel om adequaat te kunnen reageren op incidenten. Een goede balans tussen werk en privé is essentieel zodat de brandweer sterk en betrouwbaar is voor iedereen.

Concreet:

- ▶ Ook in dunbevolkte gebieden moet genoeg brandweercapaciteit zijn om snel ter plaatse te zijn. Dat vraagt lokaal maatwerk, inzet van vrijwilligers en goed materieel voor levensreddend werk.
- ▶ De SGP wil het sluiten van brandweerkazernes, met name in het buitengebied voorkomen.
- ▶ Veel brandweermensen zijn vrijwilligers. Hun positie moet stevig blijven en hun taken gelijkwaardig aan die van beroepskrachten. Nederland zet zich in om de Europese Deeltijdrichtlijn niet van toepassing te verklaren op vrijwillige brandweermensen.
- ▶ Vuurwerkopslag brengt grote risico's met zich mee. De veiligheid van brandweermensen gaat altijd voor. De opslag van vuurwerk in woonwijken wordt niet langer toegestaan.
- ▶ Om natuurbranden nu en in de toekomst beheersbaar te houden versterken we de inzet op natuurbrandbeheersing.
- ▶ Brandweermensen dienen te allen tijde veilig uitgerust hun werk te kunnen doen. Er mag niet beknibbeld worden op hun uitrusting.
- ▶ Er komt een PTSS-regeling voor de brandweer zodat brandweerlieden die in hun werk ernstige psychische schade hebben opgelopen de juiste hulp krijgen die zij verdienen.
- ▶ De Brede Doeluitkering Rampenbestrijding is van groot belang voor de veiligheid. Op de brandweertzorg, crisisbeheersing en rampenbestrijding mag niet worden bezuinigd.

Een sterk OM en een veilige rechtsstaat

Het OM speelt een cruciale rol in het handhaven van recht en veiligheid. We benadrukken het belang van snelle en rechtvaardige afhandeling van

zaken. Het OM moet daartoe over voldoende middelen beschikken om effectief te kunnen optreden. Zo wordt recht gedaan aan slachtoffers en verdachten en blijft de samenleving beschermd.

Concreet:

- ▶ De doorlooptijden van het OM zijn een doorn in het oog. Er moet extra budget komen om deze te verkorten. Sneller werken is nodig voor slachtoffers en verdachten, zeker bij zware (zeden)zaken.
- ▶ Het Europees OM mag geen extra bevoegdheden krijgen. Opsporing en vervolging blijven een nationale taak. Nederlandse deelname mag geen capaciteit kosten voor eigen zaken.
- ▶ Er moet meer werk worden gemaakt van het opsporen en afpakken van crimineel vermogen. Misdaad mag niet lonen.
- ▶ Te veel zaken worden geseponeerd door gebrek aan bewijs of capaciteit. Dat mag niet door personeelsgebrek komen, zoals bij zedenzaken. Onderzoek moet dit verbeteren.
- ▶ Het OM moet strenger optreden tegen illegale acties zoals snelwegblokkades. De wet geldt voor iedereen en politiecapaciteit is elders hard nodig. Daders mogen niet weggelaten worden zonder stevige straf.

Strafrecht dat straft en beschermt

Wie het kwaad straft, beschermt de samenleving en doet recht aan slachtoffers. Wij vinden dat het strafrecht nooit vrijblijvend mag zijn, maar helder de grenzen van goed en kwaad moet markeren. De overheid draagt het zwaard niet tevergeefs. De SGP wil dat misdadigers hun straf uitzitten en verantwoordelijkheid nemen voor hun daden. Zo blijft het gezag van overheid en rechter stevig verankerd.

Concreet:

- ▶ Daders van misdrijven, ook onder de zes jaar gevangenisstraf, krijgen geen automatische voorwaardelijke invrijheidstelling meer.
- ▶ Te vaak krijgen daders voorwaardelijke straffen of taakstraffen. Dit moet strenger, zeker bij herhaling. Strafvorderingsrichtlijnen van het OM moeten beter aansluiten bij de ernst van het delict en de impact op de samenleving.
- ▶ Levenslang is levenslang. Alleen in uitzonderingsgevallen is beperking mogelijk. In deze situaties wordt altijd rekening gehouden met het belang van slachtoffers en nabestaanden.
- ▶ Rechtspraak moet het primaat houden in de behandeling van strafzaken. Meer zaken via OM strafbeschikkingen is ongewenst, zeker voor slachtoffers.
- ▶ Illegale vreemdelingen die verdacht worden van strafbare feiten komen altijd voor de rechter. Een strafbeschikking is niet mogelijk, gelet op de glijdende schaal die meeweegt in de beoordeling bij het recht op verblijf.
- ▶ De SGP wil sneller en doeltreffend ingrijpen bij internetcriminaliteit.
- ▶ Er zijn meer wettelijke mogelijkheden nodig om motorbendes en malafide clubs aan te pakken en te verbieden. Ook antisemitische organisaties dienen op grond van het strafrecht verboden te worden, met inachtneming van de IHRA-definitie.
- ▶ Opsporingsdiensten moeten beter samenwerken en informatie delen, ook met de zorg bij verwarde personen.
- ▶ Verdachten moeten verplicht verschijnen bij hun zaak, tenzij dit schadelijk is voor slachtoffer of nabestaanden.
- ▶ Slachtoffers en nabestaanden hebben recht op inspraak in rechtszaken. Via het spreekrecht mogen zij hun mening geven over straffen of maatregelen.

- ▶ Er dient standaard onderzoek naar gedragsstoornissen plaats te vinden bij zware delicten. Hiervoor is meer expertise nodig.
- ▶ De doodstraf kan voor levensdelicten, waaronder terroristische misdrijven, een rechtvaardige straf zijn. Verdachten van ernstige misdrijven als terrorisme of moord moeten daarom ook uitgeleverd kunnen worden aan landen die de doodstraf kennen, mits er sprake is van een goed functionerende rechtsstaat.
- ▶ Stalking en bedreiging vragen om goede registratie en snelle handhaving van gebieds- en contactverboden, met extra bescherming voor vrouwen. Femicide dient vroegtijdig herkend te worden. We verstevigen de aanpak van femicide.
- ▶ Er komen zwaardere straffen voor seksuele intimidatie en vergelijkbare (digitale) delicten. Het verwijderen of ontsleutelen van content moet kunnen worden verplicht.
- ▶ De SGP wil meer geld en capaciteit om de verwevenheid van onder- en bovenwereld te bestrijden, zoals bij drugshandel en mensenhandel. Infiltratie in bedrijven, organisaties of gemeentebesturen moet streng worden tegengaan.
- ▶ Uithalers van drugs verdienen meer straf dan enkel een taakstraf of een geldboete. Misdaad mag niet lonen.
- ▶ Er komt meer aandacht voor oververtegenwoordiging van bepaalde groepen in de criminaliteit. Waarbij we inzetten op een gerichte en effectieve aanpak.
- ▶ De strafrechtketen is gebaat bij een conjunctuurongevoelige financiering, zodat politie, OM en Rechtspraak niet te maken krijgen met wisselend beleid en wisselende financiering waardoor het uitvoeren van hun wettelijke taken in gevaar komt. We volgen hierbij de aanbevelingen uit Pact voor de Rechtsstaat.

- ▶ Deelname aan de Pride en vergelijkbare evenementen past niet bij de onafhankelijkheid, onpartijdigheid of waardigheid van de rechterlijke macht.

Zie hoofdstuk 6 voor onze voorstellen om antisemitisme te bestrijden.

Gevangen, maar niet verloren

Het gevangeniswezen moet recht doen aan zowel veiligheid als herstel. Gedetineerden die berouw tonen, verdienen ondersteuning bij hun re-integratie. Tegelijk is het essentieel dat de veiligheid en orde binnen de gevangenissen gewaarborgd blijven. Alleen zo kunnen we bijdragen aan een veilige en rechtvaardige samenleving.

Concreet:

- ▶ Gedetineerden die berouw tonen en van wie de straftijd er bijna opzit moeten kunnen werken aan terugkeer in de samenleving. Zij verdienen de mogelijkheid om te werken aan re-integratie, bijvoorbeeld door studiemogelijkheden, hulp bij sollicitatie en het zoeken naar woonruimte.
- ▶ Vrijwilligersorganisaties die werken onder (ex-)gedetineerden verdienen overheidssteun. Zij dragen bij aan het voorkomen van terugval in criminaliteit.
- ▶ Controle op drugsbezit en -handel binnen detentie moet worden aangescherpt. Dat geldt nog sterker voor de publicatie en verspreiding van kinderporno.
- ▶ Voor het strengste detentieregime geldt dat vertrouwelijke gesprekken onder audiovisueel toezicht kan staan. De veiligheid van de samenleving weegt hier zwaarder dan de privacy van de gevangene.
- ▶ De toenemende werkdruk van detentiepersoneel is zorgelijk. De SGP maakt daarom geld vrij voor extra gevangenis-

personeel om zo meer detentiecapaciteit te creëren. Het is onacceptabel dat gevangenen eerder worden vrijgelaten vanwege een tekort aan detentieplekken. De SGP wil alle mogelijkheden aangrijpen om extra plekken te creëren. Inzet van meerpersoonscellen vormt hier geen uitzondering op, mits dit veilig kan. Om sluiting van nog meer plekken te voorkomen, moeten noodzakelijke renovaties in het gevangeniswezen zo snel mogelijk worden uitgevoerd. Gewenste pastorale zorg naar persoonlijke identiteit en vraag behoort tot de mogelijkheden.

Vastberaden tegen terreur

In een wereld waarin terreur steeds dichterbij komt, staan we pal voor de veiligheid van onze inwoners, waarbij we niet buigen voor het kwaad. Vanuit de Bijbelse roeping tot recht en orde kiezen wij voor een vastberaden optreden tegen extremisme en geweld. Nederland moet geen toevluchtsoord zijn voor terroristen en hun handlangers. Daarom kiest de SGP voor stevige maatregelen en duidelijke grenzen. Alleen zo beschermen we wat ons dierbaar is.

Concreet:

- ▶ Veiligheidsdiensten moeten aanslagen voorkomen en digitaal verkeer van terroristen tijdig onderscheppen. Hun financiering moet meerjarig vastliggen om schommelingen in aanpak en beleid te voorkomen.
- ▶ De grensbewaking met buurlanden moet versterkt worden, onder meer met vaker mobiele controles.
- ▶ Informatie van wijkagenten over radicalisering mag niet blijven liggen. Gegevensdeling en samenwerking binnen de politie en met binnenlandse en buitenlandse diensten is cruciaal.

- ▶ Het zelfgekozen verblijf in een gebied onder controle van een terroristische organisatie wordt strafbaar.
- ▶ De Tijdelijke wet bestuurlijke maatregelen terrorismebestrijding moet permanent worden.
- ▶ De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten moet voldoende ruimte bieden om snel op nieuwe dreigingen in te spelen, ook als dat privacy van mogelijke terroristen beperkt.
- ▶ Terroristen verliezen het Nederlanderschap. Kan dat niet, dan moeten rechten zoals kiesrecht en overheidsdienst geweigerd worden.
- ▶ De SGP steunt het verbod op het verheerlijken van terreur en haatzaaien.
- ▶ Het gebruik van vlaggen van terroristische organisaties wordt strafbaar. Demonstraties die deze vlaggen gebruiken worden verboden en ontbonden. Daders dienen stevig gestraft te worden.
- ▶ De taskforce problematisch gedrag wordt verder toegerust en bindt de strijd aan met radicaal of gewelddadig salafisme en andere vormen van duistere inmenging en ongewenste beïnvloeding.

Waardigheid is onbetaalbaar

Wij zijn ervan overtuigd dat ieder mens geschapen naar Gods beeld is en nooit mag worden verhandeld of uitgebuit. Mensenhandel en prostitutie zijn vormen van moderne slavernij en vernederen lichaam, geest en ziel. We strijden daarom voor een samenleving waarin kwetsbare mensen worden beschermd en niet als koopwaar worden uitgesteld. Uitbuiting moet hard worden aangepakt, hulp en uitstaptrajecten verdienen alle steun.

Concreet:

- ▶ Vrouwen en meisjes worden beschermd tegen vrouwenbesnijdenis, eerwraak en andere vormen van onderdrukking.
- ▶ Er komt een totaalverbod op betaalde seks om seksuele uitbuiting en exploitatie van kwetsbare mensen voor seksuele doeleinden effectief tegen te gaan.
- ▶ Gemeenten moeten, zolang het bordeelverbod er niet is, een nul-beleid kunnen voeren ten aanzien van alle vormen van prostitutiebedrijven.
- ▶ Nieuwe wetgeving rond prostitutie en mensenhandel is noodzakelijk. De regels moeten spoedig worden aangescherpt.
- ▶ Zowel prostitutiebezoek als het uitbaten van prostituees wordt strafbaar.
- ▶ Het prostitutiebeleid dient zich te focussen op goede, structurele uitstapprogramma's die actief en structureel worden aangeboden in gemeenten waar prostitutie plaatsvindt.
- ▶ Destigmatisering van prostitutie is geen oplossing, maar bagatelliseert de situatie van kwetsbare vrouwen slechts. Subsidie voor destigmatiseringsorganisaties wordt afgeschaft.
- ▶ De SGP wil de inzet van gemeenten om op te treden tegen misstanden op het terrein van prostitutie en mensenhandel versterken, zowel online als offline.

- ▶ Websites die prostitutie aanbieden, gaan op zwart.
- ▶ De SGP zet in op een harde aanpak van online seksueel kindermisbruik. Dit wordt massaal bekeken via Nederlandse data-centers. Nederland moet een actieve rol spelen in het verantwoordelijk stellen van techbedrijven voor het faciliteren van de verspreiding van dit afschuwelijke materiaal.
- ▶ Het creëren en verspreiden van kinderpornografisch materiaal door middel van AI moet worden verboden en bestreden.
- ▶ De strijd tegen mensenhandel en uitbuiting moet samen met andere (Europese) landen worden opgevoerd. Voor een goede samenwerking binnen Europa is het van belang dat EU-lidstaten via transnationale verwijzingssystemen samenwerken om criminelen op te sporen en te vervolgen.
- ▶ De aanpak van mensenhandel mag niet verhinderd worden door te strenge toepassing van de AVG. De SGP wil de uitwerking van de AVG aanpassen zodat meer zaken opgelost kunnen worden.
- ▶ Porno schaadt het beeld van seksualiteit en relaties en moet daarom worden verboden. Er moet stevig worden opgetreden tegen deze mensonterende industrie. De beschikbaarheid van (kinder)porno in gevangenissen en klinieken moet worden tegengegaan.

Een toekomst zonder drugs

De productie en het gebruik van drugs zijn enorm schadelijk voor mensen en het milieu. Gelukkig wordt dit steeds breder gezien en erkend. De SGP wil dat de overheid streeft naar een drugsvrije samenleving. We stoppen met gedogen en gaan de wet handhaven. Coffeeshops gaan dicht. Het wordt makkelijker om nieuwe (synthetische) drugssoorten direct te verbieden.

Digitaal weerbaar

Digitale technologie brengt de mogelijkheden met zich mee om zowel nationale als internationale uitdagingen aan te pakken. Te denken valt aan de inzet van drones om zaden te verspreiden om de aarde weer te laten begroeien. We zijn echter getuige van een wereldwijde race om technologische vooruitgang. Dit gaat helaas vaak ten koste van goed rentmeesterschap. Wij hebben deze aarde en haar grondstoffen te leen gekregen van God om te gebruiken en te bebouwen.

Rentmeesterschap anno 2025 vraagt ons niet alleen grondstoffen te gebruiken voor technologie, maar ook vice versa. We pleiten voor een verantwoord gebruik van nieuwe technologie. Kunstmatige intelligentie (AI) dient zich te verhouden tot een onderliggend mensbeeld. De mens beschikt over een ziel, verstand en geest, maar AI niet. Bijbels gezien is de mens daarom de enige die moreel verantwoordelijk gehouden kan worden voor de functie die technologie vervult. Ook zijn we ervoor beducht dat AI leidt tot een te grote controlerende overheid.

Concreet:

- ▶ Nederland zet in op het bestrijden van het 'wietwalhalla'-imago. De overheid start een (internationale) campagne om de schadelijke impact van drugsgebruik op mens en milieu onder de aandacht te brengen.
- ▶ Het wietexperiment wordt beëindigd. Legaliseren van drugs is een schijnoplossing. De productie en verkoop van drugs blijft strafbaar.
- ▶ De SGP wil dat het onderscheid tussen soft- en harddrugs verdwijnt. Beide zijn verslavend en schadelijk voor de gezondheid.
- ▶ Het verbod op recreatief gebruik van lachgas moet strenger worden gehandhaafd.
- ▶ De SGP wil dat het makkelijker wordt om bij signalen van een nieuwe (synthetische) drugssoort direct op te treden om zo jongeren te beschermen.
- ▶ De handhaving op partydrugs moet fors omhoog. Jongeren dienen beschermd te worden tegen de schadelijke werking daarvan.
- ▶ Naast Rotterdam en Amsterdam wordt ook in kleine havens op drugs gecontroleerd.
- ▶ De SGP steunt regio's in de strijd tegen drugslabs en afvaldumping. Bij een opgerold drugsfabriek moet de eigenaar of gebruiker van het lab gaan opdraaien voor de kosten die gemaakt worden om het afval op te ruimen en de bodemverontreiniging te herstellen.
- ▶ Boeren die te maken krijgen met oneigenlijk gebruik van hun stal door drugscriminelen moeten zich anoniem kunnen melden bij een vertrouwenspersoon.

Concreet:

- ▶ De SGP waakt ervoor dat digitale controle vanuit de EU omgezet wordt in digitale censuur van klassiek-christelijke opvattingen, zoals op het terrein van het huwelijk en de bescherming van het (ongeboren) leven.
- ▶ Subjectieve interpretaties van de definitie van hatespeech rukken steeds sneller op. In plaats dat de EU dit faciliteert, zou zij de vrijheid van meningsuiting moeten versterken. De EU dient zich onthouden van het faciliteren van politieke en arbitraire invullingen van de richtlijn door lidstaten.
- ▶ Bewustwording en tegengaan van desinformatie is nodig. Verplichte bronvermelding kan daarbij nuttig zijn. De SGP is echter beducht voor foutieve claims van 'desinformatie' waarbij het gevaar dreigt van censuur.

- ▶ Bedrijven en organisaties moeten transparant zijn over het gebruik van data van burgers.
- ▶ De SGP wil toe naar zoveel mogelijk 'individueel eigenaarschap' van data. Niet de autofabrikant en het energiebedrijf, maar de auto- en de woningbezitter moeten bepalen wat er met 'hun' data gebeurt.
- ▶ Er komt een verbod op het creëren en verspreiden van deepfakes. Burgers krijgen, naar Deens voorbeeld, op grond van de Auteurswet copyright op hun eigen lichaam, gezichtskenmerken en stem.
- ▶ De SGP wil ondernemers ondersteunen bij het werken aan cyberveiligheid. De capaciteit van het Digital Trust Centre wordt versterkt.
- ▶ Overheid en bedrijfsleven moeten zich samen voorbereiden op de noodscenario's ten aanzien van cyberveiligheid van kritieke infrastructuur. Denk bijvoorbeeld aan communicatiestructuren, logistiek en de levensmiddelenbranche. Hogere veiligheidsstandaarden voor de kritieke delen van de digitale processen en frequent en grootschalig testen van de beveiliging zijn noodzakelijk
- ▶ Voor de toelating van nieuwe technologische ontwikkelingen met grote impact op de samenleving is een ethische toelatingscommissie nodig.
- ▶ De potentie van AI is groot. Het is van belang dat rekening gehouden wordt met ethische kaders en publieke waarden. AI-systemen moeten voldoen aan de principes van proportionaliteit, subsidiariteit, dataminimalisatie en transparantie. De eindbeslissing moet altijd bij een mens liggen.
- ▶ Er moeten ethische richtlijnen worden geïntegreerd voor AI waaronder het voorkomen van vooringenomenheid en het beschermen van privacy. Regelmatige controles en onafhankelijke evaluaties zijn noodzakelijk om te garanderen dat

- AI-systemen op een eerlijke, veilige en betrouwbare manier functioneren.
- ▶ Er dient altijd helder onderscheid te zijn tussen wat door een mens en wat door AI gegenereerd is.
- ▶ Algoritmes moeten altijd te herleiden zijn zodat beslissingen en de manier waarop deze tot stand gekomen zijn duidelijk en controleerbaar blijven. De regels voor verkoop van riskante AI-systemen aan buitenlandse partijen moeten aangescherpt worden. Nederland moet ook zelf investeren in kunstmatige intelligentie om te voorkomen dat China en de VS alle touwtjes in handen krijgen.
- ▶ Nederland heeft meer technologische soevereiniteit nodig. De SGP wil daarom investeren in regionale productiecapaciteit voor nieuwe technologieën zoals een AI-fabriek in Groningen, waarbij het Nederlands belang prevaleert boven Europees belang.
- ▶ De macht van grote platforms moet aan banden worden gelegd zodat concurrentie mogelijk blijft. Indien nodig worden hiervoor mededingingsregels aangepast.
- ▶ Waarden en normen gelden ook voor de digitale wereld. De overheid moet zorgdragen voor het ontwikkelen en toepassen van digitale 'spelregels'.
- ▶ Er moet meer aandacht zijn voor mensen die minder digitaal vaardig zijn. De SGP wil dat de overheid afspraken maakt met het bedrijfsleven om kwetsbare groepen te beschermen tegen cybercrime. Overheidsdienstverlening moet ook voor minder digitaal vaardige burgers goed bereikbaar te zijn.
- ▶ Wij zijn uiterst kritisch op een te machtige overheid. De SGP is daarom tegen het invoeren van een Europees digitaal paspoort en een digitale euro.

Zie hoofdstuk 4 voor onze voorstellen voor de digitale bescherming van kinderen.

**Ik zal in vrede te zamen
nederliggen en slapen;
want Gij, o HEERE! alleen
zult mij doen zeker wonen.**

Psalm 4:9

6.

NAAST HET JOODSE VOLK, TEGEN ANTISEMITISME

De Bijbel laat een diepe verbondenheid zien tussen God en het Joodse volk als de 'beminden om der vaders wil'. Door de eeuwen heen zijn Joden vervolgd, verstrooid en verdreven. Echter, Gods trouw aan Israël blijft. Ook in onze tijd steekt antisemitisme weer de kop op. Op straat, online of verpakt als dispropor-
tionale kritiek op Israël. We vinden dat Nederland pal moet staan voor de veiligheid van Joden in Nederland en wereldwijd. Haat tegen Joden mag nergens wortelschieten. Daartegen is krachtig optreden nodig.

We zien het als een Bijbelse opdracht om het Joodse volk te steunen en te beschermen. In een tijd waar de staat Israël wordt bedreigd in haar bestaan bidden we om de vrede voor Jeruzalem en het verdwijnen van de diepgewortelde haat tegen de Joden. We hebben daarbij voluit oog voor het leed van de Palestijnen. Als vriend sporen we Israël aan in de oorlog in Gaza menselijkheid te bewaren en een hongersnood te voorkomen. Recht en barmhartigheid sluiten elkaar niet uit. We bidden, mét verwachting, dat de Joden de Heere Jezus als Vredenvorst zullen leren kennen. Die vrede met God bidden we ook de omringende volken rondom Israël toe. Dat zal tot zegen zijn voor Israël zelf, de omliggende volken en de hele wereld.

Krachtig tegen antisemitisme

Antisemitisme is helaas een eeuwenoud kwaad. Het past zich telkens opnieuw aan en zaait onrust in onze samenleving. De Nederlandse overheid mag nooit weggijken van haat en bedreiging tegen Joden, maar moet daar krachtig tegen optreden. Joden moeten vrij en veilig kunnen leven, in ons land en daarbuiten. Het beleid en de wetgeving om antisemitisme tegen te gaan heeft aanscherping nodig. Nederland moet zich onvoorwaardelijk inzetten voor de veiligheid en de bescherming van Joods leven.

De Nederlandse overheid mag nooit weggijken van haat en bedreiging tegen Joden, maar moet daar krachtig tegen optreden.

Concreet:

- ▶ De kennis van met name jongeren over de Holocaust neemt steeds meer af. Daarom komt er meer budget voor educatie op scholen over de Holocaust en Joodse geschiedenis. Kennis over de Holocaust blijft een verplicht kerndoel in het burgerschapsonderwijs.
- ▶ De SGP wil het budget voor herinneringscentra over het oorlogsverleden en de Holocaust substantieel en structureel verhogen.
- ▶ In het kader van het Nationaal Plan Holocausteducatie moet elke leerling kennis maken met de (geschiedenis van de) Joodse gemeenschap door een bezoek aan een relevante organisatie of museum zoals het Joods Cultureel Kwartier in Amsterdam.
- ▶ Antisemitisme verdient een aparte strafbaarstelling in het Wetboek van Strafrecht op basis van de IHRA-definitie.
- ▶ Er komt een zero-tolerancebeleid voor antisemitische incidenten, met een speciale eenheid bij Politie en OM voor opsporing en vervolging, waarbij antisemitisme een aparte aangifte-categorie wordt. Incidenten worden verplicht geregistreerd volgens de IHRA-definitie en rechtszaken moeten vaker leiden tot een veroordeling, zodat een stevige en prioritaire aanpak gegarandeerd is.
- ▶ De SGP pleit voor een stevige en structurele positie van de Nationaal Coördinator Antisemitismebestrijding (NCAB). Voor de werkzaamheden van de NCAB moeten voldoende middelen zijn om uitvoering te kunnen geven aan een stevig beleid tegen antisemitisme.
- ▶ Sociale media moeten antisemitische berichten zo snel mogelijk verwijderen en de gebruiker schorsen. De SGP wil plat-

forms die deze content niet binnen 24 uur verwijderen gaan beboeten.

- ▶ Er komt een zero-tolerancebeleid voor antisemitische incidenten. De pakkans moet omhoog, er moet meer capaciteit bij Politie en OM worden vrijgemaakt voor de opsporing en vervolging en rechtszaken moeten meer leiden tot een veroordeling.
- ▶ De SGP wil een veiligheidsfonds voor de beveiliging van Joodse scholen, instellingen en objecten zodat de Joodse gemeenschap niet meer zelf hoeft op te draaien voor de toenemende beveiligingskosten.
- ▶ Organisaties die zich schuldig maken aan antisemitisme volgens de IHRA-definitie worden verboden en ontbonden.
- ▶ De SGP wil dat Nederland zich blijft inspannen om organisaties die banden hebben met terroristische groepen in het Midden-Oosten, zoals Samidoun, op de Europese terreurlijst te plaatsen.
- ▶ Haatpredikers die antisemitisme verspreiden worden uit Nederland geweerd. Organisaties die antisemitische haatpredikers uitnodigen worden gescreend en waar mogelijk verboden nog langer bijeenkomsten te organiseren.
- ▶ Koosjere slacht blijft toegestaan.
- ▶ Het kan niet zo zijn dat organisaties die haatzaaiers een podium bieden op enigerlei wijze overheidssteun ontvangen.
- ▶ Universiteiten en scholen moeten adequaat optreden bij antisemitische uitlatingen door studenten of personeel. Indien de onderwijsinspectie constateert dat zij antisemitisme niet adequaat weren, wil de SGP dat de inspectie maatregelen treft tegen de onderwijsinstelling.

- ▶ Universiteiten mogen studenten van onderwijsactiviteiten uitsluiten bij anti-semitisch gemotiveerd gedrag of steun aan boycot van Israël (BDS), Samidoun of andere antisemitische organisaties.
- ▶ Als antisemitische relschoppers op universiteiten of bij demonstraties een dubbele nationaliteit hebben, moeten zij worden ontdaan van hun Nederlanderschap, uitgeschreven bij de onderwijsinstelling en uitgezet.
- ▶ De SGP wil dat de Rijksoverheid bevordert dat onderwijsinstellingen hun banden met Israëlische instellingen behouden of herstellen.
- ▶ Onderzoek naar de Holocaust moet ongehinderd voortgang kunnen hebben.
- ▶ Universiteiten en hogescholen dienen de toegang tot gebouwen zodanig te controleren dat risico's op antisemitische incidenten door (externe) activisten, waaronder bedreiging, intimidatie en het verheerlijken van geweld, zo veel mogelijk worden voorkomen.
- ▶ Demonstraties waarbij sprake is van antisemitische leuzen zoals 'From the river to the sea...' of waarbij vlaggen worden vertoond van terroristische of antisemitische organisaties worden verboden en ontbonden. De organisatoren van dergelijke demonstraties moeten worden vervolgd.
- ▶ De SGP wil dat naast de strafbaarstelling van terreurverheerlijking ook het ontkennen van het bestaansrecht van de Joodse staat Israël strafbaar wordt.
- ▶ Er moet meer gebruik worden gemaakt van de mogelijkheid tot oplegging van bijzondere voorwaarden bij straftoemeting bij antisemitische delicten. Zo moet meer worden ingezet worden op een verplicht bezoek aan een van de herinneringscentra.

Geen toegang voor Jodenhaat

Het toelaten van antisemitisme vormt een ernstige bedreiging voor de samenleving. Een succesvolle integratie van migranten behelst respect voor onze geschiedenis en erkenning van het recht op veiligheid van Joodse medeburgers. De SGP zet zich in voor stevige maatregelen tegen antisemitisme en bevordert een samenleving waarin ieder mens, ongeacht afkomst, met waardigheid wordt behandeld. Jodenhaat mag in Nederland geen plaats hebben.

Concreet:

- ▶ De SGP wil de integratietoets verbreden met vragen over het jodendom, antisemitisme en de plaats van Israël in de wereld.
- ▶ Burgerschap wordt niet zomaar toegekend. Dit gebeurt onder voorwaarden. De SGP wil in de wet vastleggen dat aspirant-burgers expliciet afstand doen van antisemitische ideeën (inclusief ontkenning van Israëls bestaansrecht) als voorwaarde voor naturalisatie.
- ▶ Inburgeraars worden, net als in Duitsland, verplicht te ondertekenen het Joodse leven te beschermen. Houden nieuwkomers zich hier niet aan, dan kan dat gevolgen hebben voor hun verblijfsstatus.

- ▶ Antisemitisme wordt zwaar meegewogen als weigerings- of intrekingsgrond in de asiel- en inburgeringsprocedure, bij de aanvraag van een tijdelijke en permanente verblijfsvergunning en in de naturalisatieprocedure.
- ▶ Vreemdelingen die zich schuldig maken aan antisemitisme vallen onder de reikwijdte van de glijdende schaal en riskeren daarmee een afwijzing of intrekking van hun verblijfsrecht.
- ▶ Bij de inburgering hoort ook dat nieuwkomers weten van het lot dat de Nederlandse Joden in de Tweede Wereldoorlog is overkomen.
- ▶ De SGP wil dat nieuwkomers in het kader van hun inburgering worden verplicht om een bezoek te brengen aan het Nationaal Holocaustmuseum of één van de andere herinneringscentra.

Voor de Joodse staat Israël

Wij vinden het een wonder dat de Israëlische staat na bijna 2000 jaar weer veiligheid voor Joden kan bieden. De Nederlandse diplomatieke banden met Israël zijn ons dierbaar. Onze steun is cruciaal nu talloze vijanden Israël van de kaart willen vegen. Internationaal wordt Israël oneerlijk behandeld. De existentiële dreiging wordt door veel landen miskend. Nederland moet daarin niet meegaan, maar het radicaal-islamitische karakter van die dreiging onderkennen die ook onze veiligheid raakt. Daarom staat de SGP onverminderd voor het bestaansrecht van de staat Israël, de enige democratische rechtstaat in het Midden-Oosten. Wij steunen initiatieven die bijdragen aan daadwerkelijke vrede tussen zowel Israël en de Palestijnen als tussen en Israël en Arabische landen. Daarbij is het pure kwaad van Hamas het grootste obstakel voor vrede.

Concreet:

- ▶ Nederland en Europa streven goede banden met Israël na, bijvoorbeeld op gebied van academische, economische, politieke en militaire samenwerking. De SGP is tegen elk embargo, importverbod en verbreken van economische of academische banden met Israël.
- ▶ Nederland gaat een intensievere samenwerking aan met Israël op defensie- en veiligheidsterrein, met name om het Iron Dome optimaal te kunnen laten functioneren.
- ▶ De Nederlandse ambassade in Israël wordt verhuisd naar Jeruzalem, de ongedeelde hoofdstad van Israël.
- ▶ De Abrahamakkoorden voor vrede, normalisatie en betrekkingen tussen Israël en verschillende Arabische landen waren positieve ontwikkelingen. Meer Abrahamakkoorden tussen Israël en buurlanden zijn zeer welkom in de toekomst, eventueel met bemiddeling door de VS en Europa.
- ▶ Nederland moet binnen de Verenigde Naties (VN) strijden tegen de eenzijdige en overtrokken kritiek op Israël. Nederland stemt voortaan tegen anti-Israëli-sche resoluties.
- ▶ Bevooroordeelde VN-rapporteurs ondermijnen het gezag van de VN en de onpartijdige uitoefening van hun ambt. De regering spreekt ze kritischer aan bij overtredingen van hun mandaat of gedragscodes
- ▶ De EU-etiketteringsrichtlijn werkt discriminatie van Israël in de hand en zit bedrijven in de betwiste gebieden dwars. Deze richtlijn moet daarom aangepast worden.
- ▶ Nederland maakt zich sterk voor het opvoeren van internationale druk op landen die bescherming of bijstand bieden aan leiders of netwerken van terreurgroepen.

We blijven ons inzetten voor een daadwerkelijke verbetering van de dramatische humanitaire situatie in Gaza.

Vrede voor Israël en de Palestijnse gebieden

Een vredesproces tussen Israël en de Palestijnen lijkt nu verder weg dan ooit, maar blijft nodig. Een duurzame vrede is alleen mogelijk 'van onderaf' en moet voorzien in erkende, veilige en verdedigbare grenzen voor Israël. De Palestijnen moeten geweld afzweren en het bestaansrecht van de staat Israël erkennen. We blijven ons inzetten voor een daadwerkelijke verbetering van de dramatische humanitaire situatie in Gaza. De ellende van vrouwen en kinderen gaat ons zeer aan het hart. Onschuldige burgers die zwaar te lijden hebben onder de oorlog, moeten voldoende eten en goede zorg krijgen. Juist als vriend sporen we Israël aan om menselijkheid te bewaren en een hongersnood te voorkomen. Ook moet er een klemmend beroep worden gedaan op Arabische buurlanden om meer verantwoordelijkheid te nemen voor de situatie in Gaza. Er moet maximale druk uitgeoefend worden op landen die de leiders van Hamas beschermen. Inzet voor vrede én veiligheid is cruciaal.

Concreet:

- ▶ De Palestijnen verdienen echte hulp die mensen in nood bereikt. Nederland zet in op méér humanitaire hulp, noodhulp en opbouw via maatschappelijke organisaties. Hulpgoederen mogen Hamas en andere terreurgroepen niet verrijken of antisemitisme aanwakkeren. UNRWA wordt opgeheven. Tot dit zover is, doneert Nederland niet aan deze organisatie.
- ▶ Er komt een steunprogramma voor Palestijnse christenen met oog voor hun maatschappelijke positie en toegang tot hulp in de Palestijnse gebieden.
- ▶ Veel schoolmethoden van UNRWA en omliggende Arabische landen bevatten antisemitisme. Nederland geeft hier geen geld aan uit en spreekt landen hierop aan.

- ▶ Ontwikkelingsorganisaties die met Nederlandse subsidies actief zijn in de Palestijnse gebieden moeten krachtig optreden tegen antisemitisme bij hun eigen medewerkers en dienen het bestaansrecht van Israël te erkennen. Nederland subsidieert geen organisaties die onze belangen en bondgenoten ondermijnen.
- ▶ Constructieve initiatieven voor vrede en verzoening tussen Israël's en Palestijnen verdienen steun. Eenzijdige, contraproductieve en afstraffende initiatieven als BDS worden niet gesteund.
- ▶ De SGP is tegen eenzijdige erkenning van een Palestijnse staat en steunt zonder hervormingen de Palestijnse Autoriteit niet. Zeker na 7 oktober 2023 zijn er weinig lichtpuntjes waaruit valt af te leiden dat een Palestijnse staat niet een herhaling wordt van Gaza of leidt tot een soort mini-Iran of een mini-Afghanistan. Daarom moet ook worden nagedacht over alternatieven voor de tweestatenoplossing. Bijvoorbeeld het emiratenmodel, zoals we dat kennen in de Golfstaten. Welke uitkomst dan ook: een duurzame oplossing zal altijd het gevolg moeten zijn van vrede van onderaf. Afgedwongen akkoorden leiden tot tragedies.

**Bidt om den vrede
van Jeruzalem.**

Psalm 122:6

7.

GRENZEN AAN MIGRATIE, EISEN VOOR INTEGRATIE

Asielbeleid vanuit christelijk perspectief is een zaak van hoofd en hart, van rechtvaardigheid en barmhartigheid. Jezus Zelf benadrukt dat het onze roeping is om kwetsbare vluchtelingen onderdak te bieden (Mattheüs 25:35). Tijdens de asielprocedure wordt onderscheid gemaakt tussen vluchtelingen en migranten. Deze beoordeling moet sneller, zodat degene die asiel aanvraagt niet onnodig lang tussen hoop en vrees geslingerd wordt. Asielzoekers die in eigen land voor hun leven vrezen, in het bijzonder vervolgte christenen, moeten kunnen rekenen op goede opvang in Nederland. Migrantten die niet in Nederland mogen blijven, keren zo snel mogelijk terug naar het land van herkomst. Alleen zo blijft er ruimte voor wie écht bescherming nodig heeft. Juist op deze onderdelen schiet het huidige asielsysteem ernstig tekort en is hervorming geboden.

Migratiebeleid is niet zonder dilemma's. Kwetsbare vluchtelingen moet onderdak worden geboden. Tegelijkertijd horen we van veel jonge stellen die het stichten van een gezin uitstellen omdat zij geen passende woning kunnen vinden, mede doordat statushouders voorrang krijgen. Daarnaast is er een woningtekort, druk op sociale voorzieningen en zijn er integratieproblemen. De SGP is van mening dat de migratiestroom in al haar verschijningsvormen op humane wijze moet worden ingeperkt. De overheid dient oog te hebben voor de mens achter de getallen, maar ook voor de getallen achter de mensen.

Een samenleving kent een gemeenschappelijk fundament. Van hen die zich bij die samenleving voegen, mag worden verwacht dat zij zich daarin verdiepen en op datzelfde fundament willen staan. Ons land heeft christelijke wortels. We moeten ons daarvan bewust zijn en ze niet laten doorsnijden door de seculiere waarden van progressief-liberalen. Aan nieuwkomers mogen stevige eisen worden

gesteld, zoals het onderschrijven van onze breed gedeelde, nationale 'spelregels' en het spreken van de Nederlandse taal.

De toenemende culturele verschillen in onze samenleving leiden tot gevoelens van vervreemding en onbehagen bij veel Nederlanders. Er is zelfs sprake van desintegratie bij bepaalde bevolkingsgroepen. Dit slaat een gapend gat in de gedeelde grond waarop wij staan. Het is zaak niet langer weg te kijken van deze kloof, maar dit onder ogen te zien en aan te pakken. Dat betekent ook: asiel is in beginsel tijdelijk en bij toelating moeten cultuur en religie een grotere rol gaan spelen. We bouwen immers aan een samenleving die een gemeenschap wil zijn, geen los zand.

Minder migratie en meer geboorten

Meer dan 18.000.000 inwoners telt ons kleine landje inmiddels. Terwijl ons geboortecijfer keldert, loopt het migratiesaldo fors op en gaat de vergrijzing door. Dit is niet vol te houden: doen we niets, dan komen er tot aan 2050 nog eens 4 tot 5 miljoen mensen bij. Omdat migratie niet de oplossing is voor de vergrijzing wordt een rem op migratie gezet. Om niet nog verder te vergrijzen op de lange termijn moet het geboortecijfer echt omhoog.

Concreet:

- ▶ De SGP wil een sturend richtgetal met een duidelijk bovengrens voor het migratiesaldo inclusief bandbreedtes voor alle migratiesoorten met bijbehorend langjarig, integraal migratiebeleid waarbij alle domeinen van de samenleving in ogenschouw worden genomen. Dit dwingt de overheid tot broodnodige keuzes om grip te krijgen op migratie.
- ▶ Draagkracht en draagvlak in de samenleving worden voortaan uitdrukkelijk meegewogen bij de vaststelling van de nieuwe migratiekoers. Daarbij worden burgers en uitvoerders ook betrokken.
- ▶ Wettelijk wordt vastgelegd dat bij overschrijding van de vooraf vastgestelde bandbreedtes altijd gerichte beleidsmaatregelen volgen om de instroom verder te beperken.
- ▶ De regering brengt een jaarlijkse Staat van de Demografie en voert hierover een debat met de Tweede Kamer om de demografische ontwikkelingen te monitoren en nieuwe doelstellingen voor volgende jaren vast te stellen.
- ▶ Er gaat eindelijk werk worden gemaakt van positief en aanmoedigend gezinsbeleid. Het komt te vaak voor dat ouders minder kinderen krijgen dan zij graag zouden willen. Er komt een offensief om de vrije val van het geboortecijfer te ke-

ren en belemmeringen voor (aanstaande) ouders, bijvoorbeeld rond huisvesting, werk en inkomen, weg te nemen.

- ▶ Er komt een integraal en gestructureerd gezinsbeleid waarbij nieuwe voorstellen worden getoetst op de effecten voor gezinnen en op onze demografische samenstelling.

Zie hoofdstuk 4 voor meer voorstellen over gezinnen.

Stop de reis vol gevaar

Het huidige asielsysteem pakt onmenselijk uit en moet daarom op de schop. Smokkelaars verdienen grof geld, terwijl veel migranten verdrinken bij hun oversteek. De meest kwetsbaren blijven vaak achter. Om dit te doorbreken wil de SGP menswaardige asielaanvraag en -opvang in de buurt van het land van herkomst het uitgangspunt laten zijn.

Begrensd asielbeleid

Geen samenleving heeft het vermogen om jaar in jaar uit grenzeloos asielzoekers op te vangen en te integreren. De SGP wil daarom terug naar het uitgangspunt dat asiel van tijdelijke aard is. Daarvoor wordt geïnvesteerd in een snelle en adequate afhandeling van asielaanvragen. Het rekken van procedures mag niet langer lonen. Nederland blijkt veel aantrekkelijker te zijn voor asielzoekers in vergelijking met andere EU-landen, daaraan moet een einde komen.

Concreet:

- ▶ Er komt meer grip op migratie door in te zetten op hervestiging in plaats van illegale migratie. Ongecontroleerde migratiestromen en mensensmokkel worden krachtig bestreden en mensonwaardige toestanden worden tegengegaan.
- ▶ Nederland zet in op afhandeling van asielaanvragen in partnerlanden buiten de Europese Unie. Dit moet plaatsvinden onder verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid en met respect voor de mensenrechten.
- ▶ Met landen buiten de EU worden uitzetcentra ontwikkeld waar uitgeprocedeerde asielzoekers humaan worden opgevangen en waarvandaan zij zo spoedig mogelijk terugkeren.
- ▶ Met migratiekritische landen wordt een coalitie gevormd om steun te vergaren voor het herzien en bij de tijd brengen van internationale verdragen, zodat we niet langer verstrikt zitten in eenzijdige verdragen en er ruimte komt voor een eigen asielkoers.
- ▶ Het moet mogelijk worden culturele en religieuze achtergrond mee te laten wegen bij asielaanvragen, om integratieproblemen zoveel mogelijk te voorkomen. De inzet is erop gericht om te zorgen dat islamitische landen meer verantwoordelijkheid nemen voor het opvangen van moslims uit de hun omringende landen.
- ▶ Ruimhartige ontwikkelingshulp moet de grondoorzaken van migratie, zoals armoede, honger of (burger)oorlogen, zoveel mogelijk bestrijden. Daarnaast houdt het de sociale structuur van de lokale samenleving in stand.

Concreet:

- ▶ De enorme achterstanden worden zo snel mogelijk weggewerkt door te investeren in een robuuste asielketen met voldoende geld en personeel.
- ▶ Zo vroeg mogelijk in de asielprocedure wordt bepaald of er sprake is van een asielverzoek dat waarschijnlijk kan worden ingewilligd, of zeker niet. Het vervolg van de procedure en de opvang worden daar vervolgens op afgestemd.
- ▶ Door middel van verscherpt (mobiel) grenstoezicht worden veiligelanders of personen die al door verschillende EU-landen zijn gekomen eruit gelicht. Zij worden in speciale grenslocaties opgevangen om zo snel mogelijk terug te keren.
- ▶ Het indienen van herhaalde, vaak kansloze asielaanvragen om het proces te rekken moet aan banden worden gelegd, bijvoorbeeld door verlaging van de rechtsbijstandvergoeding of een maximaal aantal aanvragen per persoon.
- ▶ Hoger beroep wordt afgeschaft voor migranten uit veilige landen en voor asielzoekers die conform de Dublin-verordening naar andere EU-lidstaten moeten worden uitgezet.
- ▶ De nareisvoorwaarden worden tegen het licht gehouden en aangepast zodat ze

niet langer soepeler zijn dan in ons omringende landen, waarbij het kerngezin weer uitgangspunt wordt.

- ▶ Het wordt makkelijker migranten die misbruik maken van de asielprocedure door keer op keer bewust met onwaarheden op de proppen te komen af te wijzen.
- ▶ De SGP wil geen algehele pardonregelingen meer aangezien dat het asielbeleid ondermijnt en oneerlijk is ten opzichte van hen die wel meewerken aan uitzetting.
- ▶ De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) maakt ruimhartig gebruik van de bevoegdheid in schrijnende situaties. Een dergelijk besluit is nadrukkelijk geen recht, maar een gunst.
- ▶ Het vooruitsturen van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) om vervolgens familie over te laten komen, mag niet langer lonen. Onderzocht wordt hoe dit tegen te gaan en welke scherpere voorwaarden effectief zouden zijn.
- ▶ Het wordt onmogelijk voor amv's om door te reizen naar een land van keuze.
- ▶ Bekeringsverhalen van asielzoekers worden zo zorgvuldig mogelijk getoetst. Een speciale IND-afdeling met kennis en expertise wordt hiervoor verantwoordelijk waarbij adviezen van externe deskundigen zwaarder gaan wegen.
- ▶ Vervolgde christenen zijn en blijven van harte welkom in Nederland. In ambtsberichten en het landenbeleid wordt stevast de positie van christenen in het desbetreffende land onder de loep genomen en benoemd.
- ▶ Er gaat een definitieve streep door de ineffectieve dwangsomregeling voor asielzoekers, waardoor miljoenen belastinggeld moeten worden uitgekeerd. Tot die tijd worden alle terugvordermogelijkheden benut bij asielzoekers met eigen inkomsten.

- ▶ Er worden nieuwe technieken gebruikt om het grote tekort aan tolken en de bijbehorende logistieke problemen bij de IND te beperken.
- ▶ Wanneer een asielzoeker bewust en herhaaldelijk niet komt opdagen bij een gehoor, moet de aanvraag om die reden versneld kunnen worden afgewezen.

Effectieve terugkeer als basis

Terugkeer is een wezenlijke bouwsteen in het gebouw van een sluitend asielbeleid. Des te zorgwekkender dat dit al jarenlang dé achilleshiel daarvan is.

Concreet:

- ▶ De geldigheid van de tijdelijke verblijfsvergunning wordt verkort naar drie jaar zodat frequenter wordt beoordeeld of iemand nog verblijfsrecht heeft of niet.
- ▶ Verkend wordt hoe terugkeerhubs voor uitgeprocedeerde asielzoekers ingericht kunnen worden.
- ▶ Uitgeprocedeerde asielzoekers die aan hun terugkeer meewerken, kunnen tussen het moment van afkeur en terugkeer rekenen op voorzieningen van bed, bad en brood.
- ▶ Als uiterste middel kan vreemdelingendetentie worden opgelegd aan uitgeprocedeerde asielzoekers als dit bijdraagt aan de uitzetting.
- ▶ In lijn met de voorgestelde EU-mensen-smokkelrichtlijn wordt het actief tegenwerken van de overheid bij uitzetting, het opzettelijk voordeel halen uit het helpen bij illegaal verblijf of de vreemdeling ernstige schade te berokkenen, strafbaar. Humanitaire hulp aan uitgeprocedeerde asielzoekers wordt vanzelfsprekend niet strafbaar.

- ▶ De Dublinafspraken worden onverkort nageleefd zodat EU-lidstaten asielzoekers terugnemen waarvoor zij verantwoordelijk zijn.
- ▶ De lijst van veilige landen wordt uitgebreid, zodat uitzetting naar deze landen versneld kan gebeuren. Alle Schengenlidstaten dienen dezelfde lijst van veilige landen te hanteren.
- ▶ Asielaanvragen van mensen die door veilige landen hier terecht zijn gekomen, worden niet langer in behandeling genomen door de IND.
- ▶ Samen met andere West-Europese landen ontwikkelt Nederland een aanpak om rondreizende groepen asielzoekers uit veilige landen uit de West-Balkan en Noord-Afrika op te sporen en uit te zetten.
- ▶ Verkend wordt hoe een nieuwe aanvraag vlak voor uitzetting onmogelijk kan worden gemaakt, bijvoorbeeld door het instellen van een periode na de laatste procedure waarbij het redelijkerwijs uitgesloten is dat er nieuwe feiten zijn aan te voeren.
- ▶ Overlastgevende en frauderende migranten moeten onmiddellijk worden uitgezet.

Terugkeer is een wezenlijke bouwsteen in het gebouw van een sluitend asielbeleid.

Menswaardige opvang naar draagkracht

Asielzoekers verdienen menswaardige opvang. De mogelijkheden om nieuwkomers te huisvesten zijn echter wel begrensd. De opvangopgave dient op een eerlijke en evenredige manier te worden verdeeld over het land waarbij de lokale samenleving vanouds zijn verantwoordelijkheid neemt. Overlastgevers worden stevig aangepakt.

Concreet:

- ▶ Voorop staat dat de asielinstroom moet worden beperkt zodat gemeenten niet structureel worden opgezadeld met de gevolgen van falend asielbeleid en een onbeheersbaar opvangvraagstuk.
- ▶ Bij de opvang van asielzoekers in Nederland worden de draagkracht en de reële mogelijkheden voor integratie in de lokale samenleving nadrukkelijk meegewogen.
- ▶ Voor dorpen en gemeenschappen die dat willen, wordt het makkelijker om kleinschalige opvanglocaties te realiseren.
- ▶ Er worden decentrale afspraken gemaakt tussen lokale overheden over de evenredige verdeling van de asielopgave. Gemeenten krijgen ruimte en keuzevrijheid bij de invulling van hun aandeel in de asielopvangopgave. De Rijksoverheid kan gemeenten niet dwingend opleggen een azc te plaatsen.
- ▶ Asielzoekers uit veilige landen van wie de aanvraag naar verwachting zal worden afgewezen, worden apart opgevangen. In deze locaties zijn alle activiteiten van meet af aan gericht op terugkeer naar het thuisland.
- ▶ De asielprocedure en de -opvang worden menswaardig, sober en doelmatig vormgegeven.
- ▶ Om een einde te maken aan peperdure noodopvang via cruiseschepen en hotels wordt gewerkt aan een flexibel opvanglandschap met een vaste voor-

raad en financiering van 41.000 plekken. Bij onderbezetting van de asielopvang kunnen studenten of andere groepen die huisvesting zoeken hiervan gebruik maken.

- ▶ Er wordt ingezet op zo min mogelijk verhuizingen voor de asielzoeker, met name voor kinderen. De opvang van minderjarige asielzoekers wordt verbeterd.
- ▶ Het wordt mogelijk een avondklok in te stellen voor overlastgevende asielzoekers.
- ▶ Gastgezinnen die een statushouder opvangen, ontlasten de asielopvang en krijgen hiervoor een aantrekkelijke vrijwilligersvergoeding.
- ▶ Opvang in de regio wordt heel letterlijk in praktijk gebracht door veel gemeenten en particulieren die Oekraïense vluchtelingen onderdak bieden. De overheid moet dit waarderen en faciliteren.
- ▶ Het luid ten gehore brengen van islamitische gebedsoproepen in asielzoekerscentra wordt verboden omdat dit voor andere, vaak getraumatiseerde bewoners uiterst pijnlijk kan zijn.
- ▶ Asielzoekers die gevluchte christenen in opvangcentra intimideren en aanvallen, verliezen het recht op asiel en worden zo snel mogelijk uitgezet.
- ▶ Evangelieverkondiging en evangelisatieactiviteiten vanuit kerken en christelijke organisaties onder vluchtelingen moet ongehinderd plaats kunnen vinden.

Migratie over de grenzen heen

Het migratievraagstuk overstijgt landsgrenzen. Zo moet Nederland in Europees verband inzetten op stevigere verankering van het tegengaan van irreguliere migratie in het gemeenschappelijke EU-buitenlandbeleid.

Concreet:

- ▶ Spoedige implementatie van het EU-migratiepact draagt bij aan verscherpte buitengrenscontrole en onmiddellijke beoordeling van aanvragen, zodat effectief onderscheid wordt gemaakt tussen vluchtelingen en (economische) migranten. De laatste categorie mag de EU niet betreden.
- ▶ Bij voorkeur in EU-verband worden migratieovereenkomsten gesloten met landen op de Balkan, in Afrika en het Midden-Oosten over de opvang en de terugkeer van asielzoekers. Bij het sluiten van deze overeenkomsten wordt menswaardigheid niet uit het oog verloren.
- ▶ Nederland blijft zelf verantwoordelijk voor het bewaken van de eigen landsgrenzen.
- ▶ Om terugkeer te bevorderen worden in nationale en Europese (handels)overeenkomsten voortdurend afspraken gemaakt over terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers. Bij landen die weigeren wordt de inzet van drukmiddelen niet uit de weg gegaan, zoals voorwaarden aan ontwikkelingssamenwerking of intrekking van visa en landingsrechten.
- ▶ Geld voor ontwikkelingssamenwerking wordt niet langer gebruikt voor de opvang van asielzoekers in Nederland.
- ▶ De hoge bevolkingsdichtheid van Nederland wordt frequent aangekaart bij EU-overleggen over de verdeling van asielzoekers en dient mee te wegen bij verplichte allocatie van asielzoekers.

Door internationaal samen te werken kan irreguliere migratie worden tegengegaan.

- ▶ EU-lidstaten worden verplicht elkaars terugkeerbesluiten uit te voeren.
- ▶ Er komt geen versoepeling van de visumplicht voor Turkije, waardoor 85 miljoen Turkse burgers de EU vrij zouden mogen inreizen en zich hier als EU-burger kunnen vestigen.
- ▶ Mensenhandel en mensensmokkel moeten keihard worden aangepakt. Nederland maakt hiervoor zowel op nationaal als op Europees niveau extra middelen vrij.
- ▶ Het uitbrengen van gezamenlijke ambtsberichten wordt bevorderd om shopgedrag van asielzoekers binnen de EU tegen te gaan.

Gerichte arbeidsmigratie en einde aan uitbuiting

Nederland is chronisch verslaafd aan arbeidsmigratie en dat is ongezond. Zeker als we mensen hierheen laten komen om onze rijkdom in stand te houden, terwijl zij beter mee kunnen werken aan de ontwikkeling van hun eigen land. Het aantal arbeidsmigranten moet daarom omlaag.

Concreet:

- ▶ Voor arbeidsmigratie van buiten de EU, en ook studiemigratie, gaan strikte voorwaarden en quota gelden om overbelasting en uitbuiting tegen te gaan.
- ▶ Ondernemers worden verantwoordelijk gehouden voor werknemers die zij hierheen halen, onder meer ten aanzien van huisvesting of het leren van de taal.
- ▶ Boetes voor uitbuiting van arbeidskrachten worden verhoogd en verkeerde fiscale prikkels die arbeidsmigratie stimuleren, verdwijnen.
- ▶ Er worden gerichte keuzes gemaakt ten aanzien van specifieke vakkrachten die in Nederland niet te vinden en op te leiden

zijn, maar wel cruciaal zijn voor onze toekomstige economie. Duur van het verblijf, belang van de sector en noodzaak spelen bij deze afweging een belangrijke rol. Afgebakende seizoensarbeid voor onze boeren en tuinders is iets heel anders dan het jaarrond werken in distributiehallen.

- ▶ Een EU-bovengrens limiteert het aantal arbeidsmigranten dat jaarlijks de EU binnenkomt.
- ▶ Binnen de EU moeten meer mogelijkheden komen om waar nodig het aantal arbeidsmigranten te beperken, bijvoorbeeld met werk- of woonvergunningen.
- ▶ De EU-regels voor detachering vanuit andere lidstaten moeten ertoe leiden dat de loonkosten in het werkland gelijk zijn voor alle werknemers in een bepaalde sector.
- ▶ Nederland stemt niet in met het EU-plan de poorten te openen en een Tinder voor arbeidsmigranten op te zetten. Overkomst van arbeidsmigranten uit Afrikaanse en Aziatische landen is overbodig gelet op het aantal EU-werklozen.

Integreren met een stevig fundament

Van nieuwkomers mag verwacht worden dat ze zich aanpassen en zo snel mogelijk Nederlands leren en spreken. Daarnaast is meedoen dé sleutel tot een succesvolle integratie. De aanhoudende migratie-instroom zorgt ervoor dat de samenstelling van een wijk of buurt in rap tempo kan veranderen. De gevoelens van onbehagen en vervreemding die dat oproept, worden serieus genomen.

Concreet:

- ▶ Bij inburgering staat de eigen verantwoordelijkheid voorop, ook financieel. Zij die niet aan de inburgeringsplicht willen voldoen, worden beboet, en als dat kan uitgezet.
- ▶ Er is een speciaal werkoffensief nodig om de vele niet-westerse bijstandsgerechtigden en werkloze statushouders aan het werk te helpen.
- ▶ De termijn voor naturalisatie wordt verlengd naar tien jaar en de taaleis gaat omhoog naar B1-niveau.
- ▶ Het spreken van de Nederlandse taal wordt bevorderd, zeker in de publieke ruimte. Er komt onder andere een taal- en inburgeringsplicht voor mensen met een migratieachtergrond van de tweede en derde generatie, als ze nog onvoldoende Nederlands kunnen spreken.
- ▶ Asielzoekers worden al tijdens hun verblijf in een azc gestimuleerd de taal te leren en (vrijwilligers)werk op te pakken. Voor kansrijke asielzoekers worden de mogelijkheden om te werken verruimd. Dat bevordert de integratie en deze asielzoekers leveren ook een bijdrage aan de eigen opvangkosten.
- ▶ Het worden van vrijwilliger of maatje om de integratie of inburgering te bevorderen en nieuwkomers bijvoorbeeld de taal te leren, wordt gestimuleerd en gewaardeerd.

- ▶ Inburgering dient in ieder geval te leiden tot een basale beheersing van de Nederlandse taal, maar ook tot kennis van historische gebeurtenissen, nationale symbolen (zoals ons volkslied en koningshuis), ons cultureel erfgoed en de manier waarop wij in een rechtsstaat samenleven. Het betekent geen omarming van progressief-seculiere waarden, zoals abortus of homohuwelijk.
- ▶ Bij toelating van (arbeids)migranten wordt allereerst gekeken naar werving van Nederlanders en Nederlandstaligen in het buitenland, vervolgens naar mensen met zo min mogelijk culturele afstand tot de Nederlandse samenleving.
- ▶ Jodenhaat krijgt geen ruimte in ons land.

Inburgering dient in ieder geval te leiden tot een basale beheersing van de Nederlandse taal, maar ook tot kennis van historische gebeurtenissen, nationale symbolen (zoals ons volkslied en koningshuis), ons cultureel erfgoed en de manier waarop wij in een rechtsstaat samenleven.

8.

HART VOOR BOEREN EN VISSERS, VERBONDEN MET NATUUR

'Hij doet het gras uitspruiten voor de beesten, en het kruid [gewas] tot dienst des mensen, doende het brood uit de aarde voortkomen.' De Psalmddichter bezingt in Psalm 104 de grootheid van Gods schepping, van bergen en zeeën tot akkers en weilanden. De voedselvoorziening heeft zijn eigen plaats in Gods schepping, maar is verbonden met de natuur eromheen. De zorg voor landbouw en natuur schept verantwoordelijkheid: voor burgers in hun achtertuin, consumenten in de winkel en boeren op hun bedrijf, en ook voor ketenpartijen, natuurbeheerders en de overheid. Hoe kun je als burger boeren de schuld geven van achteruitgang in de natuur, terwijl je eigen achtertuin vol tegels ligt? We staan voor een goede voedselvoorziening en een respectvolle omgang met de natuur.

Voedselzekerheid is bedreigd bezit. De wereldbevolking groeit. Klimaatverandering raakt de voedselproductie in verschillende werelddelen. Ook dichterbij huis: verdroging van Zuid-Europese landbouwgronden en verzilting in onze eigen kustgebieden. We zouden meer groenten moeten eten, maar de Europese groenteproduktie is de afgelopen jaren met bijna 10% gedaald. Daarnaast leven we in een geopolitiek instabiele wereld. Door de Russische agressie kelderde opeens de export uit graanschuur Oekraïne. Internationale voedselketens zijn kwetsbaar voor handelsoorlogen. Grip op onze voedselvoorziening is daarom ook van geopolitiek belang. De voedselvoorziening krijgt nationaal echter onvoldoende prioriteit. Denk bijvoorbeeld aan het beleid voor gewasbescherming. Steeds meer middelen worden verboden, terwijl de toelating van alternatieve, groene middelen heel langzaam gaat. Kortom, het is hoog tijd voor een nationale voedselstrategie, inclusief visserijparagraaf. Fair trade is voor ons belangrijk. Laten we met elkaar de schouders zetten onder een duurzaam toekomstperspectief voor het agrarische

familiebedrijf en het visserijbedrijf. Met een eerlijk verdienmodel dat verduurzaming mogelijk maakt. Met ruimte voor vakmanschap. Met geld voor agrarisch natuurbeheer, voor grutto en veldleeuwerik. Op een gezonde bodem. Met minder afhankelijkheid van chemische gewasbeschermingsmiddelen, kunstmest en import van sojaschroot, zonder een hek om Nederland te zetten. Fair trade betekent ook ruimte en tijd voor bedrijven om verder te verduurzamen, op basis van duidelijk en consistent beleid, met oog en oor voor de praktijk. Een groot landbouwakkoord zit er waarschijnlijk niet meer in, maar afspraken tussen overheid, landbouw en ketenpartijen op deelthema's dragen bij aan toekomstbestendig beleid. Ook is een agrarische autoriteit nodig.

Duurzaam verdienen is toekomst winnen

Wie rood staat, kan niet groen zijn. We maken ons sterk voor een duurzaam verdienmodel voor boeren en tuinders.

Concreet:

- ▶ De winstbelasting voor landbouwbedrijven gaat beter aansluiten op de landbouwpraktijk, bijvoorbeeld door te rekenen met het voortschrijdend gemiddelde over enkele jaren. Er komt een fiscale investeringsreserve voor investeringen in stalvernieuwing voor milieu en dierenwelzijn.
- ▶ De SGP wil behoud van fiscale voordelen voor de land- en tuinbouw, zoals de landbouvvrijstelling, en van steunregelingen voor jonge boeren. Bedrijfsovername wordt gefaciliteerd door het verminderen van administratieve drempels en toegankelijke steunregelingen.
- ▶ In het Europees landbouwbeleid blijft, als het aan de SGP ligt, voedselzekerheid een strategische prioriteit, inclusief voldoende budget hiervoor. Een ongelijk speelveld voor boeren bij inkomensondersteuning en milieueisen wordt zoveel mogelijk voorkomen.

- ▶ Handelsakkoorden mogen onze boeren niet op achterstand zetten. Import van voedsel dat niet volgens de Europese maatlat voor voedselveiligheid, dierenwelzijn en milieu geproduceerd is, wordt belast en zoveel mogelijk geweerd, waarbij de opbrengst zoveel mogelijk wordt geïnvesteerd in verduurzaming van de landbouw.
- ▶ Het mededingingsbeleid wordt zo aangepast dat de duizenden agrarische ondernemers eenvoudiger een vuist kunnen maken tegenover het handjevol inkooporganisaties van supermarktketens. Er komt een verbod op misbruik van economische afhankelijkheid voor fatsoenlijke vergoedingen voor kwaliteitseisen en milieukeurmerken.
- ▶ Stilstand is achteruitgang. Door vereenvoudiging van vergunningverlening met ruimte voor innovatieve technieken blijft bedrijfsontwikkeling mogelijk.
- ▶ Het Investeringsfonds Duurzame Landbouw dat ondernemers middels investeringssteun, omschakelvergoedingen en garantstellingen helpt bij verduurzaming wordt versterkt. Het fonds kan bijvoorbeeld worden gevoed door bijdragen van supermarktketens.
- ▶ De opmars van dure, kortlopende pachtcontracten pakt slecht uit voor de bodem en voor jonge boeren. De prijs voor kortlopende pacht wordt begrensd. Langdurige pacht wordt aantrekkelijker, maar wel zo dat er een koppeling blijft met het opbrengend vermogen van de grond.
- ▶ Het Rijk ondersteunt het ontwikkelen en op de markt zetten van ecosysteemdiensten als CO₂-vastlegging in de bodem, waterbuffering en extra biodiversiteit.
- ▶ De fiscale afrekening voor stoppende landbouwbedrijven gaat omlaag door deze aanslag op korte termijn aanzienlijk te beperken en deze korting daarna langzaam weer te verminderen. Het geeft perspectief voor blijvers.

- ▶ De glastuinbouw wordt gevrijwaard van ETS2 en de bijmengverplichting voor groen gas. De energiebelasting is al hoog genoeg geworden.
- ▶ Zorgboerderijen zuchten onder de stapeling van regels gericht op grote zorgorganisaties. De SGP wil vereenvoudiging, zodat deze boeren zich kunnen richten op hun cliënten in plaats van de papierwinkel. Zorgboerderijen worden niet verplicht om een interne toezichthouder aan te stellen.

Energie voor glastuinbouw

De SGP ziet toekomst voor de glastuinbouw in Nederland. Glastuinders leveren een belangrijke bijdrage aan de voedselvoorziening en onze economie. De verduurzaming van de energievoorziening is een grote opgave. Dat verdient steun.

Concreet:

- ▶ De energierekening voor glastuinbouwbedrijven blijft wat de SGP betreft binnen de perken. De glastuinbouw wordt gevrijwaard van ETS2 en de bijmengverplichting voor groen gas.
- ▶ Om meer aardwarmteprojecten, als duurzame en stabiele energiebronnen, van de grond te tillen worden garantstellingen versterkt en komt er meer gerichte steun.
- ▶ De glastuinbouw is volop bezig met energiebesparing en geïntegreerde gewasbescherming. De SGP wil extra investeren in praktijkonderzoek en ontwikkeling en uitrol van duurzame, innovatieve kas-systemen.
- ▶ Om geïntegreerde gewasbescherming goed te kunnen toepassen zijn voldoende gewasbeschermingsmiddelen in de medicijnkast nodig.
- ▶ Voor (glas)tuinbouwbedrijven moet het mogelijk blijven arbeidsmigranten in te zetten.

Geschapen met waarde

De Bijbel vertelt de geschiedenis van de grote, goddeloze stad Nineve. God spaarde de stad, niet alleen vanwege de vele kinderen die er woonden, maar ook vanwege alle dieren in de stad. Dieren zijn geschapen door God, hebben een eigen intrinsieke waarde en verdienen daarom zorg en bescherming. Dat is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid van dierhouders en de samenleving. De overheid zorgt er samen met de sector voor dat er geen plaats is voor misstanden en dierenwelzijn bevorderd wordt.

Concreet:

- ▶ Overheid en ketenpartijen zorgen ervoor dat investeringen in verbetering van dierenwelzijn terugverdiend kunnen worden.
- ▶ Het Convenant Dierwaardige Veehouderij speelt wat de SGP betreft een belangrijke rol bij de uitwerking van de regelgeving onder de Wet Dieren. Onhaalbare en eenzijdig opgelegde eisen worden voorkomen.
- ▶ De overheid ondersteunt de ontwikkeling en toepassing van vernieuwende en brandveilige stalsystemen en maakt bijvoorbeeld een fiscale investeringsreserve voor stalvernieuwing mogelijk.
- ▶ De overheid maakt samen met de pluimveehouderij en ketenpartijen werk van alternatieven voor het doden van eendagshaantjes en de afname van de betreffende eieren.
- ▶ Nederland maakt zich in Brussel sterk voor het voorkomen van het massaal doden van vee en vernietigen van vlees (om economische redenen) bij uitbraken van dierziekten.
- ▶ Het aantal proefdieren moet echt omlaag. Er wordt geïnvesteerd in alternatieven en juridisch ruimte gegeven om die alternatieven toe te passen.
- ▶ Experimenteren in het lab met de genen van dieren en het klonen ervan blijft verboden.

Kringlopen is werken voor boer en milieu

Grazende koeien in de wei en varkens en kippen die restproducten van de levensmiddelenindustrie eten: kringlooplandbouw is niet nieuw. We gaan voor kringlopen als werkwoord. Dat betekent werken aan minder grondstoffengebruik, minder verliezen naar het milieu en beter gebruik van reststromen, zonder onszelf te verliezen in niet reëel wensdenken. Verliezen van stikstof, fosfaat en methaan naar het milieu zijn vaak ook verliezen voor de boer. Verder is actie nodig om de hoogspanning op de mestmarkt aan te pakken.

Concreet:

- ▶ De SGP stelt in het mest- en emissiebeleid een twee sporen aanpak voor: een boer kan kiezen voor eenvoudige regels en minder ruimte, of voor doelvoorschriften in combinatie met de Kringloopwijzer, een afrekenbare stoffenbalans, gerichte metingen en certificering, en meer ruimte.
- ▶ Er komt een agrarische autoriteit, vergelijkbaar met de Autoriteit Diergeneesmiddelen, die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van doelsturing.
- ▶ Het is hoog tijd dat er snel experimenteerruimte en stimuleringsregelingen voor doelsturing komen. Dit kan uiteindelijk uitmonden in een minder vrijblijvende vorm van doelsturing, mits de boer voldoende ruimte krijgt om hier invulling aan te geven.
- ▶ Innovatieve emissiearme stalsystemen en emissie reducerende managementmaatregelen worden zo snel mogelijk erkend, geborgd en toegelaten.

- ▶ Waar mogelijk wordt kunstmest vervangen door dierlijke mest. De Nitraatrichtlijn moet daarom herzien worden, inclusief het afschaffen van de eendimensionale 170 kilogram norm voor dierlijke mest. Hoe lastig ook, de SGP blijft zich sterk maken voor een vorm van derogatie waar Brussel inhoudelijk niets tegenin kan brengen. Derogatie voor blijvend grasland, met voorwaarden als weidegang, grondgebondenheid en/of een korting op de stikstofgebruiksnorm om ervoor te zorgen dat een derogatie-aanvraag kans maakt. Renure verdient sowieso ruimte. Het is ook nodig om een ontsprende mestmarkt te voorkomen.
- ▶ Gebieden waar de landbouw weinig problemen voor de waterkwaliteit veroorzaakt, worden niet aangewezen als kwetsbaar gebied voor de Nitraatrichtlijn. Het volgende actieprogramma voor de Nitraatrichtlijn bevat de volgende elementen: 1) meer doelsturing, bijvoorbeeld op basis van het stikstofbodemoverschot, in plaats van een stapeling van middelvoorschriften, 2) een gebiedsgerichte aanpak op basis van metingen, 3) meer ruimte voor het uitrijden van mest bij hoge gewasopbrengsten.
- ▶ De spanning op de mestmarkt kan omlaag door een vorm van derogatie, volledige verrekening van gasvormige stikstofverliezen en vrijwillige opkoop- of extensiveringsregelingen, niet door een generieke korting op fosfaatrechten.
- ▶ De afoming van productie- en fosfaatrechten bij transacties wordt ingeperkt, zodat normale bedrijfsontwikkeling niet onnodig belemmerd wordt.
- ▶ De SGP is kritisch over van bovenaf opgelegde eisen voor grondgebondenheid in de melkveehouderij. Het doorkruist samenwerkingsverbanden met andere

bedrijven en voegt weinig toe aan normen voor doelsturing.

- ▶ De SGP wil investeren in meer praktijkonderzoek en meer proefboerderijen.
- ▶ We gooien elk jaar per persoon ongeveer honderd kilo eten en drinken weg. Die voedselverspilling moet omlaag, onder meer door bij lang houdbare producten geen 'ten minste houdbaar tot'-termijn meer op de verpakking te zetten. De horeca wordt gestimuleerd om bij het samenstellen van de menukaart de kans op verspilling sterk te beperken.

Doelgerichte stikstofaanpak

Deltaland Nederland is dichtbevolkt met een sterk landbouwcluster en een intensief bereiden wegennet. Tegelijkertijd herbergt ons land bijzondere natuurwaarden, zoals blauwgraslanden, die bescherming nodig hebben om zoveel mogelijk biodiversiteit te houden. Dat is spannend. Het strikte Natura 2000-regime heeft geleid tot een stikstofcrisis, waardoor PAS-melders al jarenlang in grote onzekerheid zitten en veel projecten niet door kunnen gaan. De zwart-wit interpretatie van de Habitatrichtlijn en de zwart-wit beoordeling van de berekende stikstofdepositie wringt met de dynamiek van landbouw en natuur. De SGP zoekt een evenwichtige aanpak om de natuur goed te beheren, Nederland van het slot te halen en landbouwbedrijven perspectief te geven. De SGP wil een meer praktijkgericht beschermingsregime, in combinatie met emissiereductie en adequaat natuurbeheer.

De SGP zoekt een evenwichtige aanpak om de natuur goed te beheren.

Concreet:

- ▶ Kritische depositiewaarden en modelberekeningen zijn dienend, en niet leidend. Zij mogen vanwege hun huidige schijnnaauwkeurigheid geen doorslaggevende rol hebben bij toetsing in het kader van de Habitatrichtlijn.
- ▶ Natuurdoelanalyses worden zo herzien dat zij niet uitgaan van onhaalbare ideaalbeelden en dat zij de relatieve en daadwerkelijke invloed van stikstofdepositie op de ontwikkeling van de natuur veel adequater in beeld brengen. Er speelt in een gebied immers veel meer dan stikstofdepositie. Om te voorkomen dat zomaar gezegd wordt dat sprake is van ontoelaatbare verslechtering door stikstofdepositie. En om de broodnodige prioriteiten in de stikstofaanpak te kunnen stellen. Deze basis moet op orde zijn om met welke stikstofaanpak dan ook uit het juridische moeras te kunnen komen.
- ▶ De stikstofuitstoot gaat verder omlaag. Niet door het vastleggen van onhaalbare doelen in de wet, maar door een wettelijk programma voor geborgde en doelgerichte daling van de stikstofuitstoot. Onderdelen van dit programma zijn een gerichte aanpak van piekbelasters in de industrie, ondersteuning van bedrijven met verouderde stallen zonder opvolger om te stoppen en inzet op emissie reducerende maatregelen op het boeren erf. Deze uitstootbeperkende technieken en methoden worden snel erkend en gestimuleerd, zodat toegewerkt kan worden naar minder vrijblijvende doelsturing. Maar: geen doelsturing zonder goed gevulde gereedheidskist.
- ▶ De stikstofuitstoot van vliegtuigen die hoger vliegen dan negenhonderd meter wordt niet weg gerekend, maar meegenomen in de stikstofaanpak, zodat de luchtvaart haar evenredige bijdrage gaat leveren.
- ▶ Ammoniak en stikstofoxiden zijn niet zomaar inwisselbaar.
- ▶ De SGP verzet zich tegen gedwongen opkoop of het intrekken van op juiste wijze verleende vergunningen. Dat mag geen uitgangspunt van beleid zijn.
- ▶ Individuele bedrijven worden niet afgerekend op onmeetbare depositiebijdragen. Daar is het landelijk beleid voor reductie van de stikstofuitstoot voor bedoeld. Verhoging van de rekenkundige ondergrens moet slim en beheerst ingevoerd worden, met vergunningen, zodat de juridische risico's beperkt worden en geen nieuwe groep 'PAS-melders' ontstaat.
- ▶ Legalisering van PAS-knelgevallen en andere knelgevallen die te goeder trouw gehandeld hebben, heeft prioriteit. Het is onze inzet om handhaving richting bedrijven die te goeder trouw gehandeld hebben, te voorkomen. Hiervoor wordt een beroep op het Europese evenredigheidsbeginsel gedaan.
- ▶ In verschillende gebieden, zoals de Foodvalley, wordt door gebiedspartijen, gemeenten en provincie al goed samengewerkt aan uitstootreductie, herstructureren en natuurherstel. Dat verdient alle steun en ruimte vanuit het Rijk.
- ▶ In verschillende natuurgebieden is verdroging een groter probleem dan de stikstofdepositie. Er moet meer geïnvesteerd worden in verbetering van de waterhuishouding. Terreinbeherende organisaties zorgen voor betere verantwoording van beheermaatregelen.

Toekomstbestendige gewasbescherming

Teelten staan onder druk omdat het ene na het andere gewasbeschermingsmiddel verboden wordt en goede alternatieven uitblijven. Inzet op een weerbaar teeltsysteem door goed bodembeheer, functionele agrobiodiversiteit en weerbare gewassen is broodnodig, maar heeft tijd nodig. De SGP vindt dat adequate gewasbescherming mogelijk moet blijven. Daarbij geldt: hoe meer middelen in de medicijnkast, hoe verder boeren en tuinders durven gaan met niet-chemische gewasbescherming. De gewenste verduurzaming wordt niet bereikt door het verbieden van het ene na het andere middel, maar door weerbare teeltsystemen en inzet van precisietechnieken. De SGP pleit daarbij voor besluitvorming op basis van gedegen onderzoek in plaats van onderbuikgevoelens.

Concreet:

- ▶ Het Europese toelatingsbeleid gaat wat de SGP betreft op de schop. Brussel moet niet kijken naar het potentiële gevaar van een werkzame stof, maar naar de risico's in de praktijk. Bij de beoordeling van werkzame stoffen en middelen wordt beter rekening gehouden met beschikbare alternatieven en de gevolgen voor geïntegreerde gewasbescherming en teelten.
- ▶ Telers die werk maken van een weerbaar teeltsysteem met niet-chemische gewasbescherming en toepassing van precisietechnieken krijgen meer ruimte voor inzet van corrigerende middelen mocht de nood aan de man komen. Nederland verleent net als in omringende landen eerder een vrijstelling of ontheffing als teelten in gevaar komen.
- ▶ De toelatingsprocedure voor groene gewasbeschermingsmiddelen wordt versneld en vereenvoudigd.

- ▶ Er komen afspraken met supermarktketens om gewasbescherming ten behoeve van een perfect uiterlijk van groente en fruit in te perken.
- ▶ De SGP wil investeren in praktijkonderzoek en precisietechnieken.
- ▶ De overheid faciliteert veredeling van weerbare rassen en geeft ruimte voor nieuwe veredelingsstechnieken, zolang soortgrenzen niet overschreden worden.

Zorg voor de natuur

Natuur is een zegen voor de mens. De enorme diversiteit aan soorten laat iets zien van de grootheid van de Schepper. Biodiversiteit maakt ecosystemen weerbaar. Deze flora en fauna hebben in een dichtbevolkt land bescherming nodig. In natuurgebieden, maar ook in dorpen en steden, en op het boerenland. We willen waken voor een reservaat benadering van de natuur. Verlaging van de stikstofdepositie, verbetering van de waterhuishou-

ding in natuurgebieden en heidebegrazing dragen bij aan herstel van stikstofgevoelige natuur. Daar moet in worden geïnvesteerd. Weide- en akkervogels hebben het moeilijk. Ook daar zijn maatregelen voor nodig. Maaien zonder je iets aan te trekken van nesten en jonge dieren? Dat hoort niet.

Concreet:

- ▶ Provincies hebben een belangrijke rol bij de uitvoering van het natuurbeleid. Het Rijk stelt hen in staat om deze rol goed in te vullen. Belangrijke opgave daarbij is het vasthouden van water in natuurgebieden ter bescherming voor droge periodes.
- ▶ Net als bij monumentenzorg zou het goed zijn als het beheer van de natuur mede wordt gefinancierd door private partijen. Bijvoorbeeld door een fonds voor laagrentende en langlopende leningen.

- ▶ De SGP wil uitbreiding van agrarisch natuurbeheer en voldoende middelen hiervoor. Dat betekent ook: meer lange-termijncontracten, volwaardige vergoedingen en minder controledruk. Er komen meer mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer binnen het Natuurnetwerk Nederland.
- ▶ Ontheffingsprocedures met betrekking tot beschermde soorten worden vereenvoudigd en versneld.
- ▶ Er komt meer ruimte voor bejaging van predatoren van weide- en akkervogels.
- ▶ Natuurcompensatiegelden worden ook ingezet voor meer natuurbeheer door boeren.
- ▶ Goede landbouwgrond mag niet onder water gezet worden.
- ▶ Braakliggende terreinen worden zo ingericht dat de natuur ervan kan profiteren, zonder dat dit toekomstige bouw blokkeert.
- ▶ De Europese Natuurherstelverordening kan potentieel grote gevolgen hebben voor onder meer de landbouw. Zolang deze verordening niet ingetrokken worden, wil de SGP de wet zo invoeren of aanpassen dat die zoveel mogelijk aansluit op de Nederlandse praktijk. Er wordt niet gekoerst op onhaalbare referentiebeelden vanuit een ver verleden, maar op wat voor een weerbare natuur in de toekomst nodig is.
- ▶ Bij de praktische toepassing van biotechnologie past ontzag voor de orde in Gods schepping. Soortgrenzen dienen gerespecteerd te worden.
- ▶ De ondermijning van het aloude kwekersrecht door het claimen van planteneigenschappen via het octrooirecht moet stoppen.

Jacht zet de natuur in haar kracht

Jacht hoort bij goed natuurbeheer. Het kan gebeuren dat populaties dieren te groot worden, waardoor honger en ziektes kunnen toeslaan, zoals bleek in de Oostvaardersplassen. Zorgvuldig beheer draagt ook bij aan het voorkomen van verkeersongelukken, van grote schade aan akkers en tuinen en van predatie van akker- en weidevogels. En een duurzamer stukje vlees voor de consumptie is er niet. De SGP wil minder rompslomp en juridische procedures en meer vertrouwen in de professionaliteit van de jager.

Concreet:

- ▶ Jachtstelsel en wildlijst worden herzien. Bij soorten die er goed voor staan, zoals de gans, horen geen ingewikkelde ont-heffingsprocedures.
- ▶ Jagers krijgen meer ruimte voor de jacht op vossen en andere predatoren van weide- en akkervogels.
- ▶ Stropers en jagers die zich misdragen worden hard aangepakt.

Wolven weren

De Bijbelse koning David doodde soms een leeuw of beer die het op zijn kudde gemunt had. Zo is in onze tijd bescherming van mens en vee tegen de wolf nodig. De wolf is een intelligent dier, heeft zijn plaats in de natuur, maar zo'n roofdier in een dichtbevolkt land vraagt om actief beheer. Cruciaal is dat de wolf uit de buurt van mensen en hun dieren blijft, dus angst voor mensen houdt er niet aan went. Helaas gebeurt dat wel. We maken ons hier grote zorgen over. Dat betekent dat ruimte nodig is voor het actief verjagen en bejagen van wolven.

Concreet:

- ▶ Boeren en schaapherders worden ondersteund bij het nemen van wolf werende maatregelen.
- ▶ In een groot deel van Nederland is gelet op de wildstand en de aanwezigheid van mensen en vee geen duurzame plaats voor vestiging van wolven. In deze gebieden is actief beheer van de wolf nodig.
- ▶ De regeling voor aanwijzing van probleemsituaties en probleemwolven wordt verruimd, zodat bij gevaarlijke situaties eerder ingegrepen kan worden.

Vechten voor vis en visserij

Steeds meer mensen willen het liefst voedsel kopen dat gezond is en van dichtbij komt. Nederland is daarom goed af met de tientallen visserijbedrijven die op de Noordzee en in onze binnenwateren vangen wat de natuur ons geeft. De visserij staat echter onder grote druk door regelgeving, brandstofprijzen en steeds minder ruimte op zee. De noodzakelijke modernisering komt niet van de grond. We dragen de visserij een warm hart toe en zetten ons graag in voor een ecologisch en economisch toekomstbestendige visserij, inclusief de bijbehorende bedrijvigheid op de wal.

Concreet:

- ▶ De SGP wil dat Nederland zich blijft inzetten voor het bijstellen van Europese regels die verduurzaming tegengaan. Aanlandplicht en pulskorverbod moeten overboord.
- ▶ Het Rijk blijft mee investeren in vernieuwing en verduurzaming van de vloot. Er wordt een nationaal vlootplan opgesteld met standaardmodellen van flexibel inzetbare kotters met dieselelektrische of anderszins duurzame aandrijving. De ontwikkeling van innovatieve vangstechnieken, zoals de kiwi-kuil, wordt blijvend gestimuleerd.
- ▶ Windparken horen niet in visrijke gebieden. Er komt meer ruimte voor medegebruik in windparken door de visserij. Natuurgebieden op zee en windparken worden gecombineerd om het ruimtebeslag op de Noordzee te beperken. Er mogen geen nieuwe gebieden gesloten worden voor de visserij. Ook is meer onderzoek nodig naar de cumulatieve effecten van de grootschalige uitrol van wind op zee op het onderwatermilieu.

- ▶ Vis en schaal- en schelpdieren zijn gezond. Dat moet steviger gepromoot worden.
- ▶ Het visserijonderwijs is van cruciaal belang voor het opleiden van de vissers van de toekomst en houden we graag in Nederland.
- ▶ De SGP wil voldoende ruimte voor de garnalen- en mosselvisserij in Natura 2000 gebieden als de Voordelta en de Waddenzee. De sector mag niet worden afgerekend op onwerkbare stikstofberekeningen.
- ▶ Visserijbedrijven op het IJsselmeer en andere binnenwateren houden voldoende ruimte om te vangen wat de natuur geeft. Migratiebarrières voor de paling worden aangepakt.

Vis en schaal- en schelpdieren zijn gezond. Dat moet steviger gepromoot worden.

9.

ZORG VOOR DE SCHEPPING, VERDUURZAMING MET VERSTAND

'En ziet, het was zeer goed.' De aarde, zoals God die gemaakt heeft, floreerde. Er was geen spoor van vervuiling te bekennen. Wat is het anders geworden door de opstand van de mens tegen God. De schepping zucht onder de gevolgen van de zonde van de mens. Onze manier van consumeren en produceren schaadt de leefomgeving en pleegt roofbouw op natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen. Het gebruik van olie, kolen en gas zorgt voor veel broeikasgassen in de atmosfeer. Het weggooien van plastic verpakkingen zorgt voor microplastics in rivieren en zeeën. Toepassing van PFAS in anti-aanbaklagen, regenjassen en vele andere materialen leidt tot wijdverspreide belasting van bodem en water met deze schadelijke stoffen. Ze breken moeilijk af en komen in ons lichaam terecht.

Er zijn al veel stappen gezet om milieuvervuiling aan te pakken. Lucht en water zijn schoner dan enkele decennia geleden. Het is wel een blijvende opgave. Het is een verantwoordelijkheid voor burgers en ondernemers om bewuste keuzes te maken om het milieu te sparen. Het is een opdracht voor het Rijk om schadelijke lozingen aan te pakken en aan te sturen op verdere verduurzaming van de energievoorziening. Onder meer de problematiek van klimaatverandering en de PFAS-vervuiling, onderstrepen de urgentie. Er zijn veel onzekerheden, ook wetenschappelijk, maar dat ontslaat de overheid gelet op het voorzorgsbeginsel niet van haar verantwoordelijkheid.

De uitstoot van broeikasgassen moet en kan omlaag. De SGP wil het gebruik van milieubelastende brandstoffen in de komende drie decennia zo veel mogelijk afbouwen. Maar niet door ons wettelijk vast te pinnen op concrete doelen voor reductie van de CO₂-uitstoot, zoals 55% in 2030. Daarvoor is de situatie te complex. Denk aan de congestieproblematiek die verduurzamingsprojecten in de weg zit of de milieugevolgen die alternatieve

energiebronnen kunnen hebben. Klimaatwetgeving moet op dit punt aangepast worden. De SGP wil wegblijven bij doorgeslagen maakbaarheidsdenken, alsof de mens het klimaat regelt. We hebben onze verantwoordelijkheid te nemen, maar wel in de wetenschap dat God erboven staat. Hij zegt: 'Ziet, Ik maak alle dingen nieuw.'

De milieupgaven zijn een gezamenlijke verantwoordelijkheid van samenleving en overheid. De overheid zorgt ervoor dat burgers en ondernemers mee kunnen schakelen. Beter groen hier dan grijs elders. Ook moet energiearmoede voorkomen worden.

Minder grondstoffen en meer hergebruik

De vergeten kant van klimaat- en milieubeleid is ons consumptiegedrag. We kunnen als samenleving allerlei regels en heffingen opleggen aan fabrieken en boerenbedrijven. Maar als er niks verandert aan ons consumptiegedrag en de groeiende vraag naar goedkope producten worden het klimaat en milieu er niet beter van. Dan komen de producten wel ergens anders vandaan. Wat schiet het milieu ermee op als Tata Steel de deuren sluit, geen kans krijgt om groen staal te produceren en we het grijze staal voor onze auto's importeren uit China? De SGP wil ook meer prioriteit bij de aanpak van de huidige wegwerpmaatschappij. De vraag naar producten en (schaarse) grondstoffen moet omlaag. De overheid geeft daarbij het goede voorbeeld.

Concreet:

- ▶ Reparatiebedrijven, installateurs en elektronicawinkels krijgen als het aan de SGP ligt alle ruimte om wasmachines en andere apparaten een tweede leven te geven door reparatie en hergebruik. Belemmerende regels worden geschrapt.
- ▶ Het verlaagde btw-tarief voor reparatiediensten wordt uitgebreid naar mobieltjes, laptops, wasmachines en andere apparatuur. Ook komen er reparatievouchers, gefinancierd door producenten en importeurs (UPV).

- ▶ De SGP wil Europese producteisen zo aanscherpen dat producten en apparaten langer meegaan, eenvoudig gerepareerd of gedemonteerd kunnen worden en dat een serieus aandeel recyclelaat in plaats van ruwe grondstoffen gebruikt wordt. Geïmporteerde producten gaan natuurlijk ook aan deze eisen voldoen. Het recht op reparatie wordt zo snel mogelijk doorgevoerd, inclusief de handhaving ervan.
- ▶ Er komt een heffing voor gebruik van plastic polymeren in producten die op onze markt komen. Dat stimuleert de toepassing van gerecycled plastic.
- ▶ De regels voor wegwerpplastics worden werkbaar gemaakt. Doppen van sap- en yoghurtpakken moeten gewoon weer helemaal losgedraaid kunnen worden.
- ▶ Goedkope ultra fast fashion worden uitgebannen door een fikse heffing op kledingstukken die maar kort meegaan.
- ▶ Het Rijk ondersteunt en stimuleert de toepassing van de RestWaarde Index bij gebouwen, zodat circulaire bouw beter verankerd wordt in onder meer aanbestedingen.
- ▶ Er komt onderzoek naar de mogelijkheid om de BTW op hergebruikte bouwmaterialen te verlagen.
- ▶ Herbruikbare afvalstoffen dienen eenvoudiger de 'einde afval' status te krijgen, mits aan het voorzorgsprincipe voldaan wordt dat de materialen geen schade aan de omgeving veroorzaken.

Naar een duurzame energievoorziening

We staan voor een duurzame, betrouwbare en betaalbare energievoorziening. Verduurzaming begint bij besparen. We streven naar verlaging van ons energiegebruik, met een derde in de komende twee decennia. De resterende energiebehoefte moet

zoveel mogelijk duurzaam geproduceerd worden. Eerst en vooral door energiebronnen in eigen land: wind, zon, kernenergie, warmte in bodem, water en lucht, restwarmte en getijdenenergie. Innovatie is hiervoor cruciaal. Dit helpt ook om minder afhankelijk te worden van dure import van olie, kolen en vloeibaar gas (lng) uit regio's waar je geopolitiek gezien niet afhankelijk van wilt zijn. Voor een kleiner deel is import van stroom en duurzaam geproduceerde (waterstof)moleculen nodig uit landen waar de mogelijkheden voor een renderende duurzame productie groter zijn. Belangrijke randvoorwaarden voor verduurzaming van de energievoorziening zijn betaalbaarheid en het voorkomen van energiearmoede, betrouwbaarheid en leveringszekerheid (ook op wind- en zon-arme dagen) en een faire verdeling van lusten en lasten (energierechtvaardigheid).

Versterk het net en versnel

Gebouwen, fabrieken en auto's gaan steeds meer over op elektriciteit in plaats van fossiele brandstoffen. Tegelijkertijd wordt er ook steeds meer elektriciteit geproduceerd door windparken en zonnepanelen, maar niet elke dag van het jaar. Dat vergt enorm veel van het elektriciteitsnet. Dat is veel te lang onderschat. Daardoor kampen we in heel Nederland met netcongestie. Nieuwe woningen kunnen niet aangesloten worden op het elektriciteitsnet. Fabrieken en duurzame energieprojecten staan op een lange wachtlijst. Zonder ingrijpen dreigen zelfs delen van deze nutsvoorziening urenlang afgesloten te moeten worden, omdat het net de vraag naar elektriciteit niet meer aan kan. De maatschappelijke gevolgen worden kortom steeds groter. Het is ook het grote knelpunt voor de gewenste verduurzaming van de energievoorziening en de industrie. Aanpak van netcongestie, slimmer gebruik van beschikbare netcapaciteit en snelle verzwaring van het elektriciteitsnet verdienen daarom de hoogste prioriteit.

Concreet:

- ▶ Aan de voorkant van het energiebeleid moet beter worden gestuurd op een betrouwbaar energiesysteem met zo min mogelijk netcongestie. Dat betekent inzet op energiebesparing, alternatieve warmtevoorzieningen, stabiele energiebronnen naast wind en zon, zoals kernenergie, lokale afstemming van vraag en aanbod, en innovatieve, duurzame systemen voor langdurige opslag van stroom. De SGP is terughoudend ten aanzien van de komst van nieuwe stroomvretende datacenters.
- ▶ Congestieprognoses van netbeheerders worden gebaseerd op reële scenario's voor elektrificatie, zodat onnodige administratieve netcongestie voorkomen wordt.
- ▶ Elektrolyzers en grootschalige batterijen op de juiste plekken in het net worden net zoals in omliggende landen vrijgesteld van het betalen van nettarieven. De dubbele energiebelasting voor batterijen wordt afgeschaft.
- ▶ Energiehubs bij onder meer bedrijven-terreinen, met gezamenlijk stroommanagement, opslag en duurzame energieproductie, worden gefaciliteerd. Energiecoöperaties krijgen hiervoor meer ruimte. Ook komt er meer ruimte voor samenwerking tussen netbeheerders en elektrotechnici.
- ▶ Het net wordt snel beter benut door het beter meten en delen van data rond netbenutting, het zwaarder belasten van het net, voorwaardelijk gebruik van storingsreserves en ontwikkeling van energiehubs.
- ▶ Bij de bouw van onder meer nieuwe trafostations wordt gezorgd voor een goede landschappelijke inpassing.

- ▶ De structuur voor net- en leverings-tarieven wordt zo aangepast dat er meer prikkels komen om stroom te gebruiken op momenten dat het aanbod groot is en de vraag laag.
- ▶ De SGP wil versnelling van procedures voor aanleg van trafo's en kabels. Er komt hiervoor een stikstofvrijstelling.
- ▶ De komende jaren worden grote investeringen gedaan in het elektriciteitsnet. Daar heeft Nederland de komende decennia profijt van. De rekening van deze investeringen wordt uitgesmeerd in de tijd via bijvoorbeeld een amortisatiefonds. Zo blijft de energierekening betaalbaar.
- ▶ Om de leveringszekerheid te borgen is een capaciteitsmechanisme nodig in de vorm van vergoedingen voor bijvoorbeeld gascentrales om beschikbaar te blijven voor de momenten dat er een tekort aan stroom ontstaat.

Fossiele import omlaag en Hollandse energie omhoog

De energievoorziening wordt verduurzaamd en de import van fossiele brandstoffen afgebouwd. We kiezen daarbij wel voor een brede en evenwichtige energiemix met het oog op betrouwbaarheid en leveringszekerheid. De SGP wil daarom meer inzet op ontwikkeling en opschaling van alternatieve energiebronnen met een meer voorspelbare productie, als aquathermie, geothermie, kernenergie, getijdenenergie en 'superkritische' vergassing van biomassa-reststromen.

Concreet:

- ▶ Het Europese emissiehandelssysteem voor CO₂ is het leidende instrument voor afbouw van de inzet van fossiele brandstoffen.
- ▶ De productie van duurzame energie blijft gestimuleerd worden. De ontwikkelingsfasen van verschillende technieken lopen echter zo uiteen dat een one size fits all benadering in bijvoorbeeld de Subsidieregeling Duurzame Energieproductie (SDE++) snel kan leiden tot oversubsidiëring of het missen van kansen. Regelingen worden hierop aangepast, bijvoorbeeld door te werken met zogenaamde contracts for difference.
- ▶ Nederland staat vooraan bij de ontwikkeling en bouw van kleine modulaire kernreactoren (SMR's).
- ▶ Het Rijk ondersteunt de bouw van ten minste twee grote kerncentrales, mede door via een Staatsdeelneming de financieringskosten sterk te verlagen. Belangrijke randvoorwaarden zijn onder andere een goede landschappelijke inpassing en borging van de zondagsrust bij werkzaamheden, zoals benoemd in de Borselse Voorwaarden en een acceptabel financieel plaatje. De vrijkomende warmte wordt zoveel mogelijk nuttig gebruikt.
- ▶ Voor een betere businesscase voor duurzame energieproductie en het voorkomen van netcongestie is inzet op afname van stroom op piekmomenten via onder meer e-boilers, batterijsystemen en elektrolyzers nodig.
- ▶ Voor uitrol van geothermieprojecten is meer investeringssteun in plaats van SDE-exploitatiesubsidie nodig.
- ▶ Het is goed dat er een bijmengverplichting voor groen gas komt, uitgezonderd de glastuinbouw. Mono-mestvergisting wordt gestimuleerd en gefaciliteerd. Dat mes snijdt aan veel kanten: reductie van ammoniak- én methaanuitstoot en productie van Hollands biogas.

- ▶ De abrupte afschaffing van de salderingsregeling heeft de aantrekkelijkheid van zonnepanelen een knauw gegeven. Op langere termijn zijn meer zonnepanelen op daken nodig. Zo nodig komt er een gerichte steunregeling.
- ▶ De SGP wil geen zonneparken op goede landbouwgronden.
- ▶ De Noordzee wordt niet volgebouwd met windparken vanwege de gevolgen voor het ecosysteem van de Noordzee en de ruimte voor de visserij. Er komt meer inzet op kerncentrales en getijdencentrales.
- ▶ Omwonenden profiteren mee van de opbrengsten van windparken.
- ▶ Grensgemeenten krijgen ruimte om samen te werken met buurgemeenten voor duurzame energieprojecten en warmtenetten.
- ▶ CO₂-opslag is een tijdelijke oplossing. Relatief goedkoop, maar de afhankelijkheid van de import van fossiele brandstoffen blijft. De ontwikkeling van CO₂-hergebruik verdient steun.
- ▶ Aardgas blijft voorlopig een belangrijke brandstof en is relatief schoon. Nu de gaswinning in Groningen is afgebouwd, wordt de winning uit de kleine gasvelden gestimuleerd en gefaciliteerd. Natuurlijk zonder nieuwe aardbevingsrisico's te creëren.

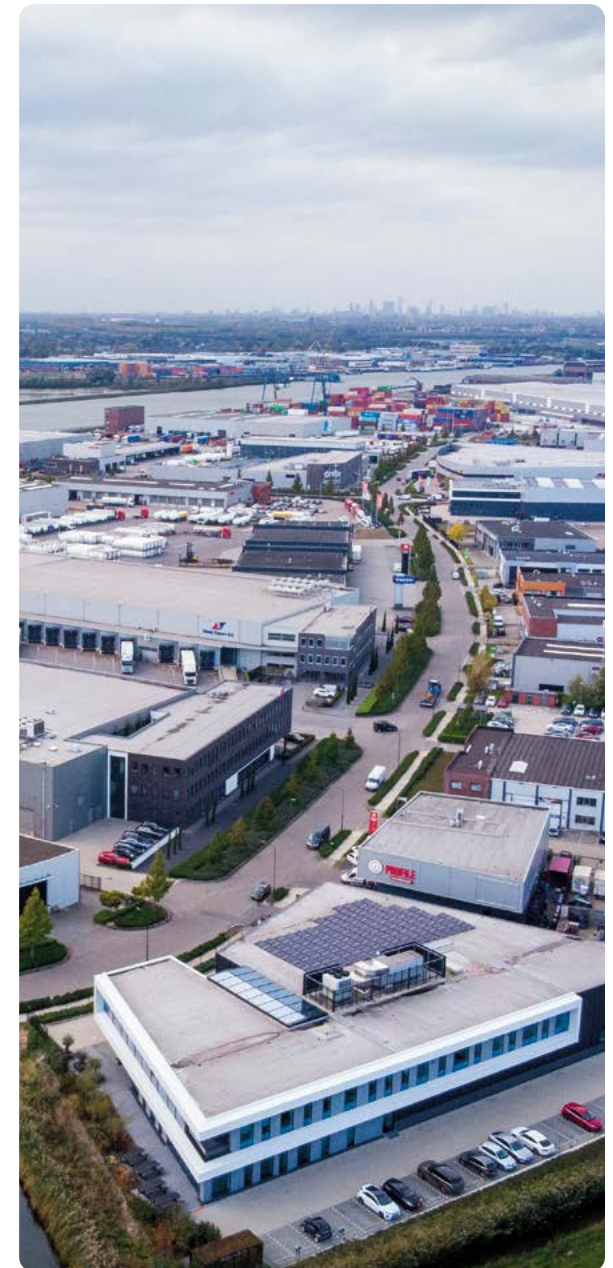
We staan voor verduurzaming van de industrie, maar wel met oog voor een zo eerlijk mogelijk speelveld.

Beter groen hier dan grijs daar

De Nederlandse industrie staat onder grote druk. Investeringsbeslissingen worden uitgesteld. Sommige fabrieken gaan zelfs dicht. Groot knelpunt is de verslechterende concurrentiepositie. De kosten voor nettarieven en CO₂-uitstoot stijgen sneller dan in omliggende landen. Markten worden overspoeld met goedkope producten uit China. We staan voor verduurzaming van de industrie, maar wel met oog voor een zo eerlijk mogelijk speelveld. Verplaatsing van productie naar landen waar minder milieuregels zijn, willen we immers voorkomen: beter groen hier, dan grijs daar.

Concreet:

- ▶ Nationale koppen op het Europese emissiehandelssysteem voor CO₂ worden zoveel mogelijk voorkomen.
- ▶ De netkosten voor de industrie mogen niet doorstijgen. Omliggende landen geven hun industrie nog steeds korting op de nettarieven. Die Volume Correctie Regeling komt hier ook terug.
- ▶ Overheid en netbeheerders investeren tijdig in waterstof- en elektriciteitsinfrastructuur voor de industrie, ook buitenom de grote industrieclusters.
- ▶ Doelstellingen en verplichtingen voor gebruik van groene waterstof in de industrie worden afgestemd op het beleid in omliggende landen.
- ▶ Experimenten met alternatieve warmtevoorziening voor niet-industriële doeleinden, zoals bijvoorbeeld met waterstof, verdienen steun.
- ▶ De vraag naar groen staal en andere duurzaam geproduceerde industriële producten wordt gestimuleerd.
- ▶ De overheid kijkt naar een heffing op het grootschalig lozen van restwarmte, ten minste bij datacenters, in combinatie met een terugsluis naar de sector voor verduurzaming van productieprocessen en moedigt het nuttig gebruik in (industriële) warmtenetten aan.

Duurzame woningen voor de toekomst

De torenhoge gasprijzen in 2022 drukten veel huishoudens met de neus op de feiten: energiearmoede is dichterbij dan je denkt. De gasprijzen zijn gelukkig gezakt, maar dat kan zo weer veranderen. Het onderstreept, naast de milieupgave, de noodzaak om te investeren in energiebesparing en duurzame verwarming van woningen en bedrijfsgebouwen. Liever een euro voor een Hollandse installateur dan een euro voor een producent van vloeibaar aardgas in Qatar.

- ▶ Energie is een eerste levensbehoefte. De energiebelasting voor kleinverbruikers mag een prikkel zijn om zuinig aan te doen, maar mag huishoudens niet klemzetten. De SGP wil een sociaal tarief, een maximum energieprij, voor kwetsbare huishoudens.
- ▶ De SGP wil inzet op gemeentelijke verduurzamingsregelingen en ruimte voor inzet van de baatbelasting daarbij. De gemeente investeert bijvoorbeeld bij armlastige huishoudens, in isolatie en andere verduurzamingsmaatregelen. Die huishoudens profiteren van een lagere energierekening en betalen via een gerichte baatbelasting de investeringen over een lange termijn terug. Het maakt een vorm van vrijwillige gebouw gebonden financiering mogelijk. Om juridische onduidelijkheid te voorkomen is betere wettelijke verankering van deze baatbelasting nodig.
- ▶ Het Rijk investeert extra in het Warmtefonds en de Investeringsregeling Subsidie Duurzame Energie en maakt samen met gemeenten en woningcorporaties werk van grootschalige isolatieprogramma's om de kostprijs voor gebouwisolatie te verlagen. Er wordt toegewerkt naar de hybride warmtepomp als standaard in plaats van de cv-ketel, mits het voor iedereen haalbaar en betaalbaar wordt gemaakt.
- ▶ Energieneutraliteit is de norm voor gebouwen waar dit goed mogelijk is.
- ▶ Voor ongeveer een derde van de bestaande wijken is een warmtenet maatschappelijk gezien de goedkoopste oplossing. Dat zien huishoudens die aangesloten zijn op een warmtenet nog niet direct terug in de portemonnee. Het Rijk draagt bij aan het betaalbaar houden van een aansluiting op een warmtenet.
- ▶ Nederlandse warmtenetten zijn relatief duur. De SGP wil meer inzet op de ont-

wikkeling en uitrol van (zeer) lage temperatuur warmtenetten die goedkoper zijn en lokale warmtebronnen beter ontsluiten.

- ▶ Het is belangrijk dat de betaalbaarheid van de alternatieve warmtevoorziening én van eventuele woningaanpassingen hiervoor goed in beeld is gebracht voordat gemeenten overgaan tot het afsluiten van wijken van het aardgasnet.
- ▶ De MilieuPrestatieNorm voor grote gebouwen moet hergebruik van bouw-materiaal en gebruik van hout als vorm van CO₂-vastlegging niet belemmeren, maar stimuleren.

De SGP wil het openbaar vervoer stimuleren, onder meer door het betaalbaar houden van ov-tickets.

Duurzaam vervoer voor iedereen

Bij verduurzaming van vervoer gaat het al snel over elektrische auto's. Maar het is veel meer dan dat. Belangrijke aandachtspunten voor de SGP zijn het aantrekkelijker maken van het openbaar vervoer, ervoor zorgen dat er een markt ontwikkeld wordt voor betaalbare tweedehands elektrische auto's, ervoor zorgen dat mobiliteit betaalbaar blijft voor mensen die ervan afhankelijk zijn, ook op het platteland, en ondersteuning van de binnenvaart.

Concreet:

- ▶ Er komt langetermijnperspectief voor het stimuleren van emissieloos rijden. Jojobeleid is onwenselijk. Techniekneutraliteit is een belangrijk vertrekpunt.

- ▶ Elektrisch rijden mag in ieder geval niet benadeeld worden ten opzichte van rijden op benzine en diesel. De gewichtscorrectie blijft. SUV's mogen niet bevoordeeld worden ten opzichte van kleinere auto's. Eerder andersom.
- ▶ Zakelijke leaserijders worden verplicht om te kiezen voor een emissieloze auto of, gelet op de problemen bij het verkrijgen van een netaansluiting voor laadpalen, voor een zuinige hybride. Zo komen er ook elektrische auto's beschikbaar voor de tweedehands markt.
- ▶ De overheid stimuleert het leasen van het dure accupakket van elektrische auto's, zodat de risico's voor de auto-eigenaar afnemen en aanschaf van de auto aantrekkelijker wordt.
- ▶ De subsidieregeling voor tweedehands elektrische auto's wordt voortgezet en versterkt. Zo wordt ook voorkomen dat ze de grens overgaan.
- ▶ De productie van lithium-ion batterijen gaat gepaard met aanzienlijke lokale milieuvervuiling. De SGP wil de ontwikkeling en introductie van onder meer solid state batterijen stimuleren.
- ▶ Fossielvrije synthetische brandstoffen krijgen een verlaagd accijnstarief en worden vrijgesteld van CO₂-beprijzing.
- ▶ Gelet op de hoge brandstofprijzen wordt vooralsnog geen vorm van rekeningrijden ingevoerd.
- ▶ Forenzen houden het recht op een onbelaste kilometervergoeding bij gebruik van een fiets van de zaak. De SGP wil ook de bedrijfsfietsregeling terug. De aanleg van snelfietsroutes wordt gestimuleerd.
- ▶ Er komt een vrachtwagenheffing. De inkomsten vloeien terug naar de sector voor ondersteuning bij de ontwikkeling van en overstap naar elektrisch transport en het rijden op alternatieve brandstoffen.
- ▶ De SGP wil het openbaar vervoer stimuleren, onder meer door het betaalbaar

houden van ov-tickets en te investeren in overstappunten voor auto-ov.

- ▶ De vliegbelasting voor vluchten over lange afstand wordt verhoogd. De opbrengst kan gedeeltelijk teruggesluisd worden naar de sector voor ondersteuning bij verduurzaming. In Europees verband zet Nederland in op betere internationale treinverbindingen.
- ▶ Verduurzaming van de binnenvaart door vervanging van motoren en aanleg van bunkerplaatsen voor duurzame brandstoffen en stroom verdient steun.

Zie hoofdstuk 11 voor onze andere voorstellen over mobiliteit.

Schoner op land, zee en in de lucht

De kwaliteit van lucht en water gaat langzaam vooruit. Tegelijkertijd blijken nieuwe chemische stoffen, als PFAS, voor grotere problemen te zorgen dan gedacht. Hoe schoner onze leefomgeving, hoe beter voor planten, dieren en mensen. Verbetering van de kwaliteit van lucht, bodem en water is daarom een blijvende opgave.

Concreet:

- ▶ Provincies, gemeenten en hun omgevingsdiensten zorgen voor ervoor dat vergunningverlening, toezicht en handhaving op orde is. Daarvoor is een duidelijke rolverdeling en extra budget van het Rijk nodig.
- ▶ Het toezicht op indirecte lozingen van bedrijven op het oppervlaktewater gaat van de gemeenten naar de waterschappen. Die kunnen sneller en adequater ingrijpen.
- ▶ Gebruik van schadelijke PFAS door de industrie wordt verboden.
- ▶ Plastic korrels die vrijkomen bij productieprocessen worden afgevangen.
- ▶ Door meer doelsturing in het mestbeleid en een gebiedsgerichte aanpak wordt de waterkwaliteit in het landelijk gebied verder verbeterd, zonder de voedselproductie te belemmeren.
- ▶ Normen voor de Kaderrichtlijn Water gaan beter rekening houden met (natuurlijke) achtergrondbelasting en haalbaarheid en worden tijdig hierop aangepast. Het 'one out, all out' principe voor het halen van tientallen normen voor een waterlichaam moet van tafel.
- ▶ De oprukkende rivierkreeft zorgt in steeds meer waterlichamen voor verslechtering van de waterkwaliteit en tast oevers aan. Een grootschalige aanpak met meer inzet op het wegvangen van deze kreeften is nodig. Ook voor andere invasieve exoten is een actieplan gewenst.

- ▶ Houtkachels zorgen voor sfeer en verwarming. De rook kan in de bebouwde kom echter ook voor overlast en gezondheidsproblemen zorgen. Die overlast wordt gericht ingeperkt, bijvoorbeeld door verplichte roetfilters, emissie-eisen voor bestaande kachels of inzet van de Stookwijzer.
- ▶ De impact van gewasbeschermingsmiddelen op de leefomgeving moet omlaag. Niet door allerlei middelen te verbieden, maar door gebruik van precisietechnieken en groene middelen. De geluidsregels voor windturbines gaan beter aansluiten op de ervaren geluidsoverlast. Er komt ook een afstandsnorm.
- ▶ De geluidshinder voor omwonenden van Schiphol moet significant omlaag. Niet alleen door stillere vliegtuigen, maar ook door minder vluchten op bepaalde uren van de dag.

Zie hoofdstuk 8 voor onze voorstellen over mestbeleid en gewasbescherming.

Hoe groot zijn Uw werken,
o HEERE! Gij hebt ze alle
met wijsheid gemaakt.

Psalm 104:24

10.

KANSEN VOOR ONDERNEMERS, OOG VOOR KWETSBAREN

Het Griekse woord voor econoom, oikonomos, komt in de Bijbel meermaals voor en wordt veelal vertaald met 'rentmeester'. Zoals een rentmeester de verantwoordelijkheid heeft het bezit van een ander te beheren en te gebruiken, zo heeft de mens de taak gekregen deze aarde te bouwen en te bewaren. Deze houding vormt een belangrijk vertrekpunt voor hoe wij kijken naar onze economie. Ongebreidelde groei en materialisme is zeker niet het Bijbelse ideaal. Ons economisch handelen moet tot doel hebben dat mens en maatschappij opbloeien. Daarom moeten we toe naar een economie die gebaseerd is op waarden, die robuust, sociaal, duurzaam en innovatief is. Dat vraagt om een goed vestigingsklimaat, met rechtvaardige belastingen voor burgers én minder administratieve rompslomp voor ondernemers. Dat vraagt ook om bescherming van werknemers, maar wel zo dat werkgevers hen graag in dienst blijven nemen.

Onze economie is er voor de samenleving – niet andersom. En een samenleving die niet omziet naar de meest kwetsbaren is geen samenleving. Vanuit Bijbelse naastenliefde dient de overheid een schild voor hen te zijn. Er moet zoveel mogelijk gedaan worden om mensen aan het werk te helpen en te houden. Werken is immers een Bijbelse roeping en geeft zin en structuur aan het leven. Het is ook een verantwoordelijkheid van mensen om door te werken in levensonderhoud te voorzien. Zij die niet kunnen werken, laten we niet aan hun lot over, maar worden ondersteund – aanvullend op de ondersteuning vanuit familie, kerk en maatschappij – door zorg te dragen voor een fatsoenlijk bestaansminimum en een goede pensioenvoorziening.

In het Israël van het Oude Testament mocht er geen enkele bedelaar zijn: armoede diende krachtig bestreden te worden (Deuteronomium 15:4). De hele samenleving is medeverantwoordelijk voor

armoedebestrijding. Daarom verdienen maatschappelijke initiatieven ruim baan. Aan de overheid de taak de samenleving op te laten bloeien in plaats van dicht te reguleren. Te veel huishoudens hebben in ons land te weinig inkomen om van rond te komen.

Economie met hart voor waarden

De SGP wil toegroeien naar een economie die niet enkel drijft op euro's, maar die waardengedreven is. Een economie die stevig staat en niet bij het eerste zuchtje wind omvalt. Een economie met oog voor de mens en omgeving. En een economie die creatief is en voortdurend innoveert. Kortom: robuust, sociaal, duurzaam en innovatief.

Concreet:

- ▶ De onbeperkte mogelijkheden voor het aantrekken van vreemd geld worden tegengegaan, zodat niet-levensvatbare bedrijven zich hier niet mee volladen.
- ▶ Een sociale economie betekent dat iedereen erbij hoort en meedoet, van de schoonmaakster tot de directeur. Een werkgever biedt zijn werknemer geen waardeloze flexcontractjes aan, maar maakt werk van een duurzame arbeidsrelatie. Bij salarisonderhandelingen wordt het salaris van een laagbetaalde medewerker niet nog verder uitgeknepen.
- ▶ De zondag als gemeenschappelijke rustdag laat ons op adem komen. Werknemers kunnen niet worden gedwongen om op zondag niet-noodzakelijke werkzaamheden te verrichten.
- ▶ Bedrijven worden (financieel) gestimuleerd duurzame en eerlijke keuzes te maken en te investeren in de lange termijn, door middel van fiscale aanpassingen en verruiming van subsidies.
- ▶ De overheid selecteert bij aanbestedingen niet alleen op de laagste prijs, maar stimuleert in haar inkoopbeleid ook duurzame en sociale keuzes.

- ▶ De studiekeuze zal in de toekomst meer vraaggestuurd worden benaderd, door middel van een maximumstudentenaantal voor bepaalde opleidingen.
- ▶ Ondernemingen die veel gebruikmaken van laagbetaalde, veelal buitenlandse medewerkers stimuleren we in te zetten op arbeidsbesparende technologie en slimmer werken. Ook publieke sectoren moeten hierin stappen zetten.
- ▶ De regionale economie wordt versterkt door extra te investeren in de regionale ontwikkelingsmaatschappijen.
- ▶ Er komt meer geld voor praktijkgericht onderzoek door hogescholen in samenwerking met het regionale mkb. De overheid draagt voortaan 50% bij aan publiek-private samenwerking in plaats van 30%.
- ▶ Overheid en bedrijfsleven zetten actief in op de werving van jongeren voor het middelbaar beroepsonderwijs. De maakindustrie moet momenteel enorm veel moeite doen om nog geschikte medewerkers aan te trekken, mede ook doordat studeren aan een HBO-instelling maatschappelijk gezien nog steeds te veel wordt gestimuleerd ten koste van het MBO. Werken in de maakindustrie moet op alle mogelijke manieren aantrekkelijker worden gemaakt en gestimuleerd, ook door de overheid.

Een warm vestigingsklimaat voor ondernemers

Ondernemers zijn de motor van onze economie. Ze zorgen voor banen, zodat anderen kunnen werken voor hun dagelijks brood. Ze leveren producten en diensten die de samenleving nodig heeft. Of het nu gaat om de industrie, het grootbedrijf, de mkb'er of de zelfstandig ondernemer, laten we ons bedrijfsleven koesteren. Basisvereiste hiervoor is voorspelbaar overheidsbeleid zodat ondernemers weten waar zij van op aan kunnen, zeker ook ten aanzien van belastingen. Een einde aan gezwabber dus.

Concreet:

- ▶ Overheid en bedrijfsleven maken afspraken in een langjarig, nationaal ondernemersakkoord over onder meer belastingklimaat, regeldruk, verduurzaming en financiering. De overheid committeert zich op haar beurt aan het aanpakken van knelpunten, zoals netcongestie, arbeidskrapte en infrastructuur.
- ▶ Familiebedrijven denken in generaties en niet in kwartalen. Zij verdienen daarom onze steun. De bedrijfsopvolgingsregeling blijft behouden.
- ▶ De winstbelasting voor het bedrijfsleven en de werkgeverslasten worden verlicht, vooral gericht op het mkb. Vaak zijn dit familiebedrijven, ondernemingen in de maakindustrie en andere bedrijven die zorgen voor veel werkgelegenheid.
- ▶ De overheid gaat private financiering lostrekken en verbreedt het palet aan publieke en private financiering. Er komen verbeterde garantiestellingen voor kleine kredieten en grote financiers, zoals pensioenfondsen, worden gestimuleerd hun geld hierin te steken.
- ▶ Het blijft fiscaal aantrekkelijk te investeren in onze economie. De durfkapitaalregeling keert terug, zodat het verstrekken van financiering aan startups en snel-

groeijende bedrijven met veel potentie en een hoog risico wordt gestimuleerd.

- ▶ Het wordt aantrekkelijker slapend spaargeld te steken in een bedrijf van familie of vrienden door introductie van de win-win-lening.
- ▶ Er wordt werk gemaakt van een eerlijk financieringsspeelveld, zodat ook non-bancaire financiers beter toegankelijk zijn voor mkb-bedrijven.
- ▶ Professionele crowdfunders die over een ECSPR-vergunning beschikken zouden ook gebruik moeten kunnen maken van de Borgstelling MKB-kredieten.
- ▶ De concurrentiepositie van de Nederlandse industrie verslechtert zienderogen. Zelfs de kostenverschillen met omliggende landen lopen op door stijgende nettarieven en een nationale CO₂-heffing boven op het Europese emissiehandelsstelsel. De nettarieven moeten omlaag, de CO₂-heffing van tafel. Beter groen hier, dan grijs elders.
- ▶ Bedrijven zitten klem doordat ze lang moeten wachten op de noodzakelijke aansluiting op het volle stroomnet. Voor aanpak van netcongestie moet alles uit de kast gehaald worden, zonder taboes.
- ▶ Om Nederlandse scheepswerven te beschermen tegen buitenlandse werven met een voorsprong door staatssteun, keert de garantieregeling scheepsbouw terug.
- ▶ De maritieme maakindustrie, zoals in de Drechtsteden, is van grote waarde voor Nederland waterland. Daarom versterken we de innovatiemotor voor deze sector, bijvoorbeeld door snel in te zetten op duurzame en schone aandrijvingen.
- ▶ De start van bedrijfs(vak)scholen bij mkb-bedrijven wordt financieel gestimuleerd.

Ruimte voor zzp'ers

Er moet een einde komen aan de voortdurende onzekerheid voor zzp'ers. Zelfstandigen krijgen eindelijk de wettelijke erkenning die zij verdienen door een heldere definitie met bijbehorende criteria vast te leggen.

Concreet:

- ▶ Met de zelfstandigenwet wordt hiervoor een sectoraal rechtsvermoeden en een toets op zelfstandigheid en werkrelatie geïntroduceerd. Dat biedt vooraf duidelijkheid aan de zelfstandige en opdrachtgever.
- ▶ Door het toezicht te richten op sectoren waar sprake is van een verhoogd risico op schijnconstructies en uitbuiting wordt schijnzelfstandigheid tegengegaan.
- ▶ Zzp'ers worden vooraf actief geïnformeerd over de mogelijke consequenties en risico's van ondernemerschap. Het treffen van eigen voorzieningen voor situaties van inkomensverlies bij arbeidsongeschiktheid en pensioen wordt aangemoedigd en beter gefaciliteerd. Het beleid moet rekening houden met mensen die zichzelf niet kunnen redden en geen sociaal vangnet hebben.
- ▶ Er komt een opt-out op de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers die gegarandeerd en langjarig zelf andere, passende maatregelen voor hun risico's treffen.
- ▶ Zzp'ers in de agrarische sector worden uitgezonderd van de verzekeringsplicht vanwege de specifieke positie van deze sector en de beschikbaarheid van beter passende arrangementen die in deze sector gangbaar zijn.
- ▶ Mensen met gewetensbezwaren worden niet verplicht deel te nemen aan een regeling met een verzekeringskarakter.

Meer vertrouwen en minder regels

Vertrouwen vormt de basis van een samenleving. De wereld is niet maakbaar. Dat betekent dat Den Haag en Brussel zich bescheidener gaan opstellen en alle ruimte bieden aan het maatschappelijk middenveld om initiatieven op te zetten.

Concreet:

- ▶ Er komt een uitgebreide regelschrapoperatie waarbij zeker een kwart van de regels verdwijnt.
- ▶ Bij het doorrekenen van nieuwe wetsvoorstellen, wordt consequent een inschatting gemaakt van de regeldruk en de bijbehorende kosten die bedrijven hiervoor maken in uren, naast de kosten voor de overheid.
- ▶ Het leeuwendeel van de regeldruk komt uit de Brusselse beleidstorens. Bij de EU wordt aangedrongen op het aanpakken van onwerkbare regels en ambities, bijvoorbeeld ten aanzien van de Green Deal en Europese Natuurherstelverordening.
- ▶ De regering wordt verplicht adviezen van regeldrukwaakhond ATR in principe op te volgen, tenzij zwaarwegende redenen zich daartegen verzetten.
- ▶ Het stapelen van aanvullende beleidsregels door toezichthouders of uitvoeringsorganisaties op bestaande regels is onwenselijk en wordt actief tegengegaan.
- ▶ Inspecties en autoriteiten gaan veel meer werken vanuit vertrouwen en zetten in op zelfregulering, risicogericht toezicht en publiek-private samenwerking.
- ▶ Het op kosten jagen van bedrijven en maatschappelijke organisaties door fikse, veelal generieke werkgeversverplichtingen, zoals de Wet Verbetering Poortwachter, moet aangepakt worden.
- ▶ De risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) kan en moet eenvoudiger, zeker voor de kleinere werkgever. De verplichting, externe toetsing gaat op de schop, onder andere door ervoor te zorgen dat hiervoor niet langer drie dure kerndeskundigen nodig zijn.

te, externe toetsing gaat op de schop, onder andere door ervoor te zorgen dat hiervoor niet langer drie dure kerndeskundigen nodig zijn.

- ▶ De land- en tuinbouw is de sector met de hoogste regeldruk. De SGP wil werkbaar beleid, toekomstperspectief voor de duizenden agrarische gezinsbedrijven en meer doelvoorschriften in plaats van een stapeling middelvoorschriften.
- ▶ Nederland biedt marktkooplui met kortdurende standplaatsvergunningen meer ruimte, en zet zich indien nodig ook in Europees verband hiervoor in.
- ▶ De knellende privacyregels worden kritisch tegen het licht gehouden, ontdaan van nationale koppen en in lijn gebracht met de implementatie in andere lidstaten.

Rechtvaardige belastingen op basis van draagkracht

Om de uitgaven van de overheid te betalen zijn belastingen nodig als inkomstenbron. Een voluit Bijbels principe (Romeinen 13:6). Belastingheffing moet eerlijk en rechtvaardig zijn. Rekening houdend met de draagkracht van belastingplichtigen.

Concreet:

- ▶ De SGP wil dat werken lonender wordt en dat er meer belast wordt naar gebruik. Daarom verlagen we de lasten op arbeid en verhogen we de belastingen op consumptie.
- ▶ De vliegbelasting wordt verhoogd en het tarief wordt afhankelijk van de afstand. Tegelijkertijd wordt internationaal treinverkeer juist gestimuleerd.

- ▶ De btw op het openbaar vervoer wordt afgeschaft.
- ▶ De belasting op vermogen (box 3) wordt gebaseerd op het daadwerkelijk behaalde rendement. Door de lage rente is de huidige belastingdruk namelijk veel te hoog in relatie tot de opbrengst van bijvoorbeeld spaargeld en onroerend goed. We belasten het rendement als dat liquide is en houden zo veel mogelijk rekening met de inflatie.
- ▶ Inkomens van mensen zijn niet gelijk, vermogens zijn dat ook niet. De SGP wil daar een eerlijk debat over. Geen jacht op 'grote vermogens', maar een rechtvaardige belasting.
- ▶ De erfbelasting verhogen we niet. De aangifte voor de erfbelasting is te complex en moet worden vereenvoudigd om emotionele druk op nabestaanden te beperken.
- ▶ Grote ondernemingen blijven een eerlijke bijdrage aan de totale belastingopbrengst leveren. Bijvoorbeeld bij multinationals blijkt nog te vaak dat ze nauwelijks belasting in Nederland afdragen. De mazen in ons fiscale stelsel worden gedicht.
- ▶ De autobelastingen zijn voortdurend onderhevig aan veranderingen, onder andere door technologische ontwikkelingen. De SGP wil stabiliteit en langjarige zekerheid, gericht op elektrificatie van het wagenpark en vermindering van de uitstoot, maar met oog voor de haalbaar- en betaalbaarheid.
- ▶ Kringloopwinkels waarvan de opbrengst uitsluitend aan goede doelen wordt besteed, hoeven geen omzet- en vennootschapsbelasting te betalen.
- ▶ De verbruiksbelasting op alcoholvrije dranken moet zo snel mogelijk aangepast worden, zodat een gedifferentieerd tarief op basis van toegevoegde suikers ingevoerd kan worden.

Een stabiel financieel stelsel

Het financiële stelsel is van cruciaal belang voor burgers en bedrijven, maar bijvoorbeeld ook voor verenigingen en stichtingen. Het stelsel moet toegankelijk blijven. Ten dienste van de gebruikers. Met oog voor kwetsbare groepen en met respect voor privacy.

Concreet:

- ▶ Nog steeds gebruiken heel veel mensen contant geld, maar de toegang tot contant geld staat steeds meer onder druk. Er komt, op initiatief van de SGP, reeds een acceptatieplicht van contant geld. Deze moet zo snel mogelijk ingevoerd worden, zonder onnodige uitzonderingen. Een digitale euro is daarentegen niet nodig.
- ▶ De giftenaftrek moet behouden blijven. Het stimuleert vrijgevigheid en liefdadigheid. Om geefgedrag te verhogen moet voor giften aan in ieder geval noodhulp, ontwikkelingshulp en kerken een multiplier van 1,25 in de giftenaftrek ingevoerd worden.
- ▶ Instellingen die het algemeen nut beogen (ANBI's) zijn voor een maatschappij als de onze van onschatbare waarde. Regels moeten dan ook niet onnodig in de weg zitten. De voorwaarden om te voldoen moeten echter wel scherp zijn en alertheid op oneigenlijk gebruik is geboden.
- ▶ Witwassen is onaanvaardbaar en moet worden bestraft, maar de huidige aanpak is doorgeschooten. Onder andere verenigingen en ondernemers lijden onder de onevenredige lastendruk. Er komt een risicogerichtere aanpak waarbij niet iedere ongebruikelijke transactie onder de loep wordt genomen, maar enkel verdachte transacties.
- ▶ Veel organisaties en ondernemers hebben door strenge regelgeving moeite met het openen van een bankrekening, terwijl

de risico's op bijvoorbeeld witwassen soms klein zijn. De toegang tot bankrekeningen wordt verbeterd. Er komt in ieder geval een wettelijk recht op een bankrekening voor ondernemingen, verenigingen en stichtingen, tenzij zwaarwegende redenen dat onmogelijk maken.

Zorg voor dagelijks brood

Mensen met armoede en schulden laten we niet aan hun lot over. We maken daarom werk van het voorkomen van armoede en schulden door in te zetten op financiële educatie en preventie. Het cynische verdienmodel van 'nu kopen, later betalen' moet doorbroken worden. Een maatschappelijke 'keten' van bedrijven, kerken en andere organisaties gaat om mensen met geldzorgen heen staan en hen bijstaan.

Concreet:

- ▶ We maken werk van een fatsoenlijk bestaansminimum met een vierjaarlijkse herijking en een daling van kinderarmoede.
- ▶ De boodschappenprijzen hakken er in menig gezinsportemonnee flink in. De SGP wil dat de hele keten zijn verantwoordelijkheid neemt en zorgdraagt voor eerlijke prijzen die niet veel hoger zijn dan in buurlanden. De overheid verlaagt loonkosten en energieprijzen voor deze bedrijven en geeft de Autoriteit Consument & Markt meer bevoegdheden op te treden tegen excessieve prijsopdrijving.
- ▶ Energie is een eerste levensbehoefte. De energiebelasting voor kleinverbruikers mag een prikkel zijn om zuinig aan te doen, maar moet huishoudens niet klemzetten. Er komt een sociaal tarief, een maximum energieprijs, voor kwetsbare huishoudens.

De arbeider is zijn loon waard

Werk is meer dan inkomen. Het is een roeping en verantwoordelijkheid. De arbeidsmarkt is gericht op stabiele arbeidsverhoudingen en er blijft ruimte voor flexibiliteit in bepaalde gevallen. Er komen meer mogelijkheden om werknemers in dienst te nemen en te houden. Om de arbeidskrapte tegen te gaan, wil de SGP de publieke sector verkleinen, regeldruk verminderen en technologische vooruitgang en concurrentiekracht aanjagen.

Concreet:

- ▶ Een werkoffensief moet ervoor zorgen dat mensen die in deze krappe arbeidsmarkt aan de kant zitten weer aan het werk gaan. Voor hen die niet (meer) kunnen werken, dienen er voldoende beschutte werkplekken te zijn.
- ▶ De no-riskpolis wordt breed beschikbaar ter ondersteuning van werkgevers die iemand met een beperking in dienst nemen.
- ▶ Het wordt voor bedrijven eenvoudiger mensen uit de doelgroep banenafpraak aan het werk te helpen door te snoeien in het aantal loketten en subsidies. Er komt een offensief om de achterstand van de overheid ten aanzien van de banenafpraak in te lopen.
- ▶ De positie van de flexwerker wordt verbeterd om onzekerheid in werk en inkomen tegen te gaan, met oog voor die flexwerkers die juist behoefte hebben aan keuzevrijheid ten aanzien van hoeveel en wanneer zij werken.
- ▶ De verplichte loondoorbetaling bij ziekte wordt in een eerste stap verkort van twee naar anderhalf jaar.
- ▶ Het vaste contract wordt aantrekkelijker gemaakt, onder andere door werkgeverslasten te verlichten en meer ruimte te bieden voor tussenvormen.

- ▶ Overheden steunen de inzet van energiecoaches om kwetsbare huishoudens met eenvoudige maatregelen te helpen energie te besparen en de energierekening te verlagen.
- ▶ Met één eenvoudig toegankelijk gezinsportaal wordt inzichtelijk op welke (inkomens)ondersteunende regelingen ouders recht hebben.
- ▶ De opgebouwde landelijke infrastructuur van schuldhulpvrijwilligers wordt geborgd door structureel een minimumbudget van 20% van het budget voor schuldenaangepak uit te geven aan informele schuldhulpverlening.
- ▶ In samenwerking met Nederlandse Schuldhulprouwe en SchuldHulpMaatje komt er een landelijk schuldendashboard, dat ook preventief wordt ingezet.
- ▶ Een nieuw maatschappelijk verantwoord incassostelsel wordt ingericht, waarbij onnodige rechtsgang wordt voorkomen en gerechtsdeurwaarders een grotere verantwoordelijkheid krijgen voor een duurzame oplossing.
- ▶ De overheid creëert een landelijk incassopunt voor lokale en landelijke overheidsincasso's en gaat op terughoudende en menselijke wijze om met boetes en aanmanings- en incassokosten.

Zie hoofdstuk 4 voor meer voorstellen over de gezinsportemonnee.

■ ■ We maken werk van een fatsoenlijk bestaansminimum met een vierjaarlijkse herijking en een daling van kinderarmoede.

- ▶ De transitievergoeding die wordt ingezet om bij (naderend) ontslag te begeleiden naar een nieuwe baan, wordt afgeschaft of aanzienlijk vereenvoudigd.
- ▶ Voor het vervullen van topfuncties hanteert de overheid geen quota voor bepaalde doelgroepen. Ook in het bedrijfsleven wordt gewoon de beste kandidaat gekozen.

Een vangnet voor kwetsbaren

De overheid is het schild voor de zwakken. Het beleid moet rekening houden met mensen die zichzelf niet kunnen redden en geen sociaal vangnet hebben. Een adequaat vangnet is daarom onmisbaar. Voorop staat dat wie kan werken deze verantwoordelijkheid neemt. Dit wordt ook gestimuleerd, onder andere door de inkomensachteruitgang bij (gedeeltelijke) terugkeer naar werk op te heffen. Een gedegen uitvoering en berekening is van wezenlijk belang voor uitkeringsgerechtigden, aangezien dat hun levensonderhoud raakt.

Concreet:

- ▶ Bij het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) wordt orde op zaken gesteld zodat fouten worden hersteld en de uitvoering en interne processen verbeterd.
- ▶ Er komt gelijkheid tussen private en publieke uitvoering van de sociale zekerheid zodat private uitvoerders het UWV werk uit handen kunnen nemen, zoals bij de re-integratie bij de eigen werkgever en het wegwerken van de enorme UWV-wachtrij.
- ▶ De bijstand biedt een minimumvoorziening voor de basale levensbehoeften. Uitgangspunt moet zijn dat burgers zoveel en zo snel mogelijk werk aanvaarden.

- ▶ Alleen mensen die zelf echt niet kunnen rondkomen hebben recht op een uitkering. Voor wie wel kan maar niet wil werken, vervalt het recht op bijstand. Gemeenten en UWV krijgen middelen om hierop beter te toetsen.
- ▶ Te veel mensen komen niet rond van een bijstandsuitkering. De bijstand wordt daarom stapsgewijs verhoogd en blijft gekoppeld aan het wettelijk minimumloon.
- ▶ De werkloosheidsuitkering begint hoger en wordt trapsgewijs afgebouwd, zodat de inkomensval bij werkloosheid kleiner wordt. De duur van de werkloosheidsuitkering gaat naar één jaar, waarbij de opbouw van rechten over een langere periode verloopt.

Een beschermde oude dag

Een financieel gezonde oude dag verdient bescherming. Zeker voor kwetsbare gepensioneerden met een klein pensioen. Tegelijk staat het huidige stelsel onder druk door toenemende vergrijzing. Dat dwingt tot keuzes. Zodat de oude dag beschermd blijft, voor nu en later.

Concreet:

- ▶ De in- en uitvoering van de Wet toekomst pensioen wordt nauwlettend gemonitord. De SGP staat daarbij open voor noodzakelijke aanpassingen die de wet beter maken en uitvoerbaar houden.
- ▶ Deelnemers moeten in ieder geval beter gehoord worden bij de overgang naar het nieuwe stelsel, bijvoorbeeld door verbetering van het bestaande hoorrecht.
- ▶ Politieke ambtsdragers gaan zo snel mogelijk onder het nieuwe stelsel vallen.
- ▶ Door aanpassing van werkzaamheden of omscholing wordt ingespeeld op de situatie van werkenden met een zwaar beroep, die daardoor niet tot hun pensioen hetzelfde werk kunnen blijven uitoefenen. Ook blijft de mogelijkheid bestaan om vroegtijdig te stoppen met werk, via de regeling voor vervroegd uitreden (RVU), mits deze gericht en afgebakend vormgegeven wordt.
- ▶ Naast eerder stoppen met werken, moet het ook mogelijk worden om de Algemene Ouderdomswet (AOW)-uitkering later in te laten gaan, waarbij de uitkeringen in latere jaren stijgen.
- ▶ Na jarenlange stijging groeit de levensverwachting de laatste jaren minder snel. Op dit moment kan de pensioenleeftijd niet dalen als de levensverwachting daalt. De SGP wil dat dit wel mogelijk wordt. Ook wordt de pensioenleeftijd weer sterker gekoppeld met de levensverwachting.

- ▶ De SGP wil een toekomstbestendig AOW-stelsel, maar dit staat door de vergrijzing onder druk. Daarom zetten we in op verbeteringen die de pensioenvoorzieningen robuust en betaalbaar houden.
- ▶ Bij sommige gepensioneerden bestaat de oudedagsvoorziening alleen uit een AOW-uitkering, eventueel aangevuld met een 'klein pensioen'. Terwijl de prijzen stijgen, kunnen zij soms maar net de eindjes aan elkaar knopen. Hun koopkracht moet beschermd worden.
- ▶ In het beleggingsbeleid van pensioenfondsen moet het realiseren van een koopkrachtig pensioen centraal staan. Het voeren van activistisch beleid of het nastreven van ideële doelen mag daarin niet leidend zijn.
- ▶ Het nabestaandenpensioen moet verbeterd worden. Er komt meer bescherming voor nabestaanden en meer inzicht in de opgebouwde rechten. Ook moeten schrijnende gevallen gericht voorkomen worden, omdat nabestaanden bijvoorbeeld niet weten dat ze niet meer verzekerd zijn of dat hun afgedragen pensioenpremies opeens niet meer voor hen beschikbaar zijn. Daarom wordt er onder andere een vorm van restitutie ingevoerd in het nabestaandenpensioen.

Een financieel gezonde oude dag verdient bescherming.

11.

BETAALBAAR BOUWEN, VEILIG VERVOER

De enorme woningnood vraagt om meer woningen en een daadkrachtige aanpak. Het is schrijnend dat jongeren geen betaalbare starterswoning kunnen vinden en daardoor zelfs gezinsvorming uitstellen. Het is ongewenst dat ouderen niet kunnen doorstromen naar geschikte seniorenwoningen. Woningen, werk en voorzieningen moeten ook goed bereikbaar zijn en blijven. De filedruk neemt echter in rap tempo toe, terwijl belangrijke infra-projecten in de ijskast zijn gezet. Het busvervoer verschaalt. Ondertussen is ruimte nodig voor energievoorziening, waterveiligheid en Defensie. De SGP wil vruchtbare landbouwgronden beschermen. Om ons land leefbaar en bereikbaar te houden zijn keuzes en investeringen van het Rijk nodig. Daarbij past de houding van een rentmeester: oog voor heden én toekomst, voor christelijke waarden als rechtvaardigheid en bescherming van het leven en voor de verschillende maatschappelijke belangen.

Er moet meer aandacht komen voor de toegenomen vraag naar woningen, zoals de impact van migratie en van echtscheidingsproblematiek.

Minder vraag en meer aanbod

De woningnood is hoog. Iedereen kent de voorbeelden of ondervindt zelf hoe lastig het is om een huis te krijgen. Een woning zou geen luxegoed moeten zijn – het is een basisbehoefte. De problemen aanpakken zonder daarbij de oorzaken onder ogen te zien, is zeer onverstandig. De huidige woningnood is namelijk geen natuurverschijnsel, maar voor een groot deel het gevolg van politieke keuzes. Gevolgen die we inzien en aanpakken. De tijd van praten is voorbij, er moet gebouwd worden!

Concreet:

- ▶ Jarenlang is volkshuisvesting als een markt gezien. De SGP ziet dat de markt helaas niet alles even goed oppakt. Zo is er een groot tekort aan betaalbare (huur)woningen. Volkshuisvesting wordt daarom weer echt een verantwoordelijkheid van de overheid, uiteraard samen en met hulp van alle andere betrokkenen.
- ▶ Niet alleen het aanbod, het aantal woningen moet omhoog. Er komt wat de SGP betreft ook meer aandacht voor de toegenomen vraag. Zo hebben demografische ontwikkelingen grote impact. Te denken valt aan immigratie. Dit vereist een strenger migratiebeleid. Maar ook de huishoudverdunding, mede door scheidingsproblematiek, heeft grote gevolgen. De overheid kan hier de ogen niet voor sluiten. De vraag moet en kan omlaag.
- ▶ De woningbouwopgave vereist een goede en effectieve samenwerking tussen overheden, woningcorporaties en bedrijfsleven. Elk met hun eigen rol. De SGP vindt dat de Rijksoverheid regie moet hebben, maar provincies en gemeenten houden nadrukkelijk ruimte voor zelfstandige afwegingen, waarbij provincies ruimhartig faciliteren.

- ▶ Waar plaatselijk of regionaal knelpunten optreden door vastgelopen of knellende procedures, kan het Rijk een meer sturende rol vervullen, bijvoorbeeld door het aanwijzen van bouwlocaties. Maar alleen als het voor snellere aanpak van de woningnood echt nodig is.
- ▶ De SGP vindt dat het lokale bestuur een grote rol heeft in de woningbouwopgave. Zij krijgen daarom veel ruimte voor lokale initiatieven, gebaseerd op lokale behoeften. Denk aan een 'straatje erbij' of maatregelen om jongeren in het dorp te houden. Waar nodig moeten provincies hiervoor meer ruimte bieden, zeker als die nodig is om te voorzien in de vraag naar woningen vanuit de eigen woonkern.
- ▶ Regionale spreiding van nieuwbouw is belangrijk. Niet alleen in de grote steden, maar ook in de regio moet stevig gebouwd worden.

Niet dromen, maar bouwen

Starters kunnen nauwelijks een huis kopen, voor senioren is er vrijwel geen passende huisvesting en de huren zijn soms hoog. We willen dat er snel meer woningen gebouwd worden en dat we dus geen kansen onbenut laten.

Concreet:

- ▶ Er wordt in alle segmenten gebouwd. Het Rijk ziet daarop toe. De SGP wil namelijk dat er een gevarieerd aanbod van bijvoorbeeld starterswoningen, betaalbare woningen en woningen voor senioren is. De meeste aandacht gaat daarbij eerst uit naar het segment waar de nood het hoogst is. Ook de bouw van sociale huurwoningen verdient meer urgentie. De Rijksoverheid moet bijspringen met extra budget.

- ▶ Er wordt niet alleen binnenstedelijk, maar ook buitenstedelijk gebouwd. Tegelijk gaan we wel als een goed rentmeester met de beschikbare ruimte om. Verdichten als het kan, uitbreiden als het moet! Binnenstedelijk liggen er nog tal van kansen, onder andere door het transformeren van leegstaande winkel- en kantoorpanden. De SGP wil dat we de bestaande woningvoorraad veel beter gaan benutten door optoppen, splitsen en hospitaverhuur mogelijk te maken.
- ▶ Industrieel bouwen wordt aantrekkelijker gemaakt. Bijvoorbeeld door de keuringen te versimpelen en door te werken met een landelijk keurmerk per type woning.
- ▶ Permanente bewoning van recreatiewoningen wordt alleen mogelijk onder strenge voorwaarden. Zo moeten er voldoende voorzieningen aanwezig zijn en moet de permanente bewoning noodzakelijk zijn gezien de lokale woonbehoefte. Ook moeten negatieve gevolgen van permanente bewoning van vakantiewoningen, zoals het risico op criminele activiteiten, ondervangen worden. Gemeenten maken hierin een eigen afweging.
- ▶ Om de leefbaarheid in woonwijken op peil te houden is het van belang dat er een breed en gevarieerd aanbod van woningen is en dat er voldoende groenvoorzieningen zijn. Bij nieuwbouw wordt hier rekening mee gehouden.
- ▶ Projectontwikkelaars moeten bouwgronden niet jarenlang braak laten liggen. Het is daarom zaak dat gemeenten en provincies mogelijkheden hebben om snelle woningbouw te bewerkstelligen. Dit kan door het actief stimuleren van grondexploitatie (gezamenlijk met gemeenten) of verkoop met een aan tijd gebonden bouwplicht.

Zie hoofdstuk 9 voor onze voorstellen voor de verduurzaming van woningen.

Bouwregels moeten meewerken en niet tegenwerken

Te vaak vormen goedbedoelde regels een belemmering. Waar mogelijk wordt hierin gesnoeid en vereenvoudigd. De huidige woningnood vraagt om doorbraken op dit gebied.

Concreet:

- ▶ Extra (lokale) eisen staan ten dienste aan het aanpakken van de woningnood en zijn geen onnodig vertragende factoren.
- ▶ Juridische procedures moeten ruimte krijgen, zolang het niet leidt tot trainen van projecten. In deze procedures wordt niet alleen de mening van de huizenbezitter, maar ook de positie van de

woningzoekende meer meegenomen. Ook wordt het aantal bezwaarprocedures verminderd door de voorwaarde te stellen dat een bezwaarmaker een zienswijze bij de gemeente moet hebben ingediend.

- ▶ Normen voor de vergoeding van plan-schade worden herijkt en zo nodig herzien.
- ▶ Er komt een stikstofvrijstelling voor woningbouwprojecten.
- ▶ Gemeenten worden gestimuleerd om bij bezwaarprocedures bij de Raad van State in gesprek te gaan met de bezwaarmaker over het bezwaar en de maatschappelijke consequenties daarvan.

Een gezonde huursector

Een gezonde huursector is gebaat bij helderheid en vooral bij een ruimer aanbod. Door enorme tekorten lopen de huren soms te veel op, terwijl het voor verhuurders steeds lastiger wordt gemaakt om huurwoningen betaalbaar aan te bieden.

Concreet:

- ▶ Woningcorporaties hebben op dit moment de mogelijkheid om incidenteel en onder strenge voorwaarden óók te bouwen voor andere groepen dan mensen met een laag inkomen, bijvoorbeeld voor middeninkomens. Dat is belangrijk en daarom worden de mogelijkheden daarvoor verruimd.
- ▶ Sloop of verkoop van sociale huurwoningen door woningcorporaties mag alleen onder strenge voorwaarden, zo mogelijk gecompenseerd door nieuwbouw.
- ▶ Met het oog op bijvoorbeeld verduurzaming en andere stijgende lasten is het redelijk dat verhuurders de huur jaarlijks laten stijgen. Daarbij moeten de verhuurders wél rekening houden met de portemonnee van de huurders. Niemand zit echter te wachten op jobbeleid als het gaat om huurstijgingen. Daar moet gewoon een heldere systematiek voor zijn, die goed is voor huurder en verhuurder.

- ▶ Om scheefwonen tegen te gaan kan in de sociale huursector stapsgewijs een extra huurverhoging worden opgelegd als het inkomen van de huurder aanmerkelijk hoger wordt dan voor de toegang tot de sociale huursector toegestaan is.
- ▶ De laatste tijd zijn er diverse wetten aangenomen die de positie van verhuurders verslechteren, met een lager aanbod als gevolg. Het is tijd om het evenwicht weer te herstellen, zodat vooral de middenhuursector weer kan groeien. Dit kan door de rendementen te verhogen door aanpassingen in de belasting op vermogen. Of door verbeteringen in de verhuurregelgeving.

Een gezonde huursector is gebaat bij helderheid en vooral bij een ruimer aanbod.

Een plek voor iedereen

Elk mens heeft een plekje nodig om te wonen. We kiezen voor passende huisvesting gericht op de wensen van woningzoekenden. We stimuleren nieuwe woonvormen en zorgen ervoor dat het woonaanbod gevarieerd is.

Concreet:

- ▶ Op erven en in achtertuinen liggen veel mogelijkheden voor de bouw van bijvoorbeeld mantelzorg- en familiewoningen. Die kansen worden benut, zo mogelijk vergunningvrij.
- ▶ De plannen op het gebied van wonen en zorg worden voortvarend uitgevoerd. Er komt een gevarieerd woonaanbod van passende woonvormen voor ouderen, zoals 'knarrenhofjes' of 'kangoeroewoningen' waar ouderen en jongeren samen leven en elkaar ondersteunen. Er moet daarvoor extra budget vrijgemaakt worden.
- ▶ Tijdelijke woningen, tiny houses en flexwoningen zijn een oplossing om op korte termijn de krapte op te vangen.
- ▶ Het tekort aan woningen voor studenten is nijpend. Daarbij komt dat de huurprijzen vaak enorm hoog zijn. Er is actie nodig! Het ombouwen van leegstaande kantoorpanden naar studentenhuisvesting kan hier een oplossing bieden.
- ▶ Het aantal dak- en thuislozen is de afgelopen tien jaar verdubbeld. De inzet moet zijn om dak- en thuislozen uit de maatschappelijke opvang te krijgen en te zorgen voor huisvesting. De huidige plannen schieten tekort. Het Nationaal Actieplan Dakloosheid wordt daarom aangescherpt.
- ▶ Een goede en passende huisvesting van arbeidsmigranten is cruciaal. Niet alleen om de druk op de woningmarkt te verminderen, maar ook om de woon-

omstandigheden van deze migranten te verbeteren, bijvoorbeeld via niet-zelfstandige woonruimten. De SGP wil ook de koppeling tussen werk en huisvesting weer positief en verantwoord inzetten.

- ▶ Om te voorkomen dat de beschikbaarheid van sociale huurwoningen verder onder druk komt te staan, moet het mogelijk zijn om houders van een verblijfsvergunning – voor zover passend bij hun situatie – te huisvesten in niet-zelfstandige woonruimten.

Verantwoord financieel woonbeleid

De huizenprijzen zijn ontzettend hoog. We willen daarom geen olie op het vuur. Natuurlijk moet de financieringsruimte niet onnodig ingeperkt worden, maar te vaak leiden goedbedoelde maatregelen tot nog hogere prijzen.

Concreet:

- ▶ De SGP wil de financiering voor bijvoorbeeld starters en eenverdieners niet onnodig inperken. In de berekening van de financieringsruimte voor hypotheeklen moet daarom rekening worden gehouden met een uitgavenpatroon dat recht doet aan de persoonlijke omstandigheden.
- ▶ De leennormen moeten niet nog verder stijgen, maar beheerst dalen. Ook de berekeningswijze van die normen dient aangepast te worden. Er moet een breder perspectief meewegen, zoals de langetermijneffecten, de effecten op de huizenprijzen en op de economie.
- ▶ De SGP is geen voorstander van afschaffing van de hypotheekrenteaftrek, maar staat niet afwijzend tegenover een herziening ervan.
- ▶ Het is van groot belang dat een eventuele herziening van de hypotheekrente-

af trek geen nadelige financiële gevolgen heeft. Er dienen daarom passende, lastenverlichtende maatregelen genomen te worden. Het uitgangspunt blijft dat eigenwoningbezit wordt bevorderd.

- ▶ Sparen voor een woning zou heel normaal moeten zijn. De SGP wil dat dit meer gestimuleerd wordt, bijvoorbeeld door bouwsparen mogelijk te maken of door een vorm van zilvervlootsparen.
- ▶ De normen van hypotheekverstrekking en de normen voor toegang tot de sociale sector dienen beter op elkaar te worden afgestemd om te voorkomen dat woningzoekenden tussen wal en schip belanden.
- ▶ De inzet van financiële instrumenten die (zonder prijsopdrijving) de betaalbaarheid van woningen verbeteren en woonkansen verhogen wordt gestimuleerd.

- ▶ In stedelijke gebieden komen wat de SGP betreft experimenten met gebiedsinvesteringszones, waarbij gebiedsontwikkeling en herinrichting bekostigd worden uit de waarde stijging van bestaand vastgoed en nieuwe functies.
- ▶ Aan de voorkant van gebiedsontwikkeling wordt werk gemaakt van klimaatadaptatie en een collectieve energievoorziening die het stroomnet zo min mogelijk belast.
- ▶ Steeds meer stallen en schuren op het platteland komen leeg te staan met bijbehorende verpaupering en mogelijk criminele activiteiten als ongewenst gevolg. Daarom wil de SGP sloop of herbestemming stimuleren. Blijvende landbouwbedrijven verdienen uiteraard voldoende ruimte om door te kunnen gaan.
- ▶ Vruchtbare landbouwgronden blijven zoveel mogelijk behouden voor de voedselproductie.

- ▶ Onteigening moet zeker niet makkelijker gemaakt worden. De SGP vindt goede bescherming van grondeigendom belangrijk.
- ▶ Het ruimtelijk beleid voor de inpassing van windparken en zonneweiden wordt aangescherpt. Omwonenden worden niet alleen opgezadeld met de lasten, maar profiteren ook naar evenredigheid van de opbrengsten. Gemeenten en provincies krijgen voldoende ruimte om eisen te stellen aan de (landschappelijke) inpassing van zonneweiden. Zonnepanelen horen op daken en niet op vruchtbare landbouwgrond. Verder vindt over de ruimtelijke inpassing betere regionale en provinciale afstemming plaats, zodat windparken en zonneweides niet zomaar tegen de grenzen van buurgemeenten en -regio's geplaatst worden.

Puzzelen in de polder

Bij het leggen van de ruimtelijke puzzel zijn voor ons een aantal uitgangspunten leidend. We hechten aan rentmeesterschap aan de voorkant van ruimtelijke procedures en aan behoud van landschappelijke en culturele waarden. Als sturingsfilosofie geldt voor ons: 'centraal wat moet, decentraal wat kan'. Daarbij laten we ruimte voor initiatieven van burgers en ondernemers en respecteren we eigendomsrechten.

Concreet:

- ▶ Er komt op korte termijn een nieuwe Nota Ruimte. Daarin wordt helder beschreven hoe op de langere termijn wordt omgegaan met de beperkte ruimte in Nederland. Het bodem- en watersysteem wordt een belangrijke sturende factor.

Vervoer verbindt

Wegen, sporen en kanalen zijn belangrijke verbindende schakels. Voor woon-werkverkeer, winkelen, het bezoeken van het ziekenhuis, familiebezoek en goederenvervoer. We zetten ons daarom graag in voor verbetering van de bereikbaarheid.

Concreet:

- ▶ Voor spreiding van economische ontwikkeling en bedrijvigheid en de leefbaarheid van het landelijk gebied zijn naast infra-investeringen in de Randstad ook investeringen in de regio nodig. Ook regio's als Zuid-Limburg, Zeeuws-Vlaanderen en Noordoost-Groningen blijven zo goed verbonden.
- ▶ Belangrijke voorzieningen zoals supermarkt en ziekenhuis zijn wat de SGP betreft goed en betaalbaar bereikbaar. Ook voor mensen zonder auto.
- ▶ Tijdige renovatie van bestaande infrastructuur gaat vóór op de aanleg van nieuwe infrastructuur, zodat de basis op orde blijft.
- ▶ Voor aanpak van de filedruk is naast wegverbreding ook inzet op spreiding van autogebruik, meer thuiswerken en gebruik van alternatieve vormen van vervoer nodig. Goed voorbeeld is het doorstroomplan voor de A15 van de regio Drechtsteden, dat steun van het Rijk verdient.
- ▶ Voor leefomgeving en klimaat is verduurzaming van het vervoer belangrijk.
- ▶ Goede logistiek over weg, spoor én water is onontbeerlijk voor handel en bedrijvigheid. Ook hier geldt: de overheid zet in om werk in deze sector weer aantrekkelijk te maken. Momenteel worstelen vervoersmaatschappijen met krapte op de arbeidsmarkt.

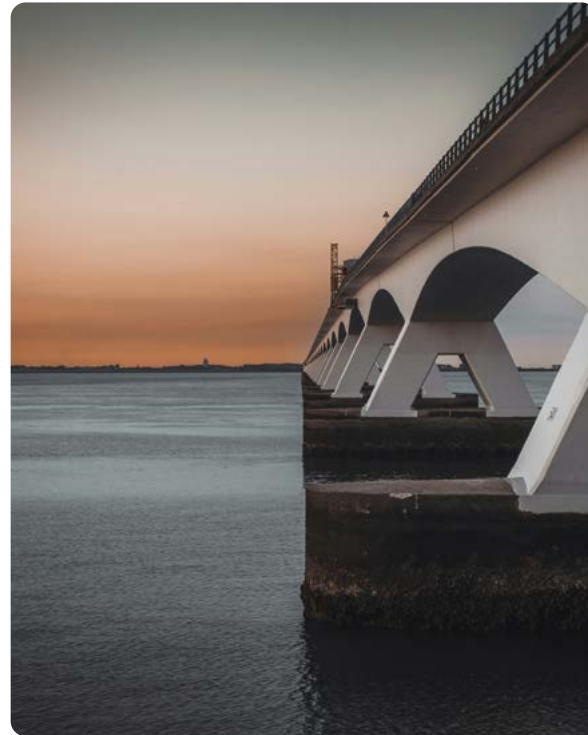
Zie hoofdstuk 9 voor onze voorstellen voor de verduurzaming van vervoer.

Veiligheid heeft prioriteit

Jaarlijks komen ongeveer zevenhonderd mensen om in het verkeer. Het aantal zwaargewonden door verkeersongevallen is de laatste twee decennia fors toegenomen. Verbetering van verkeersveiligheid verdient daarom prioriteit. We staan voor bescherming van het leven, ook in het verkeer.

Concreet:

- ▶ Er is extra budget nodig voor het veiliger maken van N-wegen, zoals de N50 bij Kampen.
- ▶ De SGP wil investeren in cofinanciering van gemeentelijke en provinciale projecten voor het veiliger maken van wegen, kruispunten en fietspaden.
- ▶ Verkeershandhaving krijgt een plaats in de Nationale Veiligheidsagenda.
- ▶ Drank- en drugsrijders worden hard aangepakt. Het alcoholslotprogramma wordt snel opnieuw ingevoerd.
- ▶ Gemeentelijke boa's krijgen meer ruimte voor verkeershandhaving in de wijk.
- ▶ Niet fatbikes moeten opgevoerd worden, maar de controles op gevaarlijke, illegale fatbikes. Er komt een aparte aanpak voor risicovolle e-bikes met alleen een rotatiesensor en hoge koppelwaarden, waaronder fatbikes.

Geen brug te ver voor vervanging

Bruggen, viaducten en sluizen komen aan het eind van hun levensduur. Rijkswaterstaat kan de onderhoudsopgave niet bijbenen, waardoor de risico's op storingen en stremmingen sterk toenemen. Op initiatief van de SGP is er een meerjarenplan instandhouding gekomen. De uitvoering moet voortvarend en met meer budget opgepakt worden.

Concreet:

- ▶ Naast geld zijn een programmatische aanpak, samenwerking met het bedrijfsleven, inzicht in technische data en innovatie nodig.
- ▶ Het Rijk draagt zijn steentje bij aan vernieuwing van bruggen met belangrijke provinciale N-wegen zoals de Rijnbrug en de Zeelandbrug.
- ▶ De Tunnelwet wordt aangepast om bij storingen zo lang als verantwoord mogelijk gebruik te kunnen blijven maken van tunnelbuizen, inclusief doorsteekmogelijkheden van de ene naar de andere weghelft.

Het Rijk draagt zijn steentje bij aan vernieuwing van bruggen met belangrijke provinciale N-wegen zoals de Rijnbrug en de Zeelandbrug.

Bouwen aan het wegennet

We staan op de Rijkswegen meer in de file dan ooit. Tegelijkertijd zijn grote infra-projecten in de ijskast gezet, omdat het Mobiliteitsfonds is uitgekleeft en 'stikstof' voor problemen zorgt. Om Nederland bereikbaar te houden, moeten deze infra-projecten uit de ijskast. Dat betekent dat investeringen in het Mobiliteitsfonds nodig zijn.

Concreet:

- ▶ De SGP wil investeren in nieuwe aanlegprojecten, zoals aanpak van de knooppunt Hoevelaken en A1/A30, verbreding van de A2 Deil-Vught, A15 Papendrecht-Gorinchem en A27 Houten-Hooider. Zo nodig moeten deze gepauzeerde projecten gefaseerd opgepakt worden.
- ▶ Onder meer de N35 in het oosten van het land moet een volwaardige autoweg worden.
- ▶ Er is meer financiering van infra-projecten vanuit de waardeontwikkeling van nabijgelegen vastgoed nodig en mogelijk.
- ▶ Er wordt snel in beeld gebracht wat de kritieke schakels in onze infrastructuur zijn voor transport van defensiematerieel, zodat beschikbare (Europese) middelen hiervoor snel en gericht ingezet kunnen worden.
- ▶ De SGP is voor het invoeren van een vignet voor buitenlandse verkeersdeelnemers.

Het Rijk moet extra investeren in betaalbaar en voldoende ov.

Schouders onder openbaar vervoer

Het openbaar vervoer (ov) is een publieke dienst die overal op orde moet blijven. Ook in het landelijk gebied! We maken ons grote zorgen over de vershraling van het busvervoer op onder meer het platteland: in 5 jaar tijd is dit met 10% afgenomen. Het Rijk moet daarom extra investeren in betaalbaar en voldoende ov.

Concreet:

- ▶ Er komen extra overstappunten auto-ov, bijvoorbeeld bij Utrecht-Lunetten. Dit stoptreinstation wordt een intercitystation met een aansluiting op de A27. Ook bij Harderwijk komt zo'n intercitystop.
- ▶ Er komen nieuwe stations bij onder meer Dordrecht Leerpark, Barneveld-Noord (op de lijn Amersfoort-Apeldoorn) en Staphorst.
- ▶ De SGP wil de aanleg van de Nedersaksenlijn doorzetten.
- ▶ In het masterplan voor de Lelylijn wordt de variant 'opwaardering van bestaand spoor' meegenomen, zodat op basis van de beschikbare middelen de beste keus gemaakt kan worden voor betere bereikbaarheid van het noorden van het land.
- ▶ De mogelijkheden om te staken in het ov worden aan banden gelegd.
- ▶ Het ov wordt goedkoper door een btw-vrijstelling. De SGP wil verder gratis ov voor kinderen tot en met 11 jaar en terugkeer van de jongerendagkaart.
- ▶ Het Rijk ondersteunt provincies bij het opzetten van 'vraaggestuurd' vervoer in dunbevolkte gebieden.

Vlot transport

Om winkels, ziekenhuizen en fabrieken te bevoorraden, draaien vrachtwagenchauffeurs en binnenvaartschippers overuren. De waarde van transport en logistiek zien we misschien pas als het misgaat, maar dan is het te laat. De SGP wil daarom steun en ruimte voor deze sector.

Concreet:

- ▶ Het Rijk investeert meer in het vaarwegennet. Achterstallig onderhoud bij sluizen en bruggen wordt aangepakt, evenals capaciteitsknelpunten, zoals bij de Volkeraksluizen.
- ▶ De Rijksoverheid komt samen met provincies en gemeenten met een plan om goederenvervoer via de binnenvaart te stimuleren door betere benutting van vaarwegen en binnenhavens. Soms kan met een kleine aanpassing van sluizen doorvaart voor (grotere) binnenvaartschepen mogelijk gemaakt worden.
- ▶ Nederland maakt zich sterk voor een uitzondering binnen de internationale emissie- en geluidseisen voor kleine binnenvaartschepen. Het aantal kleine schepen neemt fors af, terwijl juist die schepen in de haarvaten van het vaarwegennet kunnen komen.
- ▶ Het Rijk werkt mee aan de komst van de maritieme servicehaven bij Urk en verbreding van de sluizen bij Kornwerderzand.
- ▶ Het Rijk investeert mee in de aanleg van beveiligde truckparkings en ligplaatsen voor binnenvaartschepen.
- ▶ Er zijn Europese afspraken nodig om ruimte te krijgen voor het rijden met extra lange vrachtwagencombinaties.
- ▶ Nederland zet zich in voor werkbare regels voor vrachtwagenchauffeurs.

- ▶ Het Rijk investeert mee in een goede spoorverbinding tussen Gent en Terneuzen.

Zie hoofdstuk 9 voor onze voorstellen voor verduurzaming van vervoer.

Verantwoord verbonden met de wereld

Schiphol en andere luchthavens verbinden Nederland met de rest van de wereld. Tegelijkertijd zorgen de vele vliegbewegingen voor uitstoot van schadelijke stoffen en geluidsoverlast rond met name Schiphol. De SGP zet in op het meenemen van milieukosten in ticketprijzen, minder goedkope vakantievluchten die economisch weinig toevoegde waarde hebben en minder geluidsoverlast rond Schiphol. We blijven daarbij oog houden voor de hubfunctie van Schiphol, waar Nederlandse bedrijven van profiteren. Die mag niet ondermijnd worden.

Concreet:

- ▶ De vliegbelasting voor vluchten over lange afstand moet omhoog, met een terugsluis naar de sector voor ondersteuning bij verduurzaming.
- ▶ Nederland werkt samen met andere Europese landen aan betere internationale treinverbindingen zodat er meer alternatieven komen voor vliegreizen binnen Europa.
- ▶ Schiphol zit vol. Het aantal vluchten moet eerder omlaag dan omhoog, zeker in de nachtelijke uren. Privéjets worden verplaatst naar Lelystad Airport.
- ▶ Plannen voor verplaatsing van start- en landingsbanen van Schiphol naar zee worden verder uitgewerkt en getoetst. De vrijkomende gronden in de Randstad kunnen goed gebruikt worden voor woningbouw en vestiging van hoogwaardige

bedrijvigheid. Het vliegveld op zee kan gecombineerd worden met een getijdencentrale en andere vormen van duurzame stroomproductie.

- ▶ Als op Lelystad Airport F-35-straaljagers gestationeerd worden, komt er ook een beperkte openstelling voor de burgerluchtvaart, zolang geen sprake is van laagvliegroutes over onder meer de Veluwe. Bij de begrenzing van het aantal vluchten op Schiphol wordt hier rekening mee gehouden.
- ▶ Schiphol (en andere luchthavens) worden op zondag gesloten voor niet noodzakelijke vluchten.

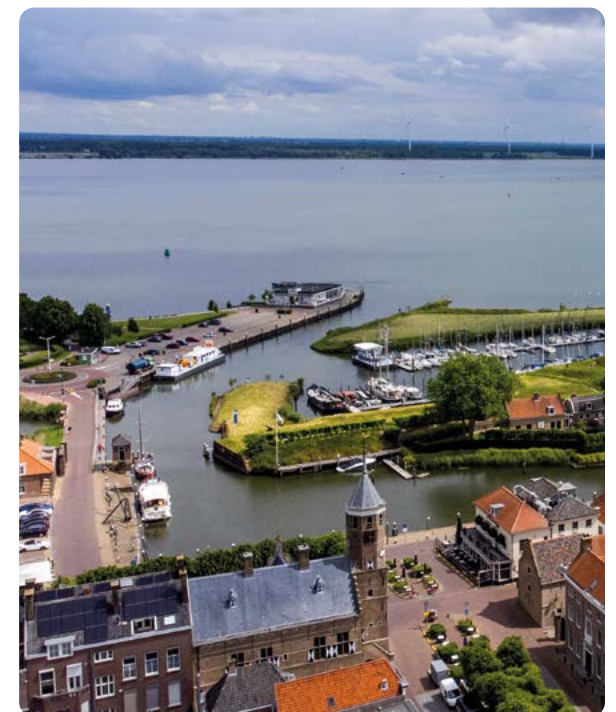
Achter veilige dijken met voldoende zoetwater

Als klimaatverandering ergens tastbaar is, is het wel in het waterdomein. Jaren met extreme droogte laten zien dat de zoetwatervoorziening niet vanzelfsprekend is. De overstromingen in Limburg enkele jaren geleden drukten ons met de neus op de feiten: we zijn als land kwetsbaarder dan we denken. De SGP zet in op het beter vasthouden van zoet water en voortvarende uitvoering van het hoogwaterbeschermingsprogramma. Hier is voldoende budget voor nodig. Onze waterschappen spelen daarbij een cruciale rol. Dat moet zo blijven.

Concreet:

- ▶ Bij dijkversterking en andere waterbouwprojecten wordt teveel geld uitgegeven aan procedures in plaats van de bouw zelf. Er komt een programmatische aanpak voor standaardisatie en project-overstijgende samenwerking, zodat dijken sneller en goedkoper versterkt worden.

- ▶ Bij gebiedsontwikkeling wordt klimaatadaptatie beter meegenomen. De watertoets wordt minder vrijblijvend.
- ▶ Provincies en gemeenten worden in staat gesteld te investeren in waterbuffering, om wateroverlast te voorkomen (in dorpen en steden) en voor de zoetwatervoorziening (in het landelijk gebied).
- ▶ Als het plafond in de belasting op leidingwater geschrapt wordt en deze heffing beperkt wordt tot zuiver leidingwater, worden bedrijven gestimuleerd gebruik van drinkwater te beperken en meer gezuiverd afvalwater te gebruiken.
- ▶ Het Rijk investeert mee in verbetering van de zoetwatervoorziening voor landbouwgebieden die kampen met verzilting. Verziltingsplannen worden juist heroverwogen.
- ▶ Het Rijk steunt inzet op een vierde zuiveringstrap bij afvalwater ten behoeve van gebruik in onder meer de land- en tuinbouw.

12.

KRACHTIG WERELDWIJD, KRITISCH EUROPEES

Als klein land aan de zee is Nederland altijd sterk gericht geweest op de wereld om ons heen. We staan sterker als we samenwerken met buurlanden en bondgenoten. Dit draagt bij aan een sterke economie, bloeiende handelsrelaties en de bescherming van onze vrijheid. Een krachtig buitenlandbeleid is ook nodig voor handhaving van vrede en recht. De wereldorde van regels en soevereiniteit staat onder druk. De internationale rol van de Verenigde Staten verandert, terwijl autoritaire staten als China en Rusland aan invloed winnen. Dit vergt het onderhouden van diplomatieke verbandingen en het behartigen van onze Nederlandse belangen wereldwijd. Buitenlandse handel versterkt onze economie en welvaart, maar moet eerlijk en duurzaam zijn. Ontwikkelingssamenwerking ondersteunt onze verre naaste en bevordert stabiliteit, wat ook het belang van Nederland dient.

Samenwerking met andere landen betekent voor de SGP niet dat er steeds meer macht naar Brussel moet. Integendeel. De SGP kiest voor een Europese Unie die ten dienste staat van de lidstaten, ruimte biedt voor verschillen en respect heeft voor de nationale soevereiniteit. In een tijd van veel geopolitieke uitdagingen doet Europese samenwerking ertoe. Een uitdijende en besluiteloze EU is echter onwenselijk. Bovendien baart het ons zorgen dat de EU zich op ideologisch vlak steeds meer ontwikkelt tot een progressief-seculier project. Dit staat haaks op wat de oprichters voor ogen stond.

De bescherming van het leven en de klassieke vrijheden worden prioriteiten van het buitenlandbeleid.

Recht wereldwijd bevorderen

In een gebroken wereld lijken oorlog en onrecht de overhand te hebben. Er woedt oorlog op ons continent, autoritaire regimes houden stand en wereldwijd leven miljoenen christenen in angst voor vervolging. In dit krachtenveld heeft de Nederlandse regering de taak om internationaal het recht te bevorderen, ons land stevig op de kaart te zetten en grensoverschrijdende problemen aan te pakken.

Concreet:

- ▶ De bescherming van het leven en de klassieke vrijheden worden prioriteiten van het buitenlandbeleid. Nederland steunt hulporganisaties die het leven beschermen. (Europese) subsidies aan organisaties die wereldwijd abortus promoten, worden beëindigd. Nederland voert geen feministisch buitenlandbeleid en verzet zich in internationale gremia tegen genderideologie.
- ▶ Rusland moet de internationale rechtsorde en dus de soevereiniteit en het zelfbeschikkingsrecht van Oekraïne respecteren. Nederland blijft Oekraïne steunen met geld, wapens, humanitaire en diplomatieke middelen. De sancties tegen Rusland blijven. Het Russische bloedvergieten moet stoppen. Om een rechtvaardige en duurzame vrede te bewerkstelligen trekt Nederland gezamenlijk op met gelijkgestemde (Europese) landen. Er wordt niet toegegeven op kernpunten van de Oekraïense soevereiniteit.
- ▶ Nederland kiest voor een harde koers tegen het Iraanse regime, gepaard aan steun voor de Iraanse bevolking. De Iraanse Revolutionaire Garde komt op de Europese terreurlijst. Gerichte sancties blijven belangrijk om druk op het regime uit te oefenen. Nederland richt zich op het voorkomen van een Iraans kernwapen en het bestrijden van de Iraanse steun aan terreurorganisaties door heel het Midden-Oosten.

- ▶ Het bestrijden van moslimfundamentalisme en terreur is en blijft een grote prioriteit. Nederland moet bereid zijn waar nodig ook militair bij te dragen aan de strijd tegen terreurgroepen die in het Midden-Oosten, Azië en Afrika dood en verderf zaaien. Deze bestrijding is ook nodig om vluchtelingenstromen te verminderen en nieuwe te voorkomen.
- ▶ We blijven vitale bondgenootschappen koesteren. Alleen al om tegenwicht aan China te kunnen blijven bieden, moeten Nederland en de EU volop samenwerken met de Verenigde Staten (VS). Als oude en vertrouwde bondgenoten blijven we op elkaar aangewezen, ook bij een onvoorspelbaarder beleid van de VS.
- ▶ In China is sprake van toenemende repressie van minderheden zoals de Oeigoeren en christenen, steeds verdere inperking van fundamentele vrijheden en de excessieve sociale controle van de bevolking. Het land ondermijnt de internationale rechtsorde door cyberspionage en toenemende agressieve retoriek tegen Taiwan. Nederland neemt daarom, ook in EU-verband, een kritischer houding aan richting China. Nederland moet minder afhankelijk worden van China wat betreft grondstoffen, technologie en vitale infrastructuur. Chinese investeringen en deelname aan Europese aanbestedingen worden veel strenger getoetst en Chinese invloed via de academische wereld en sociale media wordt tegengegaan.
- ▶ Nederland blijft zich sterk maken voor de vrijheid en veiligheid van Taiwan. Nederland zet zich in voor gezamenlijke belangen zoals de halfgeleiderindustrie en Taiwans deelname aan internationale organisaties.

- ▶ Verbetering van de relatie met India, maar ook met andere Aziatische landen, dient hand in hand te gaan met een verbetering van de mensenrechten in die landen. De SGP maakt zich grote zorgen over de situatie van christenen in India, die belaagd worden door geweld van extremistische hindoes. Nederland moet zich hier meer over uitspreken.
- ▶ Als tegenwicht tegen de toenemende invloed van Rusland en China in Afrika investeren Nederland en de EU verder in gelijkwaardige relaties met landen op dit continent. Het opleggen van een Westerse ideologische agenda hoort daar niet bij.
- ▶ De SGP verwelkomt de recente gesprekken tussen Armenië en Azerbeidzjan over een vredesverdrag. Nederland moet de Armenen, een eeuwenoud (christelijk) volk, steunen. Ook moet Nederland eindelijk de Armeense genocide voluit erkennen.
- ▶ De SGP wil voorkomen dat internationale samenwerking en verdragen zomaar leiden tot verlies van bevoegdheden. Nederland kan actief deelnemen aan organisaties en verdragen, maar moet waken voor te grote beperking van onze nationale soevereiniteit.

Zie hoofdstuk 6 voor onze voorstellen met betrekking tot Israël.

Op de bres voor vervolgte christenen

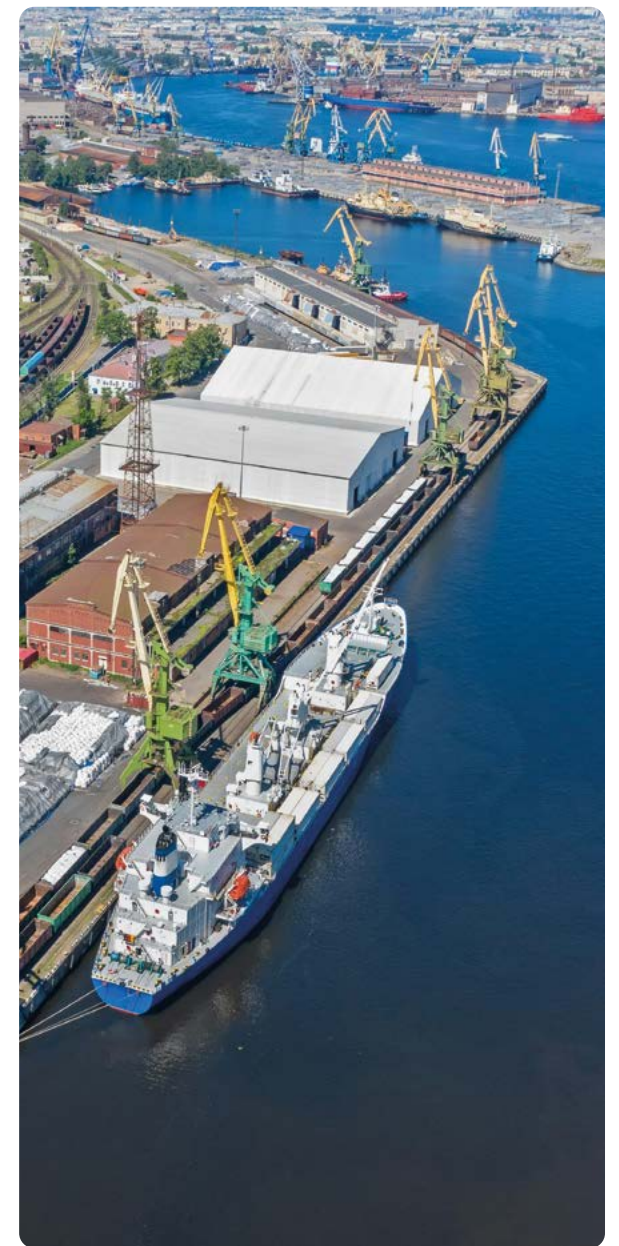
Wij weten ons nauw verbonden met vervolgte christenen in andere landen. Als één lid lijdt, lijden alle leden mee (1 Korinthe 12). We willen dat Nederland zich met alle mogelijke diplomatieke middelen inzet voor de ruim 380 miljoen vervolgte christenen wereldwijd. Geloofsvrijheid moet een expliciet speerpunt zijn in het buitenlandbeleid.

Concreet:

- ▶ Nederland zet zich in voor een Europese Gezant godsdienstvrijheid.
- ▶ Binnen de VN dient Nederland bij de toetsing op mensenrechten uitdrukkelijker aandacht te vragen voor geloofsvervolgung. Christenvervolgung verdient een vaste plek op de agenda van de Mensenrechtenraad van de VN.
- ▶ In landen waar veel christenen worden vervolgd, zoals Pakistan, Nigeria en China, steunt de Nederlandse diplomatie slachtoffers van vervolging zoveel als mogelijk. Om dergelijke landen tot verbetering te dwingen, moet Nederland diplomatieke stappen overwegen zoals het versoberen van handelsbetrekkingen.
- ▶ Blasfemiewetten en anti-bekeringswetten schaden christenen in islamitische landen. Nederland moet zich hier duidelijker tegen uitspreken.
- ▶ Daders van christenvervolgung moeten ter verantwoording worden geroepen en bestraft. Nederland bepleit gerichte sancties tegen daders.
- ▶ Christelijke asielzoekers in het Midden-Oosten en Afrika mijden vaak opvangkampen in de regio omdat ze daar opnieuw bedreigd worden. Nederland dient zich voor deze kwetsbare groep mensen in te spannen, onder andere door een hen veilige opvang te bieden.

Welvaart met verantwoordelijkheid

Nederland is van oudsher een handelsland. Nu ons verdienvermogen onder druk staat door torenhoge klimaatambities en toenemende regeldruk is het van belang dat er voldoende ruimte blijft om te ondernemen. Ons verdienvermogen staat echter niet los van bredere waarden. Buitenlandse handel vraagt ook om respect voor soevereiniteit, eerlijke productie en samenhang met ontwikkelingssamenwerking.

Concreet:

- ▶ Nederland blijft in de EU aandacht vragen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. Wetgeving moet wel effectief en werkbaar zijn. Van grotere bedrijven mag men meer zorgvuldigheid verwachten voor hun productieketens.
- ▶ Nederland investeert in een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Daarom wordt bezien welke vergunningen, exportbeperkingen en regels internationale handel onnodig belemmeren. Het kan niet zo zijn dat in Nederland gewortelde bedrijven vanwege regeldruk de toevlucht zoeken in het buitenland. Er blijft uiteraard wel aandacht voor de sociale en maatschappelijke doelen waar handel mee verbonden is.
- ▶ Handel is goed voor de portemonnee en voor bondgenootschappen. Toch moet het model voor handelsverdragen op de schop. Voortaan moet Nederland via een impactanalyse vooraf óók de gevolgen in kaart brengen voor 1) een gelijk speelveld voor Europese bedrijven, 2) gelijke toegang tot arbitrage voor bedrijven, burgers en organisaties, 3) het bewaken van democratische controle en nationale soevereiniteit, 4) de naleving van fundamentele mensenrechten, zoals godsdienstvrijheid en eerlijk werk, 5) de zorg voor de schepping en het milieu en 6) versterking van de landbouw en bedrijvigheid in ontwikkelingslanden. Concreet verwerpt de SGP het EU-Mercosur-verdrag.
- ▶ Nederland maakt grondstoffenafspraken met andere landen. Zo krijgen we zelf toegang tot essentiële grondstoffen, kunnen we het klimaat en milieu beschermen en gaan we de agressieve grondstofpolitiek van China en Rusland tegen. Ondertussen houdt Nederland oog voor strategische autonomie en het beperken van kritieke afhankelijkheden.

- ▶ Binnen het diplomatieke postennetwerk, bij InvestNL en op de departementen wordt actief beleid gevoerd ter bevordering van Nederlandse handel. Hulp op maat is voor sectoren en grote bedrijven een optie.

De Bijbel vraagt ons om oog te hebben voor de naaste in nood, dichtbij én verder weg.

Oog voor de verre naaste

De Bijbel vraagt ons om oog te hebben voor de naaste in nood, dichtbij én verder weg. Miljarden mensen wereldwijd leven in diepe armoede of schrijnende onderdrukking. We weten ons geroepen om naar hen om te zien. Tegelijkertijd raakt dit ook het Nederlandse belang. Het bevorderen van stabiliteit en het ondersteunen van eerlijke handel voorkomt oorlogen, conflicten en migratiestromen. Ontwikkelingssamenwerking is dus ook een krachtig diplomatiek middel. Waar Rusland en China hun macht uitbreiden in Afrika en het Midden-Oosten mag Nederland daar niet ontbreken.

Concreet:

- ▶ Zoals decennialang gebruikelijk was, koppelt Nederland de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking weer aan de groei van de economie. De SGP wil de drastische bezuinigingen van afgelopen jaren terugdraaien en toewerken naar de besteding van 0,7% van ons nationale inkomen aan ontwikkelingssamenwerking.

- ▶ De kosten van asielopvang in Nederland moeten minder als ontwikkelingsuitgave worden meegerekend.
- ▶ Nederland moet noodhulp en humanitaire hulp ruimhartig steunen. In noodgevallen komt dit budget op het reguliere ontwikkelingsbudget.
- ▶ We vinden private financiële investeringen in en donaties aan ontwikkelingsamenwerking belangrijk. De giftenaftrek bleef mede dankzij de SGP behouden. De SGP wil donaties fiscaal nog aantrekkelijker maken.
- ▶ De SGP is uiterst kritisch op het beleid ten aanzien van Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten. Er lijkt hier sprake van ideologisch kolonialisme. In ontwikkelingssamenwerking moet Nederland pal voor het leven staan en zorg voor moeder en kind bevorderen. De opmars van genderideologie in internationale gremia moet worden tegengegaan.
- ▶ Ontwikkelingssamenwerking richt zich zowel op wat landen onmiddellijk nodig hebben na rampen als wat zij op de langere termijn nodig hebben voor opbouw en groei. Dit bevordert een ontwikkeling van deze landen richting zelfstandigheid. Nederland helpt door expertise te delen op gebieden waar wij zelf goed in zijn: werkgelegenheid, landbouw en watermanagement.
- ▶ Nederland stimuleert het delen van kennis en expertise tussen Nederlandse en buitenlandse bedrijven, overheden en kennisinstellingen. De speciale ambassadeur voor de watersector moet zich blijven richten op zowel 'dienen' (hulp) als 'verdienen' (handel).
- ▶ Binnen ontwikkelingssamenwerking moet er aansluiting zijn op de lokale cultuur, religieuze gebruiken en bedrijvigheid (lokalisatie). Dit bevordert onafhankelijkheid en zorgt ervoor dat projecten ooit weer

kunnen worden afgebouwd.

- ▶ Nederland houdt in het beleid nadrukkelijk rekening met doelgroepen, waaronder de positie van mensen met beperkingen. Om ieder kind en iedere jongere een goede start te bieden, steunt Nederland goed basis- en vakonderwijs. Het simuleren van werkgelegenheid kan ook migratie helpen voorkomen.
- ▶ Ontwikkelingssamenwerking houdt rekening met de samenhang met ander overheidsbeleid. Handelsbevordering of belastingregels mogen niet de positie van lokale bedrijven schaden en de Nederlandse inzet ongedaan maken.
- ▶ Het maatschappelijk middenveld moet minder afhankelijk worden van subsidieverlening door de overheid. Private financiering wordt gestimuleerd. Doelmatigheid en transparantie van de financiering wordt bevorderd. Subsidieontvangers mogen met dat geld niet gaan procederen tegen de staat of lobbyactiviteiten organiseren.
- ▶ Nationale en Europese subsidies aan organisaties die bewezen banden met terreur hebben, stoppen we onmiddellijk.
- ▶ De SGP staat positief tegenover steun en subsidies aan (christelijke) NGO's die, vaak op kleinschaliger niveau, zeer effectief zijn. Onder andere door een goede aansluiting op de lokale situatie én een solide fundament van donateurs. Laat Nederland niet als vanzelfsprekend honderden miljoenen euro's verdelen via logge multilaterale (VN)-instellingen.
- ▶ Juist de allerarmsten en minderjarigen zijn vaak slachtoffer van (seksuele) uitbuiting en geweld. Nederland bevordert naleving van internationale afspraken en draagt bij aan versterking van rechtssystemen in landen waar dit onvoldoende het geval is.

Terug naar de kern van de EU

Wat begon als een economisch samenwerkingsproject tussen soevereine staten, groeide de afgelopen decennia uit tot politieke Unie die sluipenderwijs steeds meer bevoegdheden naar zich toetrekt. Helaas liep ons eigen land hierin binnen de EU vaak voorop. De SGP wil dat de EU in deze tijd van geopolitieke spanningen teruggaat naar haar kerntaken en Bijbelse kernwaarden. De EU moet ten dienste staan van de lidstaten. Klassiek christelijke rechten en vrijheden moeten worden gewaarborgd. Binnen de EU blijft ruimte voor verschil. Landen worden niet in een progressief en seculier keurslijf geperst.

Concreet:

- ▶ De EU houdt zich zuiver aan de geldende verdragsbepalingen.
- ▶ De term 'steeds hechter wordende Unie' wordt geschrapt.
- ▶ Lidstaten krijgen meer vrijheid om via zogenaamde 'opt-outs' niet langer mee te doen aan samenwerking op bepaalde beleidsterreinen, zoals gezondheidszorg en gezinsbeleid.
- ▶ Europese verdragen moeten met tweederde meerderheid worden goedgekeurd in beide Kamers der Staten-Generaal.
- ▶ Bij eventuele verdragswijziging wordt de parlementszetel in Straatsburg opgeheven. In de tussentijd moeten de verhuizingen tussen Brussel en Straatsburg verminderd worden door niet elf maal een korte periode te vergaderen in Straatsburg maar door te werken via langere vergaderperioden op dezelfde locatie.
- ▶ Abortus mag géén Europees mensenrecht worden. Abortusbeleid behoort niet tot de bevoegdheden van de EU. Als het aan de SGP ligt, blijft dat zo.
- ▶ Er komen geen Europese leningen of gezamenlijke schuldeninstrumenten.
- ▶ De forse verhoging van de EU-begroting zoals onlangs voorgesteld door de Europese Commissie is volgens de SGP absurd en misplaatst. Nederland is een nettobetalder

en moet zich hier zéker tegen verzetten.

Nederland zet in op het beperken van het EU-meerjarenbegroting tot onder 1% van ons bruto binnenlands product (BBP) en minder Nederlandse afdrachten. De cohesiefondsen worden gehalveerd.

- ▶ Begrotingsoverschotten op de Europese begroting of geld dat niet doelmatig wordt besteed, leiden tot lagere afdrachten voor lidstaten in latere jaren. Ook wordt meer gebruik gemaakt van de mogelijkheid om geld terug te laten vloeien naar de lidstaten.
- ▶ De omnibuspakketten om wet- en regelgeving te vereenvoudigen zijn hard nodig en positief. De EU versterkt de interne markt met zo min mogelijk regeldruk.
- ▶ Nederland legt een schraplijst aan voor Europese regels die averechts werken, ons land benadelen, te veel regeldruk opleveren of te veel op nationale soevereiniteit ingrijpen.
- ▶ De EU kan een belangrijke bijdrage leveren aan vrede en welvaart. Dat maakt een Next politiek en economisch gezien onwenselijk, tenzij verregaande ontwikkelingen in de Europese Unie een heroverweging hiervan noodzakelijk maken. Daar komt bij dat de EU-lidstaten met elkaar verbonden zijn in onder meer hun christelijke oorsprong, de interne markt en de democratische rechtstaat.
- ▶ Lidstaten moeten leidend worden in het wetgevingsproces, niet langer de Europese Commissie.
- ▶ Het toelaten van nieuwe lidstaten wordt scherp getoetst aan de rechtstatelijke eisen (Kopenhagencriteria), de financiële eisen en de draagkracht van de EU. Nederland doet hier geen concessies aan.
- ▶ De onderhandelingen met Turkije over EU-toetreding worden afgebroken.
- ▶ Europese middelen mogen niet besteed worden aan lobbyactiviteiten richting het Europees Parlement of de lidstaten.
- ▶ De EU moet meer werk maken van financiële degelijkheid en de verantwoording van haar begroting en speciale fondsen.

Want Ik ben hongerig geweest, en gij hebt Mij te eten gegeven; Ik ben dorstig geweest, en gij hebt Mij te drinken gegeven; Ik was een vreemdeling, en gij hebt Mij geherbergd.

Mattheüs 25:35

FINANCIËLE VERANTWOORDING

Financiële verantwoording

Er liggen grote financiële uitdagingen voor de toekomst van Nederland. Met stip op één de broodnodige investeringen in Defensie. Maar ook worden we geconfronteerd met enorme opgaven op het gebied van (regionale) infrastructuur, verduurzaming en de aanpak van de woningnood.

Al deze ambities kosten geld. Geld dat voornamelijk wordt opgehaald via belastingen bij bedrijven en gezinnen. Daarvoor zijn heldere spelregels nodig. Want niet alleen burgers en bedrijven moeten verstandig met hun geld omgaan, de overheid moet dat ook. We gaan dus ook niet zomaar allerlei belastingen verhogen.

Concreet:

- ▶ De hand moet stevig op de knip. In goede jaren wordt gespaard voor magere jaren. Het zou namelijk heel onrechtvaardig zijn om toekomstige generaties met een torenhoge schuld op te zadelen. Dat gaan we dus ook niet doen. De begrotingsregels, zoals de schuldnorm van 60% van het BBP en de tekortnorm van maximaal 3% van het BBP, moeten nageleefd worden zodat het financieel beleid degelijk en houdbaar is. Investeringsregels, zoals de schuldnorm van 60% van het BBP en de tekortnorm van maximaal 3% van het BBP, moeten nageleefd worden zodat het financieel beleid degelijk en houdbaar is. Investeringsregels die pas tot uiting komen in de verre toekomst hoeven niet enkel door de huidige generatie te worden betaald.
- ▶ Wij willen dat er goed gekeken wordt hoe de groei van de overheidsuitgaven beperkt kan worden, zeker nu de Defensie-investeringen gaan stijgen. De SGP kijkt daarom kritisch naar de uitgaven aan (onnodige) zorg, sociale zekerheid en de uitgaven bij de overheid zelf. Ook verhogen we de belastingen op milieu. Ondernemers gaan we niet uitmelken, wat helaas maar al te veel gebeurt. Wel moet ook deze groep uiteraard hun eerlijke deel afdragen.
- ▶ De overheid moet zich richten op haar kerntaken en efficiënt werken. Concreet

betekent dit: snoeien in het woud van regels, minder subsidies en minder overheidsbemoeienis. Om de overheidsuitgaven te kunnen beteugelen, is een kleinere en daadkrachtige overheid nodig. Een overheid die haar grenzen kent.

- ▶ Het is niet meer dan logisch dat het belastinggeld op een doelmatige en doeltreffende manier ingezet moet worden, zodat overheidsbeleid niet alleen financieel degelijk, maar ook financieel rechtmatig is. Daarnaast moet het financieel beleid ook vertrouwen wekken, financieel jojobeleid past daar niet bij. Het parlement ziet hier nauwgezet op toe.
- ▶ Het budgetrecht van de Kamer is van groot belang voor een stevige parlementaire controle op de overheidsuitgaven. Daarvoor zijn realistische ramingen van begrotingen nodig. De afgelopen jaren lagen de ramingen en uitkomsten vaak ver uit elkaar. Dat moet beter.
- ▶ Nederland moet zich in de EU steviger inzetten voor het naleven van Europese begrotingsregels. Er komen daarnaast in Europees verband geen extra opkoopprogramma's, geen extra leningen en geen gemeenschappelijke schulden (eurobonds). Belastingen blijven een nationale aangelegenheid. De Europese Centrale Bank gaat zich weer richten op haar kerntaken: het bewaken van de prijsstabiliteit.

Keuzes in Kaart

Veel keuzes in dit verkiezingsprogramma hebben gevolgen voor de staatsschuld, voor de koopkracht, voor de werkgelegenheid en voor andere zaken. Om dit goed in beeld te krijgen, worden onze voorstellen die financiële gevolgen hebben, doorgerekend door het Centraal Planbureau. De resultaten hiervan vindt u in de publicatie 'Keuzes in Kaart 2027-2030'. Deze publicatie verschijnt op 10 oktober 2025.

TREFWOORDEN- LIJST

Uitgebreide lijst met trefwoorden uit het verkiezingsprogramma, alfabetisch gesorteerd.

24-wekengrens: 19	beroepsonderwijs: 40
abortus: 19, 20, 72, 117, 122	beschermd wonen: 28
abortusklinieken: 15, 19, 20	bibliotheken: 17
acute zorg: 27	bijstand: 31, 61, 102
adoptie: 33	binnenvaart: 90, 91, 114
Afrika: 45, 69, 70, 71, 118, 119, 120	biotechnologie: 81
afval: 53, 86	boa: 47, 48, 112
agrarijsch natuurbeheer: 75, 81	Bonaire: 16, 17
AI (Artificial Intelligence, Kunstmatige Intelligentie): 9, 23, 36, 52, 53, 54	box 3-heffing: 99
alcohol: 24, 112	brandweer: 48
algemene heffingskorting: 35	brede brugklassen: 38
alleenstaande minderjarige vreemdelingen: 68	buitenlandbeleid: 70, 117, 119
ambtsberichten: 68, 71	burgerschapsonderwijs: 10, 58
ANBI (Algemeen nut beogende instelling): 100	buurthuis kamers: 28
antisemitisme (Joden, Joodse Nederlanders): 15, 17, 48, 49, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 62	Caribisch: 16, 17
AOW (Algemene Ouderdomswet): 103	China: 42, 54, 85, 89, 117, 118, 119, 120
arbeidsmigratie: 71	christelijke cultuur: 10, 13
Armenië: 118	christenvervolgung: 117, 119
armoede: 10, 35, 67, 95, 100, 120	CO ₂ : 76, 85, 86, 89, 90, 91, 97
artikel 23 (Grondwet): 37	CO ₂ -heffing: 97
asielbeleid: 16, 65, 67, 68, 69	CO ₂ -uitstoot: 85, 89
asielopvang: 69, 70, 121	constitutioneel hof: 14
asielprocedure: 65, 67, 68, 69	constitutionele monarchie: 13
ATR (Adviescollege toetsing regeldruk): 22, 98	constitutionele toetsing: 14
autobelastingen: 99	conversiehandelingen: 28
AVG (Algemene verordening gegevensbescherming): 47, 52, 69, 70, 72	cultuur: 6, 10, 13, 17, 19, 46, 65, 121
azc (asielzoekerscentrum): 69, 70, 72	dak- en thuislozen: 27, 109
babyhuis: 19	defensiematerieel: 113
basisonderwijs: 38	dementie: 26
basispakket: 26, 27, 32	democratische rechtsstaat: 10, 14, 17
basisvaardigheden: 38, 40	demografie: 66, 105
bedenktijd (abortus): 19	demonstraties: 15, 41, 42, 47, 51, 59, 61
bedrijfsopvolgingsregeling: 96	dierenwelzijn: 75, 76
begraven: 14	digitaal: 23, 26, 36, 45, 47, 49, 51, 53, 54, 100
begrotingsregels: 125	digitale euro: 54, 100
bekeringsverhalen: 68	discretionaire bevoegdheid (asiel): 68
belastingstelsel: 35	doorstroomtoets: 38
bemoeizorg: 28	draagmoederschap: 33
	Drechtsteden: 97, 111
	Drenthe: 16, 27
	drugs: 17, 24, 50, 52, 53
	Dublinverordening: 68
	durfskapitaalregeling: 96
	dwangsomregeling: 68

economie: 9, 40, 71, 95, 96, 117, 120
 eenverdieners: 6, 35, 109
 eenzaamheid: 9, 19, 20, 23, 27
 eigen risico: 26
 elektriciteitsnet: 86, 87
 elektrisch rijden: 91
 embryo's: 21
 energie: 76, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 100, 101, 105, 109
 energiebelasting: 76, 87, 90, 100,
 energiebesparing: 87, 89
 energiecoaches: 101
 energiecoöperaties: 87
 EU (Europese Unie): 13, 45, 46, 52, 53, 61, 67, 68, 69, 70, 71, 98, 117, 118, 120, 122, 125
 EU-migratiepact: 70
 eurobonds: 125
 Europees landbouwbeleid: 76
 Europees leger: 45
 euthanasie: 10, 20
 familiebedrijven: 96
 familiegroepsplan: 32
 fatbikes: 112
 femicide: 50
 financiële degelijkheid: 122
 Flevoland: 16
 flexwerk: 101
 Friesland: 16
 garantieregeling scheepsbouw: 97
 gaswinning: 88
 Gazastrook: 57, 62
 geboortecijfer: 66,
 geestelijke gezondheidszorg (ggz): 27, 28, 34
 geestelijke verzorging: 28
 gegevensuitwisseling in de zorg: 23
 gehandicaptenzorg: 25, 26
 gelijkheidsbeginsel: 9, 10
 geloofsvrijheid: 119
 Gemeentefonds: 26
 gemeentelijke herindeling: 16
 genderidentiteit: 10
 genderideologie: 117, 121
 geneesmiddelen: 27
 geopolitiek: 75, 86

gesloten jeugdhulp: 35
 gevangenis: 49, 50, 51, 52
 gewasbescherming: 75, 80, 92
 gewetensbezwaren: 26, 97
 gewetensvrijheid: 22
 gezichtsbedekkende kleding: 15
 gezinsbeleid: 66, 12
 gezinsdraagkracht: 35
 gezinshuizen: 22
 gezinsportemonnee: 35, 100
 gezondheidszorg: 19, 21, 22, 24, 27, 122
 giftenaftrek: 100, 121
 glastuinbouw: 76, 88
 godsdienstig vormingsonderwijs: 37
 gokken: 24
 grenstoezicht: 67
 Groene Hart: 27
 grondstoffen: 35, 53, 85, 86, 118, 120
 Grondwet: 14, 31, 37
 Haags Adoptieverdrag: 33
 Hamas: 61, 62
 handelsverdragen: 120
 hart- en vaatziekten: 26
 hbo: 40
 hergebruik: 85, 90
 herindicaties:
 hoger onderwijs: 41, 42
 homohuwelijk: 72
 hospices: 20,
 huisarts: 20, 26, 27, 28
 huursector: 108
 huwelijk: 17, 31, 53
 identiteitsgebonden zorg: 22
 IHRA-definitie: 15, 49, 5
 illegaal verblijf: 69
 inburgering: 60, 72
 IND (Immigratie- en Naturalisatiedienst): 68, 69
 industrie: 46, 77, 79, 86, 88, 89, 92, 96, 97
 informeel onderwijs: 10
 infrastructuur: 15, 45, 54, 95, 101, 110, 113, 118, 125
 innovatie: 40, 46, 86, 112
 instandhouding infra: 17, 112
 integratie: 10, 60, 65, 67, 69, 72
 intensive care: 27

internationale migratie:
 Iran: 42, 62
 islam: 10, 48
 islamitische scholen: 10
 Israël: 57, 59, 60, 61, 62
 IVF-behandelingen: 21
 jacht: 82
 jeugdbescherming: 34
 jeugdhulp: 31, 33, 35
 journalistiek: 17
 kanker: 26
 kerken: 10, 23, 32, 70, 100
 kerkenvisies: 17
 kernenergie: 86, 87
 keuzehulp (abortus): 19
 kiesstelsel: 14
 kinderarmoede: 35, 100
 kinderbijdrage: 35
 kinderbijslag: 35
 kinderopvangtoeslag: 35
 kindgebonden budget: 35
 kiwi-kuil: 83
 klassiek christelijke traditie: 9, 10
 klassieke vrijheden: 13, 117
 kleine scholen: 32, 37, 39
 klimaatverandering: 75, 85, 115
 koningshuis: 72
 Koninkrijk: 16, 17
 kraamhulp: 26
 kunst: 17
 kunstmatige bevruchting: 21
 landbouw: 75, 76, 78, 81, 120, 121
 leefstijl: 24
 leerlingenvervoer: 39
 leerplicht: 37
 Lelylijn: 113
 Lelystad Airport: 114, 115
 levenseinde: 10, 20
 licht verstandelijke beperking: 25
 lijstverbindingen: 14
 Limburg: 16, 27, 111, 115
 long covid: 26
 loondoorbetaling bij ziekte: 101
 luchtkwaliteit:

luchtvaart: 79
 maatschappelijke diensttijd: 32
 maatschappelijk verantwoord ondernemen: 120
 mantelzorg: 9, 23, 35, 109
 mantelzorgverlof: 23, 36
 mantelzorgwoningen: 32
 maritieme maakindustrie: 97
 mbo: 40
 ME/CVS: 26
 medezeggenschap: 39, 42
 medisch specialisten: 23
 medische zorg: 26, 27
 meerouderschap: 31, 33
 melkveehouderij: 78
 mens-diercombinaties: 21
 mensenhandel: 45, 50, 52, 71
 mestbeleid: 77, 78, 92
 Midden-Oosten: 45, 57, 61, 70, 117, 118, 119, 120
 migratie: 65, 66, 67, 70, 72, 105, 121
 milieuvervuiling: 85, 91
 minderjarige asielzoekers: 68, 70
 minister van gezin en jeugd: 31
 miskraam: 19
 mobiliteit: 90, 113
 monumenten: 17
 nareisvoorwaarden: 68
 naturalisatie: 60, 72
 natuur: 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83
 NAVO: 45
 Nederlandse taal: 41, 42, 65, 72
 netcongestie: 86, 87, 88, 96, 97
 NPO: 17
 Oekraïne: 75, 117,
 OM (Openbaar Ministerie): 21, 48, 49, 50, 58
 ondernemersakkoord: 95
 onderwijshuisvesting: 38
 onderwijsregio's: 39
 ontwikkelingshulp: 67, 100
 ontwikkelingssamenwerking: 70, 117, 119, 120, 121
 openbaar vervoer: 16, 90, 91, 99, 112
 opvang van asielzoekers: 69, 70
 opvoeden: 32
 orgaandonatie: 22
 ouderenzorg: 25, 26

overspelreclame: 24
Pabo: 42
pacht: 76
Palestijnen: 57, 61, 62
palliatieve sedatie: 20
palliatieve zorg: 20
pardonregelingen: 68
partijverbod: 14
PAS-melders: 78, 79
pensioen: 23, 97, 103
persoonsgebondenbudget: 25
PFAS: 85, 92
plastic: 85, 86, 92
pleegouders: 33
pleegzorg: 33
Politie: 15, 47, 48, 50, 51, 58
pornografie: 24, 36, 50, 52
preconceptionele dragerschapsscreening: 20
prenataal onderzoek: 21, 25
preventie in de zorg: 24
privacy: 36, 50, 51, 54, 100
proactieve zorgplanning: 20
proefdieren: 77
prostitutie: 52
PTSS (posttraumatische stressstoornis): 46, 48
publieke omroep: 17,
rechtsbescherming: 34
rechtsbijstandvergoeding: 67
regeldruk in de zorg: 22
regeldruk in het bedrijfsleven: 96, 98, 101, 119, 120, 122
regio's: 16, 24, 40, 70, 106, 111, 119
regionale ontwikkelingsmaatschappij: 96
rekenen: 28, 38
rekeningrijden: 91
relatie- en gezinstherapie: 32
relaties: 9, 20, 24, 27, 31, 32, 52
roken: 24
rouwverlof: 36
ruimtelijke ordening:
Russische agressie: 45, 75
Rutgers: 20, 37
Saba: 16, 17
salderingsregeling: 88

scheiden: 31
Schengen: 69
schepping: 75, 81, 85, 120
Schiphol: 92, 114, 115
schuldendashboard: 101
seksualiteit: 20, 37, 52
Sint-Eustatius: 16, 17
slachtoffers:
sociaal vangnet: 97, 102
sociale media: 24, 26, 36, 58, 118
speciaal onderwijs: 38
specialistische jeugdhulp: 34
splitsingsstelsel: 35
staat van het gezin: 31
stagevergoeding: 38, 40
stikstofaanpak: 78, 79
STORM-aanpak: 28
strafrecht: 19, 49, 58
studentenwelzijn: 42
suïcidepreventie: 28
tabak: 24
tandarts: 26, 27
Tata Steel: 85
terreur: 51, 118, 121
toeslagenstelsel: 36
transgenderzorg: 28
transport: 91, 113, 114
Turkije: 71, 122
tweestatenoplossing: 62
uitgeprocedeerde asielzoekers: 67, 68, 69, 70
uitkeringen: 102, 103
UNRWA: 62
UWV (Uitvoeringsinstituut Werknemers-
verzekeringen): 102
vaccinatie: 22
vapen: 24
vaste contracten: 101
veiligelanders: 67
veiligheid: 15, 16, 35, 38, 45, 47, 48, 50, 51, 57, 60, 61, 62, 112, 118
Veluwe: 27, 115
verblijfsvergunning: 60, 68, 109
verdienvermogen: 119
verkeersveiligheid: 112

verpleeghuizen: 20, 26
verpleegkundigen: 23
vervolgde christenen: 65, 68, 119
verward gedrag: 28
verwarde personen: 47, 49
verzekeraars: 24, 26
verzorgenden: 23
vestigingsklimaat: 95, 96, 120
veteranen: 46
visserij: 75, 82, 83, 88
vliegbelasting: 91, 99, 114
vmbo: 40
VN (Verenigde Naties): 25, 61, 119, 121
voedselverspilling: 75, 76
volkshuisvesting: 105
volkslied: 72
voltooid leven: 20
vrijheid van godsdienst: 6, 13
vrijwilligers: 19, 23, 47, 48, 50, 70, 72, 101
VS (Verenigde Staten): 54, 61, 118
vwo: 41
wakers: 15
WAMCA (Wet afwikkeling massaschade in collec-
tieve actie): 13
warmtenetten: 88, 89, 90
waterkwaliteit: 78, 92
waterschappen: 16, 92, 115
waterstof: 86, 89
waterveiligheid: 105
Wet zorg en dwang: 26
wijkverpleging: 27
windparken: 83, 86, 88, 111
witwassen: 100
Wlz (Wet langdurige zorg): 26
Wmo (Wet maatschappelijke ondersteuning): 25
woke-ideologie: 6, 10
wolf: 82
woningmarkt: 86, 89, 105, 106, 108, 109, 110
Woo (Wet Open Overheid): 13
Zeeland: 16, 27, 112
ziekenhuiszorg: 19, 26, 111
zoetwatervoorziening: 115
zondagsrust: 9, 10, 88, 95, 115
zorgboerderijen: 22, 76

zwangerschap: 19, 20
zwemlesbonus: 35
zzp'ers: 97

SGP

SGP.NL/VERKIEZINGEN